BOLGÁR REFORM

Kompromisszumok nélkül

A március végén tartott tanácskozással gyakorlatilag lezárult Bulgáriában a néhány évvel ezelőtt elkezdett gazdasági reform továbbfejlesztésének szakasza. Az új irányítási rendszert — mint *Todor Zsivkov*, a BKP KB főtitkára az országos pártértekezleten kijelentette — az élet minden területén következetesen, *kompromisszumok és késedelem nélkül* érvényre kell juttatni. A tervek szerint az idei és a következő év még a „tanulás" időszaka lesz, s teljes mértékben *1986-tól* vezetik be a továbbfejlesztett irányítási rendszert. A reform leglényegesebb vonása — amint az megfogalmazódott —, hogy jobban számot vet a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek követelményeivel, ezért a munka minősége az élet minden területén meghatározó elvi jelentőségű.

TERVEZÉS. A mostani eszmecserén — akárcsak a korábbiakban — külön hangsúlyt kapott a tervezés tökéletesítése. Ennek kapcsán a felszólalók most is azt emelték ki, hogy a jövőben hatékonyabb kapcsolatot kell teremteni az állami terv és a gazdálkodó egységek tervei között. De mint Petr *Djulgerov*, a Bolgár Szakszervezetek Központi Tanácsának elnöke a vitában kifejtette: a kialakult szakszervezeti struktúrák és hagyományos vezetési módszerek már nem mindenütt felelnek meg az új követelményeknek. Még mindig túl sok az olyan vezető szerv, amely a dolgozó kollektívákra tartozó kérdésekben dönt.

A gazdaságirányítás továbbfejlesztéséről elfogadott dokumentum szerint a kötelező állami terv a jövőben csak *minimális feladatokat* ír elő a gazdálkodó egységeknek. Ezek a legfontosabb naturális mutatók, amelyek garantálják a gazdaság működését; a minimális jövedelmezőséget, amely a nemzeti jövedelem minimális növekedéséhez elengedhetetlen, és a valutabevételeket, illetve -kiadásokat, amely az ország fizetőképességének megőrzéséhez szükséges. A *vállalati terveknek* kell szavatolniuk a jobb minőséget, a nagyobb termelékenységet, a gazdaságosabb anyag- és energiafelhasználást. Az elképzelések szerint a gazdálkodó szervek összesen *hét kötelező mutatót* kapnak majd „felülről", ami lényegesen kevesebb lesz a korábbinál. Ez lehet a biztosítéka annak, hogy a vállalatok minden feladatot az önelszámolás, az önfinanszírozás alapján oldanak meg, s általánossá válhat a teljesítményelv. Ugyanakkor minden dolgozónak, minden kollektívának anyagilag és erkölcsileg érdekeltnek kell lennie a korszerű termelési folyamat és technika gyors alkalmazásában, a lehető legteljesebb kihasználásában, a jó minőségű termékek gyártásában.

BERUHÁZÁSOK. A minőség javításához várhatóan szélesebb körben alkalmazzák majd a korszerű technikát és technológiát. Ennek megfelelően azonban szükség van *új szemléletre* a beruházások területén, ami elsősorban a *rekonstrukciókat* jelenti. A tanácskozáson is utaltak rá, hogy a következő években a népgazdasági tervben előirányzott összeg *70-75 százalékát* a meglevő termelési kapacitások korszerűsítésére, felújítására fordítják. Ettől is azt várják, hogy folytatódik a termelés szerkezetének korszerűsítése. Új elvárásként fogalmazódott meg, hogy a beruházásokon belül nagyobb teret kapjanak a viszonylag kis beruházási összegből megvalósuló, de a legmagasabb technológiai színvonalon termelő *kis- és középvállalatok*, amelyek rövid idő alatt számottevően javíthatják a lakossági szolgáltatások színvonalát, bővíthetik a fogyasztási cikkek termékskínálatát, és a nagyvállalatok megfelelő kooperáló-beszállító partnerei lehetnek. Az öt fővel vagy ennél nagyobb létszámmal működő vállalatok — mint Todor Zsivkov kijelentette — *nem mondanak ellent* a termelés szakosításának és koncentrációjának, hanem ellenkezőleg, gazdagítják annak formáit és útjait.

ÁRKÉPZÉS. Az önelszámolás, az önfinanszírozás fontos eleme az árak alakulása. „Elengedhetetlen, hogy tovább növekedjék az árképzés szerepe a termékek minőségének javítása érdekében. Nem titkoljuk — mondta a BKP KB főtitkára —, hogy ezen a téren önkényességek is előfordultak, és nincs megoldva a kérdés. Mi még mindig nem tanultuk meg jól felhasználni az árakat a gazdasági problémák megoldásában." A szakemberek emlékeztetnek rá, hogy Bulgáriában már eddig is *több reformot* vezettek be az árképzés területén, de nem sikerült megtalálni az összhangot az árak, a termelés és a fogyasztás között. A következő évekre olyan árképzési rendszert várnak a gazdasági szakemberek, amely lehetőséget teremt a gazdaságban végbemenő változások megalapozott elemzéséhez és az azokhoz való *gyors alkalmazkodáshoz.*

KERESKEDELEM. Csak a termelés és a piac közötti közvetlenebb gazdasági kapcsolat szavatolhatja olyan termékek előállítását, amelyek versenyképesek a külpiacokon és keresettek a bolgár fogyasztók körében — hangzott el a megállapítás a tanácskozáson. A minőségi követelményeknek *azonosaknak* kell lenniük, függetlenül attól, hogy a terméket belső fogyasztásra vagy exportra gyártják. A minőség javításának fontos ösztönzője a termelők közötti gazdasági verseny kibontakoztatása. Lényeges változás a korábbiakhoz képest, hogy a termelő vállalatok felelősséggel tartoznak nemcsak az adott termékek termeléséért, hanem értékesítéséért is a jövőben. Az eddigieknél közvetlenebb kapcsolatok kiépítésére kényszerülnek a felhasználókkal, mert enélkül nem képzelhető el a termékek minőségének javítása, a termelés megújítása, a vevők igényének figyelembevétel kísérése. Más szóval: az új feltételek közepette a gyártóknak késedelem nélkül reagálnia kellene a vevők, a felhasználók igényeire.

A *belkereskedelemben* — ahol eddig nem voltak kellően érdekelve az új termékek bevezetésében, a széles választék kialakításában, a „kereskedésben" — feltételezések szerint a tervezett változások (anyagi érdekeltség megteremtése, adminisztratív-szervezeti intézkedések stb.) meghozzák a kívánt változásokat. Különösen sokat várnak attól, hogy a termelő vállalatok saját üzleteket nyitnak majd, ami nemcsak a kereslet tanulmányozását segíti, de a kereskedelmi vállalatok közötti versenyt is élénkítheti.

Ami a *külkereskedelmet* illeti: a cél még szélesebb körben bekapcsolódni a nemzetközi munkamegosztásba, „Bulgária számára elengedhetetlen a világszínvonallal való lépéstartás a termelésben" — mondotta *Hriszto Hrisztov* külkereskedelmi miniszter és sürgette, hogy teremtsék meg a termelő vállalatok közvetlen értékesítési érdekeltségét a megfelelő szabályzók alkalmazásával. A külkereskedelem átszervezésével kapcsolatos igény és elvárás: jobban kihasználni a nemzetközi munkamegosztásból származó előnyöket. Sürgős feladatként fogalmazódott meg, hogy megállítsák azt a kedvezőtlen tendenciát, amely szerint az *importárak gyorsabban nőnek, mint az exportárak.* Ennek okait egyébként a szakemberek arra vezették vissza, hogy egyrészt nem megfelelő a külkereskedelmi szervezetek munkája, másrészt a kivitel szerkezete ma már nem felel meg a világpiac követelményeinek, az eladásra szánt termékek műszaki paraméterei, anyag- és energiaigényessége, külső formája stb. elmarad a kívánalmaktól.

MINŐSÉG. A mostani tanácskozáson hosszú távú programot fogadtak el a minőség javítására. Ezt azzal indokolták, hogy a minőség javítása ma a bolgár társadalom és gazdaság fejlődésének *kulcskérdése.* Ebben is megfogalmazódik, hogy a minőségi követelményeknek való megfelelés érdekében lényeges változásnak kell bekövetkeznie az anyagi ösztönzésben. Sok — és a tanácskozás résztvevőinek megállapítása szerint — jogos bírálat érte a *minőségellenőrzés jelenlegi rendszerét,* a megfogalmazódott annak gyökeres átalakításának szükségessége. Felmerült annak a gondolata, hogy a fogyasztók érdekeit védő, állami-társadalmi elven működő *minőségellenőrző tanácsokat* hoznának létre. „A minőség megjavítása nem kampány, hanem olyan stratégiai feladat, amelyet következetesen meg kell oldani" — mondotta a tanácskozás zárszavában Todor Zsivkov. Figyelmeztetett: ideje szakítani a rossz beidegződésekkel, a felesleges és időrabló konferenciák és gyűlések összehívásával, ünnepélyes ígérgetésekkel, miközben a dolgok a gyakorlatban lassan változnak. Új szemléletre és *tettekre* van szükség ezen a területen is.

(faragó)

Ha veszel, veszek...

Minden résztvevő tisztában van vele, hogy *kényszermegoldás*, mindenki hangoztatja, hogy elavult kereskedelmi forma ennek ellenére szinte évtizedek óta nem látott ütemben nő a viszontvásárlásos üzletek, szűkebb értelemben a barter részaránya a világkereskedelemben. Noha a barterületekről a kelet—nyugati gazdasági kapcsolatok vonatkozásában esik a legtöbb szó, a statisztikák tanúsága szerint, az ilyen jellegű ügyletek a fejlett tőkés és a fejlődő államok egymással folytatott kereskedelmére is jellemző.

A fejlődők indokai

Egy brit felmérés szerint 1976-ban a barterüzletek értéke 18 milliárd dollár volt, ez megfelelt a világkereskedelem 2 százalékának. Ezzel szemben — nem végleges adatok szerint — a pénzmozgást kiküszöbölő árucsereügyletek összege 1982-ben már *592 milliárd dollár*, vagyis a világkereskedelem csaknem 30 százaléka volt. A jelenlegi gazdasági kilátások alapján pedig könnyen bekövetkezhet az az előrejelzés, amely szerint 1988-ban a világkereskedelemnek már 40 százaléka fog viszontvásárlásos (countertrade) formában lebonyolódni. A kelet—nyugati kereskedelemben a barterüzletek aránya a forgalmi érték mintegy 20 százalékával egyenlő, az OECD-államok és a fejlődő országok árucsere-forgalmában 40 százalékos ez az arány.

Nem alakult ki egységesen elfogadott meghatározás a viszontvásárlásos üzletek köréről: egyes szakértők szerint ez azonos a barterral, mások viszont azt vallják, hogy a fogalomkörbe a kooperációkhoz kapcsolódó visszavásárlások, a kompenzáció és egyéb pénzkímélő formák is beletartoznak. Mindennek persze elsősorban elméleti jelentősége van, s mit sem változtat azon, hogy virágzik a viszontvásárlásos üzleti forma.

Nem kétséges, hogy a pénzmozgással nem járó „árucserék" reneszánsza a gazdasági nehézségekre, az adósságokból származó fizetési gondokra, valamint az *exportkényszerre* vezethető vissza. Egy országnak, amely számottevő adósságokkal rendelkezik és egyúttal likviditása is alacsony szinten áll, mindenképpen szüksége van bizonyos mennyiségű behozatalra. Kézenfekvőnek látszik, hogy ilyen helyzetben áruval egyenlítse ki az importszámlát. A fejlődő országoknak a barter lehetőséget nyújt a szükséges import fenntartására, mégpedig a fizetési, illetve a kereskedelmi mérleg egyensúlyi helyzetének további rontása nélkül. A barter, vagy az ilyen jellegű üzletek más szempontból is kedvező hatást gyakorolnak a fizetési gondokkal küszködő, főleg nyersanyagexportáló fejlődő államokra: az import ellenértékeként teljesített kényszerexport keretében olyan árucikkeik juthatnak be a fejlett tőkés államok piacára, amelyek „normális" körülmények között a protekcionista intézkedések miatt csak igen korlátozottan találhatnak ott piacra.

A fejlődők számára ugyancsak fontos, hogy barter keretében lehetőségük van *korszerű gépek* és berendezések, valamint technológiák behozatalára, s az ellenérték kifizetésére az importált gépeken előállított termékekkel kerül sor. További — átmenetileg — kedvező hatása a barternak, hogy korlátozott mértékben új munkaalkalmakat teremt, s lehetővé teszi egy-egy ágazat termelésének szinten tartását, esetleg növekedését.

Ezek az előnyök azonban csak időlegesek, „tűzoltás" jellegűek, végső soron a nemzetgazdasági, vagy ágazati tevékenység fenntartását szolgálják. Hosszú távon nem jelenthet megoldást egyetlen ország számára sem, hiszen *megmerevíti a gazdasági és a termelési szerkezetet.* Miközben nő a barter jelentősége és részaránya egy ország gazdaságában, általában nem kerül és nem kerülhet sor az ágazatok és a termelés „áramvonalasítására", a fejlődő államok számára oly fontos monokultúrás függőség felszámolására.

Gyorsított kompenzáció

A fejlett tőkés országok vállalatai ma már mind *kevésbé térnek ki* a viszontvásárlásos üzletek elől. Ennek az az oka, hogy világosan látják: eladásaikat csak úgy növelhetik, ha figyelembe veszik a világgazdaság egyes régióinak pénzügyi helyzete szülte barterkényszert. A tőkés cégek természetesen azt szeretnék, ha a viszontvásárlás tárgya a profiljukba vágó termék, vagy anyag lenne, hiszen ezeket maguk is hasznosítani tudják. Erre azonban nincsen garancia.

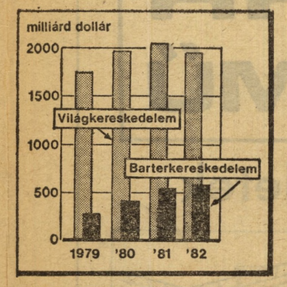
Az elmúlt öt esztendőben a nagy nyugati vállalatok sorra alakították ki saját szervezetükön belül a *barterrészlegeket*, amelyek a legkülönbözőbb, az exportért cserébe kapott árucikkek továbbadásával foglalkoznak. Időközben külön szakmává vált a viszontvásárolt cikkek „elpaszszolása"; különösen Nyugat-Európában alakultak ki olyan barter-kereskedőházak, amelyek egymás között, vagy saját értékesítési csatornáikon keresztül forgalmazzák ügyfeleik bartertermékeit.

A barterkereskedelem, a kompenzáció részarányava emelkedően van a *kelet—nyugati kereskedelemben is.* Elsősorban a fűtő- és nyersanyagot exportáló szocialista országok — a Szovjetunió és Lengyelország — egyenlítik ki importszámlájuk egy részét ilyen módon, de inkább az ipari beruházásokhoz kapcsolódó viszontvásárlási kikötés a jellemző. A nyugatnémet Hoeshst, Uhde, Krupp, Brenntag és Dynamite Nobels cégekkel például olyan megállapodás jött létre a Szovjetunióban létesülő, műszaki poliészterszálat és -fonalat gyártó üzemnek a termékeivel és intermedierekkel, hanem gyapottal is ellentételezik az üzletet. Ebben az esetben az áru kiválasztását (mint ellentételt) az határozta meg, hogy a partner műszálakat értékesítő szervezetének közvetítésével adhatja el a kapott gyapotot.

Új formája a kelet—nyugati „árufert árut" üzleteknek az úgynevezett *gyorsított kompenzáció.* Ebben az esetben egy tervezett létesítmény értékének törlesztése már az objektum elkészülte előtt megkezdődik. A Nippon Steel, a Kawasaki Steel, valamint a Kobe Steel és több más japán céggel kötött megállapodás szerint a szigetországbeli vállalatok hozzájárulnak a dél-jakutiai szénmedence technikai felszereléséhez. A szovjet fél e szénbányászati komplexum üzembe helyezéséig a kuznyecki szénmedencéből szállított szénnel ellentételezi az ügyletet.

A Szovjetunió kereskedelmi gyakorlatában sok példa van arra is, amikor az általa szállított gépek és a viszontvásárolt áruk jellege függetlenül egymástól. A Brazíliának szállított vízierőművi berendezésekért a szovjet partner kávét, kakaót, szójababot kapott. Az Argentínába irányuló trolibuszexport ellentételeképpen vaj, méz, bor és szárított gyümölcs volt.

A világkereskedelem és a barterkereskedelem alakulása

Új formák

Az európai KGST-országok gyakorlatában az elmúlt fél évtizedben a nyugati partnerek irányába különböző mértékben nőtt a viszontvásárlás iránti igény, s ez ma már nemcsak a nyersanyagágazatra jellemző. S a piacok megtartása, bővítése érdekében a nyugati vállalatok általában *nem utasítják el* ezt az igényt. De megjelennek új formák is: mind népszerűbbek a nullszaldós árucserék a fogyasztási cikkek területén választékbővítési céllal, valamint az áruházi cserék. Ezekkel az üzlettípusokkal is lehetséges a jó árukínálat biztosítása, valamint a fogyasztói választékigény kielégítése — mindkét oldalon.

Belátható időn belül a beruházási javak és a fogyasztási cikkek területén a kelet—nyugati gazdasági kapcsolatokban sem lehet számítani a barter típusú ügyletek csökkenésére. Ezek az üzlettípus *nem lelet meg* a mikroelektronikai forradalom kora követelményeinek, de a jelenlegi világgazdasági helyzetben ez biztosítja az árucsereforgalom szinten tartását. Az sem kizárt, hogy a jövőben még tartós konjunktúra, kedvezőbb fizetési helyzet idején is magas marad a viszontvásárlásos üzletek aránya a világkereskedelemben.

Jelenleg azonban a világ kereskedő nemzetei számára nem az az első számú kérdés, hogy hagyományos kereskedelem, vagy viszontvásárlás: ma egyre inkább úgy merül fel a kérdés, hogy viszontvásárlás, vagy semmilyen kereskedelem. Noha a már idézett brit tanulmány fenti megállapítása túlzónak tűnik, kétségtelen, hogy a barter jellegű üzletek egyelőre elismert, *szerves részét képezik a világkereskedelemnek.*

gonda—szentgáli

„Megharapni a mérges ebihalat..."

Milyen mértékben kellett az amerikai vállalatoknak termékeiken változtatniuk, hogy azok eladhatók legyenek a fejlődő országok piacain — erre keres választ a *Harvard Business Review* 61 vállalat tapasztalatának összegzésével. A felmérésekből kiderült: a harmadik világban forgalmazott amerikai fogyasztási cikkeknek *több mint fele* a honi piacokon is vásárlóra talál, a két vevőkör igénye között azonban lényeges különbség van. A vizsgált körben a hazai piacon bevezetett áru 75 százalékát módosítani kellett; a változtatásokat azonban mindössze 25 százalékban tette kötelezővé jogszabály. Az esetek döntő többségében tehát az adaptációt a forgalmazó önszántából hajtotta végre, mégpedig nem elsősorban azért, hogy a piacra bekerüljön.

Az amerikai vállalatoknak figyelembe kellett venniük a fejlődő országok — nagy részében alkalmazott *metrikus mértékegységeket*, illetve a *csomagolási rendelkezéseket.* Szingapúrban, Kenyában, Malajziában és Ecuadorban például a kormány szabványt állapított meg — a fogyasztók védelmében — az élelmiszerek kiszerelésére. E három országban tehát ebben a termékcsoportban az árut meghatározott nagyságú konzervdobozban vagy üvegben lehet forgalomba hozni.

A *kiszerelést* illetően az exportőröket tapasztalataik általában arról is meggyőzik, hogy az alacsonyabb átlagos jövedelem következtében kisebb csomagolásban kell termékeiket ajánlaniuk, mint az Egyesült Államokban. A termelőknek arra is gondolniuk kell, hogy a harmadik világ legtöbb államában sokkal szigorúbb *címkézési előírások* vannak érvényben, mint az USA-ban. Egy, az Egyesült Államokban forgalmazott Marlboron csak az a felirat, hogy „a dohányzás károsítja az Ön egészségét". Ugyanez Omanban a következőképpen kell, hogy hangozzék: „a dohányzás rákot, tüdőbetegséget, szív- és keringési betegségeket okoz". Szaúd-Arábiában nem elegendő, ha a forgalmazó „erős" esilszószról tájékoztat a címkén, azt is hozzá kell tennie, hogy „fűszeres" ízesítőről van szó. Ugyanebben az országban egyébként a címkén minden esetben közölni kell — angol és arab nyelven — a nettó súlyt, a felhasznált hatóanyagokat, a gyártó nevét és címét, a gyártás idejét és a szavatosság dátumát. Zimbabwében viszont elegendő a márka és a hatóanyagok feltüntetése.

Visszatérve a csomagolásra, az exportőrnek minden esetben számot kell vetnie azzal, milyen úton jut el a terméke a vevőhöz. A nagyvárosban az elosztóhálózat minősége általában jó, viszont vidéken már csökken hatékonysága. Több időbe telhet tehát, míg az áru a nagykereskedő raktárából a kiskereskedelemi egységhez jut és ott is hosszabb időt tölt feltehetően a polcon, mint a fejlett tőkés országban. Olyan csomagolásra van tehát szükség, amely huzamosabb ideig képes az áru felhasználhatóságát biztosítani adott esetben magas páratartalom és hőmérséklet mellett.

További sajátosságok adódnak abból, hogy a *fogyasztók szokásai, életkörülményei és jövedelmi színvonaluk* a fejlett tőkés országoktól eltérő. A fejlődő országok többségében, ahol sokan még ma is készíti mosnak, nem célszerű alacsony habzású mosóporokat forgalomba hozni, hisz a jó habzás a fogyasztó szemében a termék magas hatásfokának jele. Tekintettel kell lenni a társadalom „közérzetére" is.

Külön fejezetet képeznek azok a *marketingmódszerek*, amelyekkel a tőkés vállalatok a harmadik világ gyakran irástudatlan vásárlói törekszenek befolyásolni. Az erőfeszítés megtérül, mivel a felmérések szerint az a réteg sokkal jobban ragaszkodik egy megismert márkához, mint nagyobb jövedelműek. A multinacionális vállalatok a fogyasztók megközelítésére szinte mindenütt 10—20 perces reklámfilmeket, szerződtetnek saját kultúrcsoportot, melynek műsorát időről időre termékbemutatók szakítják meg.

A Harvard Business Review szerint a tőkés országok vállalatai időnként azzal a problémával is találkoznak, hogy megszokott márkáik az új piacon különböző okok miatt hátrányban. Chilében például a Cadbury komoly pénzt volt kénytelen abba befektetni, hogy a vásárlókört a Schweppes név kiejtésére megtanítsa. A legnagyobb gondot azonban a Coca-Colának kellett megoldania. A Kínai Népköztársaság engedélyezte ugyan a márka használatát, kiderült azonban, hogy ott ennek a névnek külön jelentése ven, „megharapni a mérges ebihalat". Az amerikai cég kénytelen volt változtatni. Az új márka jelentése „élvezet a szájban".

g. — sz.

Működőtőke-import a kis országokban

A hatvanas évek közepétől indult meg a kis országokban a tőkeforgalom liberalizáltabb szabályozása, amely ösztönözte a külföldi működőtőke-importot. Noha az egyes országok tőkepolitikája, a kedvezmények mértéke között nem elhanyagolható eltérések találhatók, a Nemzetközi Valuta Alap fizetési mérleg statisztikáinak adatai alapján számolva 1973 után Spanyolország és Írország kivételével mindegyik nyugat-európai kis országban *mérséklődött* a külföldi működőtőke-import GDP-hez viszonyított aránya. E hosszabb távú trend ugyan 1980-ban megtört, amennyiben több fejlett tőkésország esetében a működőtőke-import GDP-hez viszonyított arányának növekedése volt tapasztalható. Az egy év adatai különösen a gazdasági vagy politikai bizonytalansági tényezőkre érzékenyen reagáló tőkeforgalmat illetően, nem elegendők határozott, egyértelmű következtetések levonásához.

Kedvezőbb feltételek

A külföldi működőtőke-beruházások jelentőségének mérséklődését alátámasztja az a tény, hogy a 11 kis nyugat-európai nemzet részaránya az 1973. évi 22,1-ről 1980-ban *14 százalékra csökkent* a világ összesített működőtőke-importjában. Az IMF-adatok arra is utalnak, hogy a kis országok a hetvenes évtizedben növekvő mértékben maradtak ki a legkorszerűbb technológiákat közvetítő működőtőke-forgalomból. Erre bizonyos mértékig magyarázatot ad, hogy az élvonalbeli technológiák egyre nehezebben szerezhetők be, hagyományos kereskedelmi ügyletek és licencvásárlások révén, értékesítésük fokozottan kapcsolódik a vevő és az eladó közötti *tartós együttműködéshez*, nemzetközi vállalatközi, termelési, tulajdonjogi összefonódáshoz.

A külföldi működőtőke számára a szakképzett munkaerő, a viszonylag magas termelékenység, a kiépített infrastruktúra stb., nem jelent olyan vonzerőt — a legtöbb kis ország liberális tőkepolitikája, adókedvezményei ellenére sem —, hogy az közömbösíteni tudja a kisebb nemzetgazdasági dimenziókat, szűkebb piacokat. A vezető tőkésországok offenzív külgazdasági stratégiájában a tőkekivitel *eszköz* a piacok megszerzéséhez, a stratégiai befolyás érvényesítéséhez, a vezető hatalmak közötti erőviszonyok alakításához.

A külföldi működőtőke *megnyerésében* folyó versenyben a kis országok csak akkor indulhatnak a siker reményében, ha az átlagosnál kedvezőbb költségszínvonalat, adó- és jövedelmezőségi feltételeket nyújtanak, ugyanakkor — az előbbitől nem függetlenül — alkalmasak export-bázis szerepkör betöltésére, ezáltal a szűk, kevésbé dinamikus belső piaccal kapcsolatos hátrányok semlegesítésére. A két tényező eredménye, hogy az elmúlt években Spanyolország és Írország volt az a nyugat-európai kis országok között a befektetést kereső működőtőkék célpontja.

Ágazati prioritások

Írország már korábban, az 1973. évi *közös piaci csatlakozás előtt*, a belépés előkészítéseként is igyekezett kihasználni az alacsony költségszintet, a kedvező földrajzi fekvéssel, az olcsó tengeri szállítási lehetőségekkel kapcsolatos előnyeit. A kereskedelem közvetítői szerepkört mindenekelőtt az USA és Nyugat-Európa között töltötte be. Az USA nagyvállalatai számára Írország alkalmasnak bizonyult telephelyek létesítésére, és e gyárak exportjával a közös piaci vámhatárok megkerülésére.

A Spanyolországba irányuló amerikai tőkebefektetések egyik célja szintén az EGK-viszonylatú export bővítése, az ország küszöbön álló közös piaci tagsága nyomán az EGK-vámfalak megkerülése. Másrészt nem elhanyagolható jelentőségű az a tényező sem, hogy Spanyolország a latin-amerikai és a közel-keleti fejlődő országokhoz fűződő, hosszú időre visszanyúló jó kapcsolataira támaszkodva közvetítői, „hídverő" szerepet kíván betölteni Nyugat-Európa és a fejlődő világ között.

Mind Spanyolország, mind Írország a működőtőke-importot szinte teljes egészében a *szerkezeti átalakulás* és a *műszaki fejlődés* szolgálatába állítja. A nyolcvanas évek elején Spanyolországban a külföldi tőkebefektetések egyharmada a *gépiparba* és *precíziós műszergyártásba*, 30 százaléka a *vegyiparba* irányult. Írországban a külföldi működőtőke elsősorban az elektronikai iparban rendelkezik jelentős érdekeltségekkel. Becslések szerint 1985-ben legalább 200 külföldi tőkeérdekeltség működő vállalat fog félvezetőket gyártani és azokból berendezéseket, így számítógépeket előállítani. A külföldi beruházásokon belül az elektronika mellett a gyógyszeripar és a műszeripar előretörése is megfigyelhető.

Az exportbázis szerepkör alapjául szolgáló komparatív előnyök időben változnak. A hatvanas években *Hollandia és Belgium* például kedvező földrajzi fekvésére, fejlett kikötői és szállítási infrastruktúrájára, a felvevő piacokhoz való közelségére támaszkodva, ellenőrizhette a Nyugat-Európába érkező kőolaj útvonalát, finomítását, továbbfeldolgozását. E természetadta komparatív előnyöket a tőkeerős külföldi transznacionális nagyvállalatok segítségével használták ki, ezáltal javították a Közös Piacon belüli alkuerejüket is.

A Hollandiában befektetett amerikai tőkeberuházások 1981. évi állományának több mint fele, a Belgiumban beruházott amerikai tőkeállomány egyharmada jutott az — elsősorban kőolajbázisú — vegyiparra. A nyolcvanas évek elején a dél-európai kőolajfinomítók kibontakozó versenye és a kőolaj iránti kereslet mérséklődése gyengítette a közvetítői szerep érvényesítését. Belgiumnak és Hollandiának a hetvenes években *nem sikerült* olyan szakosodáson alapuló komparatív előnyöket teremtenie, amelyek a korábbi időszakhoz hasonló nagyságrendben ösztönöznék a külföldi működőtőke betelepedését.

Losoncz Miklós

KÖRKÉP

SZOVJETUNIÓ

MEGÁLLAPODÁSOK NYUGATNÉMET BANKOKKAL

Az elmúlt napokban Taskentben tartották meg a szovjet—nyugatnémet bankbizottság évi ülését, amelyen az NSZK részéről a legnagyobb kereskedelmi bankok, szovjet részről pedig az állami bank, a külkereskedelmi bank és a pénzügyminisztérium képviselői vettek részt. Az ülés központi témája — a bankok közötti együttműködés mellett — azoknak a lehetőségeknek vizsgálata volt, amelyekkel bővíthető a két ország közötti kereskedelem, amelynek fejlődéséhez a bankok közötti együttműködés az elmúlt években is számottevően hozzájárult.

Az ülésen *több megállapodást* írtak alá, amelyek célja a különféle szovjet ágazatok részére exportált nyugatnémet berendezések szállításának finanszírozása. Az ülésen részt vett *Hans Fridrichs* volt gazdasági miniszter, a Dresdner Bank elnöki szóvivője kijelentette: kedvezően ítéli meg a Szovjetunió és az NSZK közötti kereskedelem kilátásait.

EGK

VÁLTOZÁSOK AZ OLAJIMPORTBAN

Az elmúlt évben *11 százalékkal* csökkent az EGK-országok olajbehozatala, részben a közösség egyes országainak növekvő olajtermelése miatt, részben pedig azért, mert felhasználták az év elején 18 millió tonnát kitevő készlet egy részét. Ugyanakkor számottevő változások következtek be az import *viszonylati* megoszlásában. Az előző évhez viszonyítva mintegy egyharmadával csökkent a *Közel-Keletről* származó olaj behozatala, sőt ezen belül a szaúd-arábiai import a felére esett vissza. Az EGK-országok összességben 281 millió tonna olajat importáltak, s ebből 112,8 millió tonna származott a Közel-Keletről. Ennél a régiónál kisebb mértékben, 10 százalékkal csökkent az egyéb fejlődő országokból származó olajbehozatal. Ugyanakkor a *Szovjetunióból* vásárolt olaj 29 millió tonnát tett ki, 15 százalékkal többet, mint 1982-ben.

OECD

KONJUNKTÚRAKILÁTÁSOK

A gazdasági megélénkülés gyorsulására lehet számítani az OECD-országokban — állapította meg az elmúlt napokban *Emile van Lennep*, a szervezet főtitkára, a Nemzetközi Valutaalap egy bizottságának washingtoni ülésén. Az előrejelzések szerint az európai OECD-országok gazdasági növekedése jövőre is két százalék körül alakul, ugyanakkor előreláthatóan csökken az Egyesült Államok és Japán jelenlegi, túlfeszítettnek tartott 4-6 százalékos növekedési üteme. Nines azonban semmilyen megbízható prognózis a középtávú gazdasági fejlődést illetően. A főtitkár szerint a *termelő beruházások* növelésére volna szükség a fellendülés megszilárdítása érdekében, továbbá arra, hogy a tagországok vállaljanak kötelezettséget a kereskedelmet korlátozó *akadályok* leépítésére. A gazdasági megélénkülés ellenére — az Egyesült Államokat leszámítva — nem várható a munkanélküliek számának csökkenése, sőt Nyugat-Európában az állástalanok további növekedésére lehet számítani.

KINA

BŐVÜLŐ KÜLKERESKEDELEM

Gazdaságpolitikájának korszerűsítése óta, 1978—1983-ig Kína megkétszerezte külkereskedelmi forgalmát, amely tavaly 40 milliárd dollárt tett ki, a további cél pedig ennek *négyszeresére* emelése a század végéig — jelentette ki az elmúlt napokban *Csen Mu-hua*, a külkereskedelem és a külgazdasági kapcsolatok miniszt ere. Míg 1978-ban Kína a 31-ik volt a világ exportőreinek sorában, jelenleg a 18. helyet foglalja el. Tavaly a kivitel 43 százalékát a nehézipari termékek tették ki, míg a textil- és más könnyűipari cikkek részaránya 41 százalék volt, a mezőgazdasági és egyéb cikkeké pedig 16 százalék. Mint a miniszter hangsúlyozta, a külkereskedelem tervezett, dinamikus bővülésének előfeltétele a *nyitott gazdaságpolitika* folytatása, külföldi tőke és technológia bevonása a gazdaságba, valamint a partnerországok számának bővítése. Utalt arra, hogy 1983 végéig Kína 48 külföldi céggel kötött megállapodást tengeri olajlelőhelyek feltárására.

Ugyanakkor, Pekingből érkező jelentések szerint a kínai kormánynak szándékában van újabb *„különleges gazdasági övezeteket"* létesíteni, főleg a keleti parton levő 14 nagyvárosban, hasonlóan a déli tartományokban már meglevő négy ilyen speciális zónához. Az ilyen övezetekben rendkívül kedvező lehetőségeket biztosítanak külföldi beruházók részére, akik nemcsak vegyes vállalat formájában működhetnek, hanem 100 százalékos saját tőkebefektetéssel is. A külföldi beruházásokat — amelyek — összege 1983-ban első ízben haladta meg a 100 millió dollárt — adókedvezményekkel is igyekeznek ösztönözni, továbbá azzal, hogy a nyereséget szabadon transzferálhatják.

DUNAFERR
DUNAI VASMŰ

Könnyűacél-szerkezetes acélépületek

A könnyűszerkezetes épületek gyártásában vállalatunk húsz éves múltra rendelkezik.

Szerkezeteink előnyei:
- európai és trópusi éghajlati viszonyokat figyelembe véve tervezték,
- tömeges gyártási lehetőség,
- viszonylag kis acélfelhasználás,
- korszerű felületvédelem: hosszú élettartam,
- gyorsan és egyszerűen szerelhető.

Felhasználhatók az iparban, a mezőgazdaságban és a kereskedelemben, raktárak, üzemi épületek, kommunális létesítmények céljára.

Típusaink:
DV K–12 DV 12xM, DV KU–18, DV 6xM, DV 6xMT, DV–T.

DV 6xM építési rendszer

A DV 6xM típusjelű tartószerkezeti rendszer magas tetős változata 15°-os tetőhajlással, ötféle fesztávolsággal (12, 18, 24, 30, és 36 m) és a 36 m kivételével ötféle belmagassággal (3; 4,20; 4,80; 6,00 és 7,20 m) épülhet.
Az épületek falvázrendszere hasonló módon bontható.
Az épület hosszúsága: 22,3 m-től 94,3 m-ig, majd a dilatáció beépítésével, tetszőleges hosszúságig.
Az épülettartó acélszerkezet rendszer a következő épülettípusok építését teszi lehetővé:
- nyitott és fedett épületek,
- hidegburkolattal ellátott épületek,
- melegburkolattal ellátott, fűthető, zárt épületek,
- oldalhajó-csatlakozás (6 m traktusmélységű szélességű oldalhajóval),
- előtetőépítés az oldalfalon, teljes vagy részleges hosszúságban,
- terménytároló alkalmazása esetén a termény-, illetve a terméknyomás teherbírására méretezett külső falszerkezet,
- ötféle szerkezeti magasság,
- többhajós építési lehetőség (a hajók száma 1-től 4-ig).

Korrózióvédelem

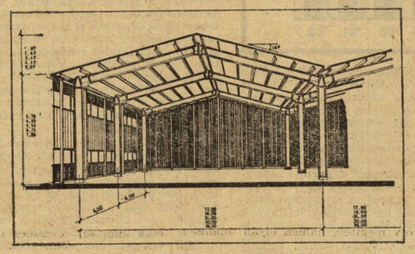
A szerkezetet a Dunai Vasmű a legkorszerűbb felületvédelemmel ellátva, tűzihorganyzott kivitelben gyártja. A megrendelő külön kívánságára mázolt kivitelben is rendelhető. Ebben az esetben a gyár alapmázzal ellátva szállítja a szerkezetet.

Szállítás

A Dunai Vasmű az épülethez a tartóvázon és a tartozékain kívül a következő anyagokat szállítja:
- tűzihorganyzott acél trapéz hullámlemez (a tervezett mértékben),
- nyílászáró szerkezetek (ablakok, kapuk, kapilitüveg),
- segédelemek (burkolatkiegészítő elemek).

Egyéb feltételek

Az építési rendszer alapdokumentációjától eltérő igényeket a Dunai Vasmű Acélszerkezeti Tervező Irodájával történő egyeztetés után tudjuk kielégíteni.

A DV 6xM típusú épületszerkezet

DV 12xM építési rendszer

A DV 12xM típusú könnyűacél-szerkezetű épületek a mezőgazdaságban és az iparban, feldolgozóüzemek, ipari üzemek, tárolóépületek és esetleg kommunális épületek céljára használhatók.

Műszaki adatok

A pillérosztás távolsága: 12, illetve 3 m, az utóbbi csak a dilatációs szakaszokban.
Fesztávolság: 12–36 m (6 m-ként).
A tetőhéjalás lejtése: 3% (középtől a kiváltótartók irányába).
Hasznos belmagasság: 4,20; 6 és 7 m.
Építhető hosszúság: 72 m-ig, a dilatációs szakasz nélkül.
A dilatációs szakaszok egymástól mért távolsága: max. 72 m.
Szaruzatosztás: 3 m.
A hajók száma: 1-től 3-ig.
A falvázoszlopok osztása: 3 m.

Típusjel magyarázat

DV: a Dunai Vasmű által kifejlesztett és forgalmazott típus, 12: a pillérek egymástól való távolsága, az épület hossztengelyének irányában.
M: az épület szélességét fejezi ki.

Műszaki leírás

A szerkezet lapos tetős könnyűacél-szerkezetes épületváz.
Az épületváz a Dunai Vasműben gyártott, hidegen hajlított profilokból és lemezekből, sorozatgyártásban készül. A szerkezeti elemek a helyszíni szerelés során csavarozással kapcsolódnak egymáshoz. A szerelése egyszerű, és gyors.

Korrózióvédelem

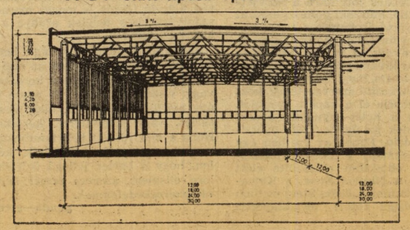
A szaruzatok és a kiváltótartók kivételével tűzihorganyzott vagy mázolt kivitelben, a szaruzatok és a kiváltótartók csak alapmázolt kivitelben készülnek. A gyártómű a szaruzatokat és a kiváltótartókat – vagy megrendelés esetén a többi elemet is – felület-előkészítés után egy rétegű Korralkyd vagy ólomminium alapmázzal látja el.

Szállítás

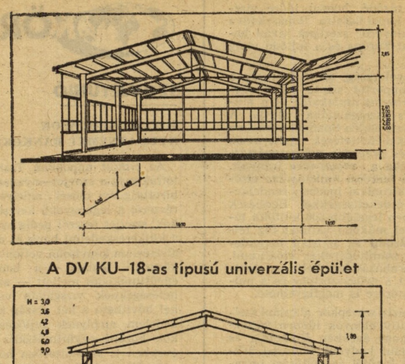
A Dunai Vasmű az épülethez – a tartóvázon és a tartozékain kívül – a következő anyagokat szállítja:
- tűzihorganyzott acél trapéz hullámlemez (a tervezett méretekben),
- nyílászáró szerkezetek (ablakok, kapuk, kapilitüveg),
- segédelemek (burkolatkiegészítő elemek).

Egyéb feltételek

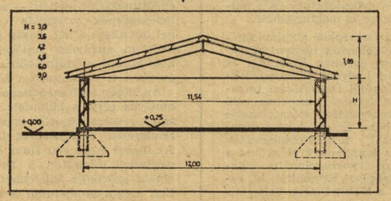
Az építési rendszer alapdokumentációjától eltérő igényeket a Dunai Vasmű Acélszerkezeti Tervező Irodájával történő egyeztetés után tudjuk kielégíteni.

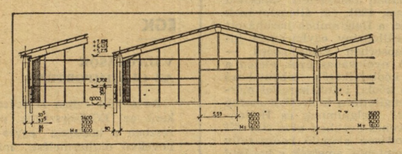
A DV 12xM típusú épületszerkezet

A DV KU–18-as típusú univerzális épület

A DV K–12-es típusú épületszerkezet

A DV 6xMT típusú terménytároló

Fővállalkozás

Saját szerkezeteink felhasználásával ipari, mezőgazdasági és kommunális létesítmények kulcsrakész átadására vállalkozunk.

Tevékenységi körünk:
- műszaki-gazdasági ajánlattevés,
- műszaki-gazdasági tanácsadás,
- kulcsrakész épületek tervezése, szerelése és építése,
- adaptációs tervezés, tervezői művezetés,
- könnyűszerkezetes épületek szerelése,
- helyszíni szerelésekhez szerelésvezetőről való gondoskodás,
- szellemi termékek átadása exportra is (általános know-how, personal know-how, technológiai tervezés, engineeringadás, beüzemelés, az üzemvitel megszervezése).

Várjuk megrendeléseiket:

Dunaferr Dunai Vasmű
Iemezfeldolgozó gyáregység fővállalkozói iroda
Levélcím: Dunaújváros, Pf.: 110. 2401
Telefon: 152-52, 14-56-os és 24-46-os mellék. **Telex:** 29-221.

AZ ÁFB JELENTI

Beruházások az első negyedévben

A népgazdasági terv a külgazdasági ellensúly javítása céljából a belföldi felhasználás — ezen belül a beruházások — további mérséklését írja elő 1984-re is. A szocialista szektor beruházásaira ebben az évben folyó áron 180-183 milliárd forint fordítható, az 1983. évi kifizetéseknél 4,6-7,6 milliárd forinttal kevesebb. Az előirányzat *betartása* a múlt évi kifizetésekhez mérten *2-4%-os mérséklést tételez fel.* Az 1984. I. negyedévi beruházási folyamatok még nem adnak elegendő alapot a várható éves teljesítés és így a tervben előirányzott mértékű csökkenés prognosztizálásához.

A szocialista szervek 1984 első három hónapjában 28,1 milliárd forintot fordítottak beruházásokra, 0,8 milliárddal *többet,* mint az elmúlt év hasonló időszakában. A beruházási kifizetések az év elején jóval meghaladták a tavalyi évkezdet színvonalát, majd hónapról hónapra mérséklődtek, de mindvégig magasabbak voltak az egy évvel korábbinál: januárban 13, februárban 8, márciusban 3 százalékkal. Ezen belül a vállalati beruházások teljesítése mindhárom hónapban elmaradt a tavalyitól, az állami beruházások év eleji 42 százalék többlete a negyedév végére 14 százalékra csökkent. Ez utóbbi azonban 1,5 milliárd forint többletet takar, amiből 1 milliárd forint az állami nagyberuházásokkal, 0,6 milliárd a minisztériumi célcsoportos beruházásokkal, 0,1 milliárd a tanácsi fejlesztésekkel kapcsolatos, míg a tárcák egyéb állami beruházásainál 0,2 milliárd forint csökkenés mutatkozik.

Az *állami nagyberuházásokra* 1984-ben 20,9 milliárd forint fordítható. Ebből tizenhárom létesítmény megvalósítása folytatódik, valamint előkészíthető pl. a gabcikovo—nagymarosi vízlépcsőrendszer, folytatható a recski bányászati kutatás létesítményeinek államegvósása, és folyik az erőműépítési program kialakítása.

A nagyberuházásokra az év első három hónapjában 4,6 milliárd forintot, a tavalyinál 1,0 milliárddal többet költöttek. A többlet 60 százaléka a Paksi Atomerőműnél jelentkezett, ahol a beruházás jelenlegi fázisa a tavalyinál nagyobb volumenű szerelést tett lehetővé. Emellett voltak múlt évről áthúzódó importszámlázások, és a kamatköltség is mintegy ötödével volt több, mint amit tavaly ilyenkor kiegyenlítettek. A tervek szerint az év második felében az erőmű *2. sz. reaktorblokkját is rákapcsolják az országos villamosenergia-hálózatra.*

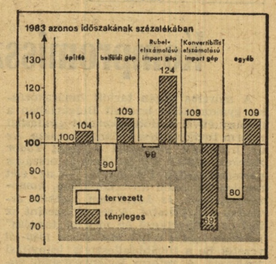
Többet fordítottak — tervszerűen — az első negyedévben a *metrónál* építésére az Élmunkás tér—Árpád-híd közötti szakasz ez év októberi forgalomba helyezése miatt; a mányi bányaüzemre, zömmel az ez évben megkezdett finomszénmosó miatt; a márkushegyi bányaüzemre a befejezés érdekében meggyorsított kivitelezés; illetve múlt évről áthúzódó számlázások következtében.

Az idén jelentős állomásukhoz érkező nagyberuházások elsődlegesen a lakossági ellátás színvonalának javítását szolgálják. Az említett metrószakasz átadásával egyidőben helyezik forgalomba *az újjáépített Flórián teret és a kiszélesített Árpád-hidat;* befejezik a Budavári Palotában a *Széchényi Könyvtár* építését; és tovább folytatják a *Ferihegyi repülőtér* fejlesztését az új forgalmi épület és a kiszolgálókonyha kivitelezésével.

A minisztériumok és országos hatáskörű szervek *célcsoportos beruházásaira* 18,1 milliárd forint fordítható ebben az évben. Az első negyedévi teljesítés 2,3 milliárd forint volt, 0,6 milliárddal több a múlt évinél. A többletben meghatározóak a *szénhidrogénipari* fejlesztések, ezen belül is kiemelkedő a kőolaj- és földgáztermelés beruházásainak felhasználása, a villamosenergiahálózat-bővítések, valamint a távbeszélő-hálózat fejlesztései. Utóbbinál a hosszú ideje gondot okozó átvitel- és kapcsolástechnikai berendezések gyártása és szerelése végre megindult, és egyes kábelfajták kivételével a kábel szállítása is ütemesnek mondható. Ugyanezen okból fordítottak többet az egy évvel ezelőttinél a rádió és tv műsorszóró hálózat fejlesztésére is.

A minisztériumok is kevesebbet költhetnek ebben az évben *egyéb állami* beruházásaikra. Az első negyedév 1,1 milliárd forintos beruházási kifizetése az éves szinten várt 7%-os csökkenésnél is némileg erőteljesebben mérséklődött.

A beruházási teljesítés tervezett és 1984. I. negyedévi alakulása anyag-műszaki összetételi szerint

A *tanácsok* 1984. évi beruházási előirányzata 26,8 milliárd forint, 13 százalékkal kevesebb a múlt évinél. Az első negyedévben ebből célcsoportos és egyéb állami beruházásokra 3,8 milliárd forintot használtak fel a tanácsok, 2 százalékkal többet, mint 1983 első három hónapjában. A tanácsi beruházások kb 40 százaléka — 1,5 milliárd forint — jutott a lakásépítésre. A kórházi ágyak fejlesztésére többet fordítottak az egy évvel korábbinál.

A beruházási ráfordítások felét — 1,9 milliárd forintot — az ún. egyéb infrastrukturális fejlesztésekre fordították a tanácsok, ez a múlt évit 15%-kal meghaladta. A növekedés a vízgazdálkodási fejlesztések kivételével mindenütt jellemző volt, de elsősorban a személyi és gazdasági szolgáltatások, valamint az egészségügyi és szociális ellátás fejlesztéseinél volt meghatározó.

A *vállalati beruházásokra* — a terv számításai szerint — 105,1 milliárd forintot lehet felhasználni ebben az évben, az 1983. évi ráfordításoknál 3 százalékkal kevesebbet. Az elmúlt negyedévben 16,3 milliárd forint volt a vállalati beruházási kifizetés, ami a tervezetthez közelállóan — 4 százalékkal — csökkent. Ebben szerepet játszott a fejlesztésre fordítható pénzalapok szűkülése és a konvertibilis elszámolású importlehetőségek korlátai.

Az első negyedévi vállalati beruházási ráfordítások között szembetűnő a tőkés *gépimport* kiadások erőteljes — 39 százalékos — csökkentése, amj önmagában véve 1,5 milliárd forinttal mérsékli a kifizetéseket 1983. azonos időszakához képest.

A beruházási ráfordítások *csökkenése a szövetkezeti szektorban* volt erőteljesebb *(10 százalék),* elsősorban a mező-

SZERKEZETKONZERVÁLÁS

Vajon az utóbbi években megvalósult beruházások mennyiben járultak hozzá a termelési szerkezet változásához, a külpiaci egyensúly és a hatékonyság javításához? Az erre vonatkozó vizsgálatot 30 iparvállalatnál végezték el a Munkaügyi Kutatóintézet megbízásából.

A termék a beruházás kritikája. A vállalati szakemberekre bíztuk, hogy *minősítsék a termékeiket.* Véleményük szerint az üzemszerűen gyártott termékek mintegy 70 százaléka vállalat-stratégiailag különösen jelentős, s mindössze 1,4 százalékát minősítették további gyártásra alkalmatlannak. Persze e minősítés csak akkor megbízható, ha az értékelés a tényleges és a potenciális versenytársakkal való konkrét összehasonlításokon alapul. *Ez részben az elemzést végző szakembereken múlik,* ám az iménti válaszokat óvatosan kell kezelnünk, mert amikor piaci oldalról ellenőriztük, hogy a beruházással előállított termék hogyan növelte az exportálható árualapot, azt tapasztaltuk, hogy sok vállalatnál olyan terméket is stratégiailag versenyképesnek minősítettek, amelyeknek értékesítése mennyiségben és értékben szinte minden piaci relációban rendszeresen elmaradt a tervezettől. (A termelésük is rendre az elképzelések alatt maradt.) A *nettó devizahozam* is jelentős szóródást mutatott. Mindez arra utal, hogy a döntések nem voltak megfelelően előkészítve, ezért a beruházások révén előállított termékek az exportálható árualapot nem növelték a terveknek, illetve az igényeknek megfelelően.

Vizsgáltuk a beruházással történő termékfejlesztés jellegét és arányát. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen az új termékek aránya. (A KSH-hoz hasonlóan, új terméknek tartjuk azokat, amelyeket a magyar iparvállalatok annak tartanak.) Eltekintünk többek között attól, hogy a vállalat szempontjából új termék műszakilag, piaci szempontból esetleg *nem is igazán új,* más országban például már a kifutó cikkek között lenne a helye. Az is előfordulhat, hogy — a hosszúra nyúló fejlesztési ciklus következtében — megjelenésükkor már erkölcsileg avulófélben levő termékekké válnak. A vizsgált 30 közül 11 vállalatnál a beruházás hatására új, eddig nem gyártott termék üzemszerű termelését kezdték meg. Ez önmagában igen jó, arány, ám nem ilyen kedvező a kép, ha a beruházás eredményeként előállított termékek mennyiségéhez és értékéhez viszonyítjuk az új termékek arányát (10,5 százalék). Az átlagolt adatok mögött lényegi különbségek tapasztalhatók. Voltak olyan vállalatok, amelyeknél a beruházás hatására 15 százalék az új, ugyanakkor még jelentősebb azoknak a köre, ahol minimális az új, eddig nem gyártott termékek aránya. A többi, *volumennövelő,* illetve *választékbővítő gyártmány volt.*

Az, hogy a vállalatok többsége a beruházást termelési volumenének, termékválasztékának növelésére használta fel, máris jelzi, milyen kevéssé szolgálták a termékszerkezet átalakítását a vizsgált beruházások. A korszerűsített és az egyéb módosításokkal gyártott termékek értékének *aránya* az összes termelési értékhez viszonyítva még ennél is kedvezőtlenebb: *1,3 százalék.* A külföldről vásárolt — 60 százalékban nyugatról importált — gépek, berendezések vagy technológiák csak kisebb jelentőségű típusváltáshoz vezettek. Egyetlen vállalat sem határozta el magát új gyártási profilra, inkább csak a meglevő gyártmányok volumennövelésére és az esetleges választékbővítésre ügyelt. A technikavásárlási akciók zöme tehát figyelmen kívül hagyta a hosszú távú termékszerkezet-átalakítás szempontjait.

Talán nem járunk messze az igazságtól, ha az egyik legfőbb problémának a *beruházott technika alacsony színvonalát* tartjuk. Illetve: ahol jelentős, korszerű, világszínvonalú technikát valósítottak meg, ott sem sikerült mindig a kínálkozó előnyöket kihasználni, mivel a beruházásokkal létrehozott kapacitások általában nem fogtak át technológiai vertikumokat, *nem terjedtek ki komplex gyártási ágakra.* Ehhez még az is hozzájárult, hogy egyes beruházásokat szétforgácsoltak. Megszüntettek bizonyos „szűk keresztmetszeteket", viszont újabbakat teremtettek. Olyan is előfordult, hogy a beruházás befejezésének elhúzódása az egész fejlesztést megkérdőjelezte. Az új berendezések beállításával gyakorta nem járt együtt a hasonló munkát végző gépek selejtezése és ezzel együtt a munkaerő átcsoportosítása, vagyis az új berendezéseket nem tudják kellő mértékben kihasználni.

A beruházási döntések előkészítésekor, a beruházások megvalósításánál gyakran háttérbe szorul a termelési struktúra emberi oldala, pedig ez a műszaki teljesítőképesség egyik alapfeltétele. A megváltozott körülmények közötti technika kiválasztása, adaptálása, gyakorlati hasznosítása az indokolttal jóval *tovább* történik. Ez más tényekkel együtt gyakorlatilag azt jelenti, hogy a termékváltás ütemének gyorsításához sokkal jobban fel kellene használni az iparban dolgozó műszaki értelmiséget.

Úgy tűnik, hogy a szabályozórendszer sem teszi eléggé érdekeltté a vállalatokat az új piacok keresésében, az új termék bevezetésében (a növekvő nyereség mind nagyobb részét kell adóként a költségvetésbe befizetni). Ugyanakkor pénzügyileg igen nehéz helyzetbe kerül a vállalat, ha valamilyen perspektivikus cél érdekében — akár csak egy évre is — a visszaesést vállalná. A szerkezetváltás érdemi javítása mindenekelőtt a makrokörnyezetben — azon belül is főként a gazdasági szabályozórendszerben — esedékes érdemi változtatásoktól függ. Még akkor is, ha a belső tartalékok léte aligha vitatható, ám ezek mozgósításához — a beruházási javakkal való összerű gazdálkodáshoz — megint csak egyfajta kényszerítő erőre lenne szükség.

Dr. Szabó Irén

MÁJUS 1.

a munkásosztály nemzetközi ünnepe szükségképp sajátos jelentésű azokban az országokban, ahol a munkás nem proletár immár a szó társadalompolitikai, osztályellentéteket tükröző értelmében. Az ünnep internacionális jellegű volt, s az ma is; május elsején világszerte testvériségüket, együvé tartozásukat ünneplik a munkások. Kérdés azonban: mit jelent ez nálunk, milyen tartalmú a sajátosság, amely abból következik, hogy a munkásosztály a nemzet vezető erejévé, a nemzeti egység centrumává vált?

A tudományos szocializmus ezt kifejező elveit alighanem szükséges ezúttal összegezni; ezeket az elveket nálunk már a középiskolákban is tananyagként oktatják. Egyetlen mozzanatot azonban mégis érdemes a világnézeti alapismeretekből felidézni; azt, amely szerint a munkásosztály önnön felszabadulásával az egész emberiség, s országos keretekben: az egész nemzet felszabadulását vívja ki.

Fontos tanulságokat kínál ha ezt a tézist mai és köznapi jelentésében próbáljuk értelmezni. A mai jelentés mindenekelőtt arra utal: sok a gondunk, nehezen élünk, olyan erőfeszítésekre kényszerülünk, amelyek a társadalom minden osztályára, rétegére nyomasztó terheket rónak. S ebben a helyzetben a nemzet vezető osztálya, a munkásosztály osztozik a gondokból, terhekből; vezető szerepe abban összegeződik, hogy ilyen körülmények közepette is védi hatalmát, a szocializmus vívmányait, vállalja a nemzeti egység erősítését.

Gazdasági nézőpontból ez annak felismerését is jelenti, hogy mindezt egy differenciálódó, szélesebb jövedelmi skálával működő társadalomban kell teljesíteni, olyan változó feltételekkel számolva, amelyek a tevékenységek népgazdasági hasznát emelik még jobban az elosztás mércéjévé. Senki sem állítja, hogy ez nem okoz további feszültségeket; nyilvánvaló, hogy a kevésbé hasznos vagy ráfizetéses tevékenységek mérséklődése munkahelyek cseréjével, tőmegesebb munkaerő-áramlással járhat. A gyorsuló struktúra-átrétegződés, a technológia váltás ugyancsak a megszokott munka cseréjét, új szakmák tanulását, az életvitel átalakulását okozhatja.

Úgy tűnhet, köznapjaink e jól ismert gazdasági folyamatainak, a gazdaságirányítás továbbfejlesztéséből adódó változásainak felidézése nem illeszkedik május elseje ünnepi gondolatmenetébe. Pedig most alighanem a munkásosztály ünnepén is elsősorban ezeken a változásokon érdemes gondolkodni, arra fontos rámutatni, amit az ünnep most és itt jelent.

S ez a jelentés főleg abban összegezhető: nemzetközi kötelezettségünk is nemzeti méretekben helytállni a világméretű versenymezőnyben, minden eszközt-módszert latbavetni, hogy újabb forrásokat teremtsünk fejlődésünkhöz, társadalmi céljaink valóra váltásához.

A munkásosztály vezetésével ma ezt vállalja, ezt a célt teljesíti az ország!

Kamat, adó, gazdasági növekedés

Nem váltak valóra azok a korábbi várakozások, melyek szerint, ha mérséklődik az infláció, ennek hatására a kamatok is hamarosan csökkennek a vezető tőkés országokban. Bár 1983-ban a reálkamatok (a nominálkamatok és az inflációs ráták különbsége) némiképp enyhültek az előző évhez viszonyítva, szintjük még mindig rendkívül magas maradt.

Annál inkább érdekes megvizsgálni, vajon mi az oka annak a jelenségnek, hogy 1983-ban éppen a legmagasabb reálkamatokkal rendelkező országokban (USA, Japán, Nagy-Britannia) élénkült meg elsőként a konjunktúra.

A GNP és a hosszú lejáratú kamatok alakulása egyes országokban

	USA	Japán	NSZK	Franciaország	Anglia	Olaszország	Svájc
GNP	3,5	3,0	1,0	0,0	2,5	—1,5	1,3
Hosszú lejáratú reálkamatok (1982)	6,72	6,0	3,0	2,0	4,28	4,4	—0,87

Az mindenesetre tény, hogy az *alacsony kamatok* nem feltétlenül ösztönzik a gazdaság megélénkülését. Fékezik a megtakarítások képzését, ezért csökken a kikölcsönözhető tőke, így nincs elegendő forrás a beruházási igény kielégítésére. De nemcsak a beruházások volumene, hanem azok termelékenysége is befolyásolja a gazdasági növekedés ütemét: a negatív reálkamatok csökkenthetik a beruházások gazdaságosságát. Ezt a politikát ugyanis esetenként szelektív hitelpolitikai intézkedésekkel kell kiegészíteni annak érdekében, hogy megfelelően adagolhassák a szűkösen rendelkezésre álló forrásokat, ami elkerülhetetlenül oda vezet, hogy nem minden esetben a legtermelékenyebb szektorok kapnak prioritást a forrásallokáció terén.

Nyomott kamatok mellett pedig a *vállalkozóknak is nyereségesebb*, ha a hitelfelvételt segítségével nagy raktárkészletekkel gazdálkodnak, fokozva ezáltal a tőkehiányt a produktív beruházások terén. *A magas kamatok* csökkentik ugyan a vállalatok beruházási kedvét, kedvező adózási feltételekkel azonban bizonyos fokig ellensúlyozhatók a hátrányok. Kérdés, hogy az egyes országokban mennyire érvényesül ez a kompenzáló hatás és számottevő-e egyáltalán a gazdasági helyzet megélénkítésében.

Az Egyesült Államokban például a megélénkülést előidéző *keresleti tényezők* a belföldi fogyasztás egyes területei, mint például a lakásépítések, gépkocsik és egyéb tartós fogyasztási cikkek vásárlása — általában olyanok, amelyek az átlagosnál is érzékenyebben reagálnak a kamatszint változására. A kamatok rendkívül magas szintjét tekintve e látszólag paradox helyzet magyarázata az, hogy éppen ezek a területek azok, ahol az amerikai fogyasztóknak lehetőségük van arra, hogy éves jövedelemadó-bevallásuk elkészítése során az adó alapját képező jövedelem összegét csökkentsék egyes általuk fizetendő kamattétellel.

Ezek közül a legjelentősebb a saját lakást, házat vásáró állampolgár jelzálogkölcsön-kamatterhének a jövedelemadó alapjából történő levonása; a gépkocsi-részletvásárlások, a hitelkártyára történő vásárlások és egyéb fogyasztói adósságok kamatai ugyancsak levonhatók az adóalapból, ami elviselhetővé teszi a hitelfelvétel költségeit. Az adósságokra fizetendő kamat egyébként a vállalati szektorban is adóalap-csökkentő tényező, így az amerikaiak nyilvánvaló előnyben vannak más országok fogyasztóival, illetve vállalataival szemben.

Az amortizációs leírás gépi beruházás esetén egyes országokban

Évek száma	USA	Japán	NSZK	Franciaország	Anglia	Olaszország	Svájc
1 év után	40,0	20,57	30,0	25	100	25	30
2 év után	64,0	36,91	51,0	43,8		50	51
3 év után	78,4	49,89	65,7	57,8		75	65,7
4 év után	87,04	60,20	75,99	68,4		78,57	75,99
5 év után	100	68,39	83,19	76,4		82,14	83,19
6 év után		74,89	88,23	82,3		85,71	88,23
7 év után		80,06	91,76	86,8		89,28	91,76
8 év után		84,16	94,51	91,2		92,85	94,23
9 év után		87,42	97,26	95,6		96,42	95,96
10 év után		100	100	100		100	100

Ha figyelembe vesszük a veszteségelszámolás lehetőségeit is, kiderül, hogy a brit és amerikai vállalatoknak e téren ugyancsak számottevően kedvezőbb a helyzetük, ami a nyereség adóztatását illeti. Itt ugyanis jóval hosszabb az az időszak, amely alatt a veszteség levonható a nyereségből, és ezzel adó takarítható meg.

A tényleges adóteher vonatkozásában a vizsgált *országok rangsora* 1982-ben: Nagy-Britannia, USA, Svájc, NSZK, Japán, Olaszország, Franciaország volt. Az első két ország adópolitikája gyorsan reagált a relatív energiaárak és a gyors technológiai fejlődés okozta szerkezeti problémákra, növelte a vállalatok nyereségességét és önfinanszírozó erejét. A beruházások nagyobb gazdaságossága magasabb reálkamatokat is lehetővé tesz. A kedvező amortizációs politika csökkenti az illető ország termelőapparátusának átlagéletkorát és növeli a gazdaság teljesítőképességét. Ilyen körülmények között a magas reálkamat jóval kevésbé akadályozza a vállalati szféra tevékenységét, a konjunktúra megélénkülését.

Bár a vállalatoknak az adózás terén biztosított kedvezmények ennek értelmében nyilvánvalóan gyakoroltak *bizonyos kompenzáló hatást* a magas kamatokkal szemben, az adópolitika egészét tekintve sokkal nehezebb képet alkotni, arról: vajon az utóbbi időben a tőkés országok adózási rendszere segítette-e a konjunktúra megélénkülését? A Világbank egy nemrégiben elkészült — főként a fejlődő országok különböző csoportjaira végzett felmérés alapján végzett — tanulmánya mindenesetre kimutatta, hogy az alacsonyabb adószínvonal magasabb reáljövedelmeket biztosít a megtakarítások, a beruházások, a munkaerőpiac és az innováció frontján, ami a termelés, ezzel a GDP növekedését eredményezi.

Az *adók és a GDP növekedése fordítottan arányúlik* egymáshoz, az adó/GDP arány egyszázalékos növekedése 0,36 százalékos gazdasági növekedéslassulást okoz. A bécsi WIFO gazdaságkutató intézet nemrégiben közreadott — igaz az osztrák gazdaságra vonatkoztatott, de általános érvényességgel is bíró — elemzése szerint ezzel szemben az adórendszer az utóbbi időben a konjunktúra irányától függően aszimmetrikusan hat. A konjunktúra lanyhulása idején az automatikus stabilizátorok nem tudják ellensúlyozni a lefelé irányuló tendenciát, a kapacitáskihasználás romlását. Fellendülés idején azonban szerencsésen támasztják alá a konjunktúra felhajtó erőit.

Az *automatikus stabilizátorok* és a diszkrecionális intézkedések együttes hatását vizsgálva az elemzés megállapítja, hogy bár ez utóbbiak nagyobb befolyással bírnak a konjunktúra alakítása szempontjából, mindent összevetve az utóbbi időben a konjunktúra alakulása és az adópolitika közötti összefüggés gyengült.

L. E.

EGK—EFTA

Vitatott kérdések

A Közös Piac és az EFTA miniszterei — mint a legutóbbi luxemburgi tanácskozásról kiadott közös nyilatkozat sorait tanulmányozva kitűnik — elsősorban *két kérdés* foglalkoztatja. Egyrészt: képesek voltak-e az integrációk eltérő cél- és eszközrendszerét valló miniszterek a szabad kereskedelmi egyezmények keretében olyan új kezdeményezésekre, döntésekre, amelyek gyakorlati következményei a hetvenes évek végére, nyolcvanas évek elejére fokozatosan kifulladó, majdhogynem megrekedt EGK—EFTA kereskedelmi dinamizmusnak új lendületet kölcsönöznek? Másrészt ezzel is összefüggésben, az EGK—EFTA közötti együttműködés szorosabbra válása miképp érinti a kívülálló országok, országcsoportok lehetőségeit, érdekeit és jövőbeni esélyeit a közös térségbe való „kereskedelmi behatolást" illetően?

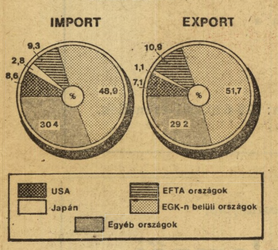
Ami az *első kérdést* illeti, már a miniszteri találkozó előtt is nyilvánvaló volt, hogy a két integráció közötti együttműködésben *ezúttal sem lesz* az együttműködés alapelveit megváltoztató radikális előrelépés. A két csoportosulás közti alapvető ellentét: a szupranacionális eszmerendszer jegyében fogant közös piaci vámuniós elképzelés, illetve a liberálisabb felfogást valló, ún. származási szabályok elvén alapuló EFTA-kereskedelem közti ellentét lényegében mind a mai napig változatlan.

Miként arra egy Brüsszelben készített friss tanulmány rámutatott: mindkét fél továbbra is *ragaszkodik* korábbi integrációs elgondolásaihoz. Az EGK-országok közül egyedül az NSZK lenne hajlandó a közös piaci preferenciákat kiterjeszteni az EFTA-tagállamokra. Az EFTA-országok viszont a szabad kereskedelem elvének korlátozása mellett nemzeti szuverenitásukat veszélyeztetőnek tekintik továbbra is a külső felekkel szemben alkalmazott azonos vámtarifák rendszerét.

De ha az együttműködés alapelveinek radikális megváltoztatása nem is merült fel, a további „araszolgatás" így mindenképp felső *korlátot szab* a kereskedelem további lehetséges bővülésének. A két integrációs csoportosulás közti árucsere-forgalom olyan volumenű, amely a korlátozottabb hatókörű intézkedéseket, a „technikai" kiigazításokat is megkülönböztetett jelentőségűvé teszi. Az 1972—74-es megállapodások vitathatatlan eredménye, hogy megteremtette a világ legnagyobb, 300 millió főt számláló szabad kereskedelmi övezetét, amely Spanyolországnak a Közös Piacba való belépésével még tovább bővül majd.

Ez a térség a világkereskedelemből *38 százalékkal* részesedik, jóval megelőzi mind az USA, mind pedig Japán arányát. Mindkét integráció esetében a másik fél a legjelentősebb kereskedelmi partner; egyértelmű ez az EFTA esetében, ahol az EGK részesedése meghaladja az 50 százalékot, de az EGK külkereskedelmében is az EFTA-országok vezetnek az import 9,3, ill. az export 10,9 százalékával.

Az EGK külkereskedelmének viszonylati megoszlása 1982-ben

Így aztán a miniszteri találkozón elhatározott intézkedések: az ipari termékek körében a szabványok egységesítése, a kereskedelmet akadályozó ún. technikai akadályok felszámolása, a vámszabályok, formalitások egyszerűbbé tétele, a „tisztességtelen" kereskedelmi ügyletek kiiktatása jelentős volumenű további áruszállításokat tehet lehetővé, s ezzel ösztönözheti az együttműködés továbbfejlesztését.

A találkozóról kiadott közös kommüniké — a nyugat-európai politikai szolidaritás újabb megnyilvánulásaként — a két integráció tagországainak *közös fellépését* ígéri az Egyesült Államok és Japán technológiai előretörésével. A protekcionista kereskedelmi tendenciákkal szemben, s a tagállamok gazdasági súlyukat is demonstrálva a jövőben nagyobb szerepet kívánnak játszani a nemzetközi valutáris szervezetekben, az IMF-ben és a Világbankban.

Ami pedig a *másik kérdést*, az együttműködésnek a kívülállókra gyakorolt jövőbeni hatásait illeti, kétségtelen: a 17 országra kiterjedő 300 milliós belső piac változatlanul *nagy kihívást* jelent a kívülállóknak, elsősorban a feldolgozóipari exportjuknak. E belső piac megléte még a legtöbb területen technológiai fölényben levő észak-amerikai és japán exportőrök számára is gondokat jelent, a kevésbé versenyképes, közepes technikai szintet képviselő iparcikkeket — s így azok exportőreit — pedig eleve esélytelenné, jelenlegi pozícióikat lemorzsolódóvá teheti.

A nyugat-európai regionális integráció hatókörének kiterjesztése, az EGK—EFTA intern kereskedelem jövőben várható még jelentősebb szerepe, így fokozottan húzza alá annak szükségességét, hogy a kívülállók jobban, tudatosabban építsenek potenciális komparatív előnyeikre, s a jövőben intenzívebben fejlesszék *a* nyugat-európai integrációkkal való gazdasági kapcsolataikat.

Pártos Gyula

PERISZKÓP

Bajban a banktitok?

Május 20-án járulnak a svájci választópolgárok az urnák elé, hogy *népszavazáson* döntsék el a kérdést: a jelenlegi formájában kell-e fenntartani a banktitkora vonatkozó szabályozást, vagy pedig — elsősorban külföldi követelésre — enyhíteni szükséges azt. A svájci jogrendben meglehetősen gyakori ez a döntési forma, bár az eljárás egyszerűnek nem nevezhető.

Kétségtelen, hogy a banktitok-szabályozás méltó tárgya a népszavazásnak. A helvét jog ugyanis sok más országtól eltérően különös *szigorúsággal* fogalmazza meg a számlatulajdonos érdekeinek védelmét. Sok más országtól eltérően itt a banktitkot nem csupán a polgári törvénykönyv, hanem a büntetőjog is védi. A jogszabályok ráadásul a banktitok megsértését hivatalból üldözendő bűncselekménynek nyilvánították. Az ügyészség ennek megfelelően minden tudomására jutott gyanút köteles kivizsgálni és megalapozottság esetén vádat is emelni. A feleltőlen banktisztviselőt pedig 6 hónapig terjedő börtönbüntetés és maximum 50 000 frankos pénzbírság várja.

A svájci jogszabályok persze elvileg kötelezővé teszik a bankok számára *a külföldi bűnüldöző szervekkel való együttműködést* abban az esetben, ha bűncselekmény történt. A probléma azonban az, hogy a bűncselekménynek Svájcban is üldözendőnek kell lennie. A hazai törvények szerint pedig az adózás megkerülése nem bűn. Aki tehát Zürichbe menekítette ki a pénzét, jelenleg nyugodtan aludhat.

Más a helyzet az *adócsalással*. Ez már üldözendőnek számít a helvét közszemlélet szerint is, azonban a cselekményt itt meglehetősen szűk értelemben definiálják. (Nem követ el bűnt például még az a személy, aki „csak" hamis adóbevallást készített.)

Különbség van Svájc és más országok között a *devizarendelkezések* kezelésében is. Sok ország korlátozza adminisztratív eszközökkel a pénz külföldre vitelét, Svájc nem tartozik közéjük. Genfben ennélfogva minden további nélkül betétkönyvbe rakható a kisfiolt pénz... A számozott számlák rendszere — ahol a tulajdonos nevét csak a vezetőség szűk köre ismerheti — ezek után csak apró további előny a diszkrécióra igényt tartó betétesnek.

A fenti szabályok mellé természetesen azt is oda kell tenni, hogy Svájc a banktitok-szabályozástól függetlenül is jelentős *nemzetközi pénzügyi központ*, semlegessége és belső stabilitása mindenképpen magyarázata vonzerejének. A banktitokra vonatkozó rendelkezések megváltoztatását azonban nemcsak a hátrányosan érintett kormányok követelik, hanem a javaslatnak az országon belül is *nagy tábora van*. Sokan úgy vélik, hogy a jelenlegi helyzetben az ország akaratán kívül is menedéket nyújthat mindenfajta kétes forrásból származó pénznek. A beáramló tőke ráadásul felhajtja a svájci frank árfolyamát is és versenyképtelenné teszi az ország feldolgozóipari exportját.

Vita tárgyát képezi természetesen, mekkora összegről is van szó. Az egyik — általában bankkörökben hangoztatott — vélemény szerint a nem olajtermelő fejlődő országokból származó betétek mindössze 8-10 milliárd frankot tesznek ki és nyilvánvalóan nincs minden számla mögött egy államelnök, aki így készül fel a megdöntését követő polgári életre. A másik számítás (vagy inkább becslés) viszont már merészebb; a kétes eredetű pénz elérheti akár a 100 milliárd frankot is.

Ha a május 20-i népszavazás pozitívan dönt, a banktitkokat maga az *alkotmány* fogja szabályozni. Következik ebből, hogy a változtatás is csak alkotmánymódosítás útján lesz lehetséges. Az előterjesztett szöveg pedig kétségtelenül csökkenti annak védelmét, kinek a saját országa hatóságaitól félnivalója van.

A választópolgárok előtt ugyanis az az elképzelés van, mely a bankok és pénzintézetek számára kötelezővé tenné a külföldi hatóságokkal és bíróságokkal való együttműködést büntető és adózási ügyekben. A javaslat másik része pedig bevezabúncselekmény esetén a pénzintézetek kötelességévé teszi az információszolgáltatást.

A referendum feletti vitában természetesen sokfajta nézet nyilvánosságot kapott. A lépés *ellenzői* többek között attól tartanak, hogy a javaslat jóváhagyása után megindul a tőke kiáramlása Svájcból és ennek következményei nem lesznek az országra kedvezőek. Mások — az alkotmánymódosítás támogatói közül arra mutatnak rá, hogy korántsem minden betéttulajdonos vagy számlagazda jutatta el pénzét Svájcba csalással, illetve kénytelen titkolni tőkéje forrását. Május 20-át mindenesetre mindkét tábor vízválasztónak tartja.

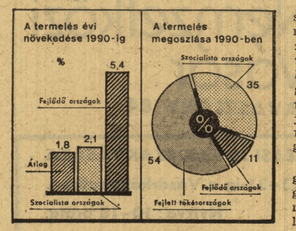
g. — sz.

Merre tart a vaskohászat?

Egy 1981-ben készült ENSZ-tanulmány szerint a világ acéltermelése 1990-ben 900-920 millió tonna lehet. Ez annyit jelent, hogy a termelés a következő időszakban évente átlagosan 1,8 százalékkal nő. A *szocialista országokban* 314-318 millió tonnára prognosztizálják a termelést az évtized végére, vagyis részesedésük kb. 35 százalékos lesz. Összehasonlításul: 1979-ben a szocialista országok acéltermelése 253 millió tonna volt, a világtermelésnek 34 százaléka.

A *fejlődő országok* várhatóan 97-100 millió tonna acélt termelnek. Az évi átlagos 5,4 százalékos termelésbővülés eredménye, hogy országcsoport-részesedése a világ acéltermeléséből az 1979. évi 8 százalékról kb. 11 százalékra nő. A *fejlett tőkés államok* acéltermelése csak kismértékben bővül — az 1979. évi 439 millió tonnával szemben 1990-ben várhatóan 491-497 millió tonna lesz. Vagyis a tőkés országok részesedése a világ acéltermeléséből az 1979. évi 58 százalékról 54 százalékra csökken.

A vaskohászati termelés fejlődésének és a termelés országcsoportok közötti megoszlásának prognózisa

Nyersanyagbázis

Mit takarnak a számok? 1990-ig a vaskohászat fejlesztésének iránya a *fejlett tőkés országokban* és a *szocialista országokban* döntően a meglevő üzemek bővítése és rekonstrukciója lesz. Ugyanakkor a *fejlődő országokban* új üzemeket létesítenek és a már meglevőket bővítik. A fejlődő országok számos előnnyel rendelkeznek kohászatuk kiépítésére, így pl. az alapanyagokkal és energiahordozókkal, olcsó munkaerővel és folyamatosan bővülő felvevő piaccal.

A világ 400-500 milliárd tonnára becsült vasérctartalékaiból a fejlődő országok 130-150 milliárdos jó minőségű készlettel rendelkeznek. Jelenleg a kitermelt mennyiség 70-80 százalékát exportálják, elsősorban az iparilag fejlett államokba. Az előrejelzések szerint részesedésük a világ vasércexportjában az 1979. évi 48 százalékról 1990-ig 52 százalékra emelkedik.

A fejlett tőkés országok vasérckészleteit *100-120 milliárd tonnára* becsülik. A legnagyobb kitermelők Kanada, az USA és Ausztrália, amelyek a készletek 70-80 százalékával rendelkeznek. Mindemellett a Közös Piac országai, az USA és a vasércecel nem rendelkező Japán össz-szükségletük 75 százalékát a fejlődő országokból való olcsóbb importtérből fedezik, és ez az arány 1990-ig várhatóan nem változik.

Műszaki fejlődés

Az alapanyag- és energiaellátás várható alakulása meköveteli, hogy a vaskohászat a jövőben még gyorsabban alkalmazza a *műszaki fejlődés* eredményeit, javítsa a termelés hatékonyságát és gazdaságosságát. Az egyik törekvés várhatóan az ércelőkészítés technológiai színvonalának emelése, mindenekelőtt a ferrumtartalmú ércek *dúsítása*. Gyorsan fejlődik a *darabosított érc*, ezen belül az ún. pellett gyártása, amely a gyakorlati tapasztalatok szerint jelentős megtakarításokat tesz lehetővé a felhasználóknál. A nagyolvasztóknál a *térfogatnövelés* lesz a jellemző a következő időszakban. A 3000 köbméternél nagyobb térfogatú kohók üzembe állításával, az olvasztási technológia fejlesztésével, korszerűbb szerkezeti megoldásokkal, a folyamatok automatizálásával javítani lehet a nyersvasgyártás gazdaságosságát. Teret hódít a kokszot helyettesítő olcsóbb tüzelőanyagok — földgáz, pakura, por alakú anyagok — alkalmazásának technikája.

A hetvenes években jelentős változások mentek végbe az acélgyártásban. A martinkemencék mint olvasztóberendezések elavultak, újabbak építését nem tervezik. Tovább nő viszont az *oxigénkonverteres* és az elektrokemencés acélgyártás szerepe. A takarékosságra való törekvés jegyében különböző korszerű eljárások lehetővé teszik az ócskavas minél nagyobb arányú alkalmazását az új acél gyártásakor.

Terjed a folyamatos acélöntés, ami gazdaságosabb termelés mellett növeli a gyártás biztonságát. A folyamatos öntés részaránya a világ acélgyártásában jelenleg kb. 20 százalék körüli, 1990-ben előreláthatóan meghaladja a 30 százalékot.

A hengerelt áruk előállításában világszerte várható a nagy termelékenységű új hengersorok üzembe helyezése, amelynek eredményeképpen a világ hengerelt-áru-termelése 1990-ben az 1979. évinél várhatóan 24 százalékkal több, elérve a kb. 710 millió tonnát. Nagyobb jelentőséget kap az acélfelhasználás gazdaságosságát nagymértékben meghatározó két tényező: a minőségjavítás és a választékbővítés.

Költségvonzatok

Jelentősen változik a *termékszerkezet;* emelkedik a lemeztermékek és a huzaláruk részaránya. Nagyobb szerepet kapnak a lemezekből készült könnyített profilok. A termékek tartósságának javítására széles körben alkalmazzák a különböző fémes és műanyag alapú bevonatokat.

S hogy mi a *haladás ára*? A becslések szerint egy új üzem vagy üzemegység létesítésének fajlagos költségei, egy 1-1,5 millió tonnás kapacitású rúd-idom hengerműnél egy tonna termékre számítva 300-350 dollár, 3-6 millió tonnás kapacitású lemezhengerművek esetében egy tonna késztermékre számítva 200-600 dollár. A teljes vertikumú üzem beruházása 1200-1500 dollárba kerül hengerelt-áru-tonnánként. Kisebb kapacitások létrehozása esetében a fajlagos költségek még ennél is nagyobbak. Az új kohászati üzemegységek létesítésekor a környezetvédelemre fordított költségek a költségek 10-20 százalékát teszik ki.

(poór)

KÖRKÉP

SZOVJETUNIÓ

KOMPLETT BERENDEZÉSEK

Mint az Ekonomicseszkaja Gazeta a napokban közölt cikkében megállapítja: a Szovjetunió tavaly *3,2 milliárd rubel* összegben exportált komplett berendezéseket, s jelenleg 67 országban 764 ipari, mezőgazdasági és egyéb beruházás folyik szovjet berendezések, illetve műszaki segítség felhasználásával. A beruházásokat lebonyolító országok általában az importált berendezésekkel gyártott termékekkel fizetik ki a szállítások elenlértékét. Tavaly az ilyen jellegű tételek összege 4,8 milliárd rubelt tett ki, a teljes szovjet behozatal mintegy 8 százalékát.

A komplett berendezések legjelentősebb vásárlói a szocialista országok, amelyek a jelenlegi ötéves tervidőszak előtt három évében 11 milliárd rubel összegű árut szállítottak a Szovjetunióna az onnan vásárolt beruházási javakért és műszaki közreműködésért. Jelenleg alapvetően szovjet szállítások és technológia alapján épülnek például atomerőművek Bulgáriában, Csehszlovákiában, Kubában, Lengyelországban, Magyarországon és az NDK-ban. Sokoldalú és földrajzilag is széles körű a fejlődő országokba irányuló komplett berendezés export is. Ezekbe az országokba a Szovjetunió ugyancsak elsősorban energetikai és nehézipari berendezéseket szállít, illetve ilyen beruházások végrehajtásában vesz részt.

NEMZETKÖZI OLAJPIAC

NÖVEKVŐ FOGYASZTÁS

A Nemzetközi Energia Ügynökség (IEA) adati szerint az elmúlt év második felében — négy évig tartó folyamatos csökkenés után — ismét növekednek indult az OECD-országok együttes olajfogyasztása, s az emelkedés az idei első negyedévben is tovább tartott: *2,4 százalékkal* haladta meg a tavalyi év azonos időszakát. Az összesített adaton belül azonban számottevőek az egyes országcsoportok közötti eltérések. Nyugat-Európában például 4,8 százalékos csökkenés mutatkozott, az észak-amerikai kontinensen viszont 6,5 százalékos növekedés. Legnagyobb mértékű, 9 százalékos volt a fogyasztás emelkedése a Távol-Keleten — elsősorban Japánban, Ausztráliában és Uj-Zélandon.

Az OECD-országok együttes olajtartaléka április elején — szakértői becslések szerint — 417 millió tonnát tett ki, ami 96 napos felhasználásnak felel meg. Figyelemre méltó, hogy a tartalékok *20 százaléka* az Egyesült Államok, az NSZK és Japán kormányának tulajdonában van. Ugyancsak IAE-becslés szerint az Opec-országok olajtermelése az év első három hónapjában átlagosan napi 17,8 millió hordót tett ki, ami 1,1 millió hordóval kevesebb a tavalyi első negyedévi. Ebben nem kis szerepet játszik, hogy az Egyesült Államok fokozatosan csökkenti az Opec-országokból származó behozatalát: az ezekből importált olaj tavaly már csak *12 százalékát* tette ki a teljes felhasználásnak, szemben az 1978. évi 34 százalékkal. Az IEA előrejelzései szerint egyébként az OECD-országok idei együttes olajfogyasztása napi 35,5 millió hordót fog elérni, 2 százalékkal többet, mint tavaly.

NEMZETKÖZI KERESKEDELEM

A KAMATLÁBEMELÉS HATÁSA

A tőkés világban általában negatív visszhangot váltott ki a legjobb adósoknak nyújtott hitelek utáni kamatláb (prime rate) újabb, félszázalékos emelése az Egyesült Államokban. A kamatlábemelés legsúlyosabban érinti az eladósodott fejlődő országokat — különösen Argentínát, Brazíliát és Mexikót —, amelyek emiatt még nehezebben tudnak eleget tenni adósságszolgálati kötelezettségeinek. A Nemzetközi Valutaalap legutóbbi jelentése is bírálja az Egyesült Államok gazdaságpolitikáját, hangsúlyozva azt, hogy az amerikai költségvetés rendkívül felduzzadt deficitje váltja ki a kamatlábemelést, ami szűkíti a beruházási lehetőségeket és akadályozza azt, hogy — az IMF által ingatagnak minősített — amerikai fellendülés szélesebb körben éreztesse hatását. Ugyanakkor az NSZK vezető bankjai szerint az USA-ba irányuló nyugatnémet export még 2,60 márkás dollár-árfolyam mellett is kifizetődő. Tavaly például az NSZK-nak 16,7 százalékkal, 32,8 milliárd márkára sikerült növelnie az Egyesült Államokba irányuló kivitelét, s az 1982. évi deficit helyett már 5,2 milliárd márka többletet ért el.

79. Budapesti Nemzetközi Vásár
TAVASZI BNV '84

A BERUHÁZÁSI JAVAK SZAKVÁSÁRA
május 23–31-ig a Vásárközpontban.
Nyitva: 10–18 óráig.

A szakmai napokon:
május 24-én, 25-én, 28-án, 29-én, 30-án, 10–14 óráig
a vásárt csak a szakmai közönség látogathatja.

ÁRUCSOPORTOK:
— elektronikai ipar
— energetika
— erősáramú ipar
— műszeripar
— híradástechnika, irodagép- és számítástechnika
— optikai, akusztikai, film- és színháztechnikai berendezések
— bányászat
— vegyipar
— műanyag- és gumiipar
— fémmegmunkálás, gépipar
— kohászat
— járműipar
— könnyűipari gépgyártás
33%-os vasúti utazási kedvezmény

RENDEZI: A HUNGEXPO

MAGYAR KÜLKERESKEDELMI VÁSÁR- ÉS PROPAGANDA IRODA
BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁROK ÉS KIÁLLÍTÁSOK IGAZGATÓSÁGA
Budapest X., Dobi István út 10.
Levélcím: Budapest, Pf.: 44. 1441
Telefon: 573-555. Telex: 22-4684.

Számítógépes termelésirányító rendszerünkhöz felveszünk

rendszerszervezőket,
a TPA 11—48-as ismereteket szerzett
operátorokat,
hardware-karbantartó szakembert,
valamint érettségizett
gyors- és gépírót

Az idén kezdődő, nagy volumenű fejlesztési munkához felveszünk beruházói gyakorlatot szerzett
gépészmérnököket,
villamosmérnököket,
építészmérnököket,
valamint
beruházási nyilvántartó és pénzügyi előadót

Jelentkezni lehet levélben vagy telefonon: a
CSEPELI PAPÍRGYÁR
személyzeti osztályán
Budapest XXI., Duna u. 42. 1215. Telefon: 279-620, 301-es mellék.

Ipari középvállalat
pályázatot hirdet
főkönyvelői
munkakör betöltésére

A kinevezés meghatározott időre, 5 évre szól, alkalmasság esetén korlátozás nélkül megújítható.

Feltétel:
— szakirányú egyetemi vagy főiskolai végzettség
— legalább tízéves szakmai és ötéves vezetői gyakorlat
— legfeljebb 45 éves kor
— erkölcsi feddhetetlenség.

Besorolás:
az 5/1983. (XI. 12.) ME. sz. rendelet 4. sz. melléklete alapján.

A pályázatokat, részletes szakmai önéletrajzzal, a végzettségüket igazoló okmányok másolatával, a fizetési és a lakásigényük megjelölésével, harminc napon belül, „Kompetitív, Figyelő" jeligére, a kiadóba küldjék.

A pályázatokat erre kijelölt bizottság bírálja el, kb. 30 napon belül.

A döntésről a pályázók levélben kapnak értesítést.

A levélben a csatolt anyagaikat visszakapják.

Vállalatunk tanácsadó főosztályára,
tanácsadói és elemzői munkakörbe felveszünk
egyetemet vagy főiskolát végzett, okleveles könyvvizsgálói képesítésű, jól képzett és nagy gyakorlatot szerzett
munkatársakat

A tanácsadók feladata: konzultáció és jogszabály-magyarázat a mintegy 2500 tagszervezet részére, a gazdálkodás, ezen belül a számvitel, az ügyvitelszervezés és -gépesítés aktuális kérdéseiben.

A gazdasági elemzők feladata: egyedi szerződések alapján elemző tanulmányok készítése, a megbízó gazdálkodási problémáiról, a kritikus pontok feltérképezése és javaslattétel a megoldásra.

Különösen jó alapbér és jelentős mozgóbér.

Bővebb információt ad a főosztályvezető (telefon: 427-731), a gazdasági tanácsadó osztály vezetője (226-256), a szervezési tanácsadó osztály vezetője (226-256) vagy a gazdasági elemző osztály vezetője (227-258),

cím: Budapest VI., Paulay Ede u. 13.

ZERVEZÉSI ÉS ÜGYVITELGÉPESITÉSI INTÉZET
Budapest V., Tanács krt. 20.
Levélcím: Budapest, Pf.: 64. 1364

VITA

Kalkulációk és realitások

A gazdasági kalkuláció létjogosultsága nem szorul bővebb indoklásra. A *Figyelő* 1984./5. számában megjelent „Hol a kritikus pont" c. cikk számos jó érvet sorakoztat fel annak alátámasztására, hogy a gyártmányok költségkalkulációját nem szabad a rezsiköltségek pótlékolásával összeállítani, mert az így kialakított ár olyan mértékben korlátozhatja az értékesítés volumenét, hogy az már lerontja a rezsiköltségek megtérülését is. *A gyakorlatban* azonban *nem lehet* így leegyszerűsíteni a döntési szituációt, hogy vannak különféle fedezethányadú termékeink és ezekből válogatva fokozatosan kitöltjük gyártási kapacitásunkat: előbb a legnagyobb fedezetű termékből vállaljuk a maximális mennyiséget, majd ha ez „elfogyott", akkor vállaljuk az egy fokozattal kedvezőtlenebb fedezethányadú termékeket és így „lépegetve" haladunk az egyre kevesebb fedezetet hozó termékek felé.

Ezt csak akkor tehetnénk meg, ha megrendelések az adott időszakra vonatkozóan egyszerre, azonos időpontban jelentkeznének és így a *sorbarendezést* mintegy egyszer a mindenkorra elintézhetnénk. A rendelések azonban nem egyszerre jelentkeznek, hanem időben elnyújtva, folyamatosan, és így nincs arra mód, hogy a már kézben lévő igény fedezettartalmát összehasonlítsuk egy később jelentkező — és így ma még ismeretlen — keresletű termék fedezettartalmával. Az igényeknek a fedezettartalom alapján való sorba rendezése a gyakorlatban így valójában feloldalas. Csak a már befutott igényeket tudjuk egymással összehasonlítani, s nem tudjuk, hogy a már elvállaltakhoz képest a jövőben befutó rendelések jobbak lesznek-e vagy rosszabbak. Következésképpen a jövő rossz felbecsülése miatt kétféleképpen is *hibát követhetünk el*. Egyrészt úgy, hogy a már befutott rendelések egy részét nem vállaljuk el — bízva újabb magasabb fedezettartamú rendelésekben. Amennyiben pedig ilyeneket végül is nem kapunk, úgy a kapacitás kihasználása romlik.

Tévedhetünk azonban úgy is, hogy elvállaljuk a kisebb fedezetű igényeket is — mondván, hogy jobbakat később sem kapunk — és utána mégis jelentkeznek a jobb fedezetű rendelések. Gondolom, mindezek után belátható, hogy a vállalati vezetés döntési mechanizmusában a gazdasági kalkuláció csak olyan mértékben képes jótékony hatását kifejteni, amilyen mértékben a vezetés helyesen tudja prognosztizálni a piaci igényeket és a „válogatás" lehetőségét a maga számára biztosítja.

Pótlékolni

A gazdasági kalkulációról kétféle megközelítésben beszélhetünk. Az egyik esetben abból indulunk ki, hogy a vállalatnak *nincs* semmiféle előírt séma szerinti kalkulációkészítési kötelezettsége, a másik megközelítés szerint pedig azzal számolunk, hogy ilyen kötelezettség *fennáll*. Természetesen az utóbbi esetben a gazdasági kalkuláció a vállalatok életében nem tudja elfoglalni a megfelelő helyet, mert döntéseikben kénytelenek figyelembe venni a kötelező séma szerinti kalkulációk számadatait is. Nyersebben fogalmazva: *amíg az ár- vagy pénzügyi ellenőrzés megkövetelheti a vállalatoktól, hogy az általános költségeket előre rögzített módszer szerint ossza fel a gyártmánykalkulációban, addig a gazdasági kalkuláció nem funkcionálhat hatékonyan.*

A mai kötöttségek mellett ugyanis még a gazdasági kalkuláció szellemében jól gazdálkodó vállalatok is kénytelenek az általános költségek *sematikus felosztásával* bíbelődni, holott tisztában vannak annak értelmetlenségével.

Az a szerencse, hogy az említett vállalatok ismerik a pótlékoló felosztás hibáit és ezt különböző módon igyekeznek is kiküszöbölni. Ilyen módszer például a kapacitáskitöltés érdekében végrehajtott árcsökkentés.

A Ganz Villamossági Műveknél már évek óta csak tájékoztató adatnak tekintjük a pótlékolással kialakított teljes önköltségre épülő árat. A piaci kereslet, valamint a kapacitás kihasználtsága függvényében rendszeresen *eltérítjük az árakat*. Ha kicsi a kereslet és gyenge a kapacitáskihasználtság, akkor csökkentjük a kalkulált árat, ha nagy a kereslet és túlnő a tervezett kapacitáskihasználtságon, akkor emeljük. Az árcsökkentésnek van egy *alsó határa*, mégpedig a közvetlen (proporcionális) költség. Ez valamivel meghaladja a számvitelileg a munkaszámon elszámolt közvetlen költséget, mert jól tudjuk, hogy az általános költségek egy kisebb része csak mérési, elszámolástechnikai nehézségek miatt nem szerepelhet a közvetlen költségek között, de a valóságban a termeléssel arányosan merül fel. (Például ilyenek a kisebb értékű kötőelemek, festékek, belső szállítási költségek stb.)

Ha jól belegondolunk, akkor a piaci viszonyok, illetve a kapacitáskihasználtság figyelembevételével így kialakított ár esetében éppúgy differenciálódik az árban megtérített rezsi költség (pontosabban a rezsi+nyereség), mint a gazdasági kalkulációval felépített árnál. A lényeg azonossága mellett azonban nem lehet elhallgatni azt a különbséget, ami abból fakad, hogy míg a gazdasági kalkuláció hivatalos elismerése és alkalmazása esetén természetes, hogy a rezsitartalom differenciált, addig a között szabályok szerinti mechanikus rezsifelosztás miatt jelenleg külön tortúrát okoz egyes termékek ún. „magas" nyereségtartalmának az indoklása.

Alapok nélkül?

Nem titkolom, tartok tőle, hogy a gazdasági kalkuláció általános elterjedése előtt ma még tornyosuló akadályok felszámolása nem fog könnyen menni. Főleg azért nem, mert sokan — főleg az ár- és pénzügyi ellenőrzéssel foglalkozó szervek — *árfelhajtó tendenciát, lazításra való nagyobb lehetőséget látnak benne.* Manapság különben is előtérbe került az ellenőrzés szigorítása, amihez jó támpontnak tartják a között rendszerű rezsifelosztást. Az ellenőrzések indokoltságát egyébként nem kívánom vitatni. Azt azonban *vitatom, hogy a pótlékoló módszerrel felépített teljes önköltség megfelelő alapot ad az ellenőrző szerveknek az ár indokoltságának megállapításához.* Az ilyen formai elemek vizsgálata helyett sokkal fontosabbnak tartom a termék piaci helyzetének a vizsgálatát: a kereslet-kínálat elemzését, s ha hiány van, akkor a feszültség feloldását. Ez a fajta ellenőrzés persze sokkal bonyolultabb, de csak az ilyen típusú ellenőrzésektől lehet várni a valódi helyzet feltárását és a reális megoldási javaslatot.

A gazdasági kalkuláció egyébként is vállalati kategória és nem a hatóságok ellenőrzési feladatait hivatott szolgálni. Ezt azért hangsúlyozom, mert ennek figyelembevétele talán megkönnyítené az általános körű bevezetést.

A Figyelő 1984./5. számában megjelent írás okfejtésével nem lehet vitatkozni. A gazdasági kalkuláció mellett szóló érvek igazak, logikusok. Nem tűnik ki azonban a cikkből, hogy az ellene ható erők mennyire erősek és hogy ezek az erők alapvetően szubjektívek, továbbá, hogy az ellenállás okai mélyebben fekvő gyakorlati adottságainkban gyökereznek.

Félreértés ne essék: én is szeretném, ha a szabályozók révén „egységesen ható vállalati érdekeltség" lenne és nem lennének „egymással ellentétes döntési centrumok". De sajnos ez a kívánságainkat ki nem elégítő helyzet ma fennáll és a cikk elolvasása után sem tudom, hogy meddig fog még így fennállni. Attól tartok, hogy korszerű „elméletet" akarunk kidolgozni, de az „alapozást" elintézzük a reá vonatkozó igények felsorolásával.

Legyen az adminisztratív szabályozás helyett versenyárrendszer — olvashatjuk a cikkben, de azt is — nagyon helyesen —, hogy ennek „a kalkulációs rendszer változása mellett gazdasági, gazdálkodási és szervezeti feltétele van és csak fokozatosan valósítható meg."

Egyetértek ezzel a véleményével, de vállalati oldalról rögtön az a kérdés merül fel, vajon *meddig kell ezeknek a feltételeknek a megvalósulására várni?* Mert nem közömbös a vállalati konkrét lépések szempontjából, hogy 1-2 évről vagy 10-15 évről van-e szó.

Piac kell

Figyelemre méltó a gazdasági kalkuláción *az export növelésére* gyakorolt várható hatása. Egyetértek a cikkel a lényeget illetően, de szeretném kissé kibővíteni a kapcsolódó problémakört. Szerintem ugyanis egészen más a lehetősége a rezsiköltség átterhelése szempontjából annak a vállalatnak, amelynél a termelésből mindössze 5 százalékot tesz ki a konvertibilis export, mint annak a vállalatnak, ahol a tőkés export hányada a 40-50 százalékot is eléri. Ad abszurdum az elsőként említett vállalat minden további nélkül akár valamennyi exportterméket „0" rezsi teherrel is eladhatja, mivel a belföldi vevők árait a többiet rezsiteher alig 1-2 százalékkal növelné meg. Ugyanakkor a magas tőkésexporthányadú cég nincs abban a helyzetben, hogy ezt megtegye, mert a rezsi „áttere-lése" igen jelentős, akár 20-30 százalékos belföldi árnövekedéssel járna.

A gazdasági kalkuláció és az ahhoz kapcsolódó költségfelosztási és árpolitika tehát nem olyan egyszerű mint amilyennek az első megközelítésben látszik.

Végül, a Figyelő említett cikke nagyon kis terjedelemben foglalkozik azokkal a *kompromisszumokkal*, amelyek a vállalati életben lehetetlenné teszik a tisztán fedezeti skála szerinti sorrendben való termelésoptimalizálást. Csak néhányat említenék meg ezek közül: a tőkés importhányad, a munkaigényesség, a nagy megrendelők „kedvében járás", hosszabb távú kooperációs kapcsolat fenntartása miatti engedmény, belföldi ellátási „elvárások" kielégítése stb.

Mindezek a tényezők gyakran egymással is ellentétes követelményt támasztanak és más döntésekre orientálnak, mint amit a fedezeti skála mutat. A gyakorlatban tehát a végső döntés mindig több tényező eltérő súlyozásából adódó kompromisszum, aminek célja a sokféle korlát adta lehetőségeken belül a fedezeti skála minél erőteljesebb érvényesítése. A gazdasági kalkuláció szempontjából azonban döntő fontosságúnak tartom, hogy minél szélesebb körben érvényesüljön a piaci mechanizmus.

Egyetértek azokkal, akik nem tekintik a gazdasági kalkuláció alkalmazását „csodaszernek", amivel a hatékonyság automatikusan javítható. Vallom ugyanakkor, hogy széles körű alkalmazása jó irányú mozgást eredményezne és segítené a lényegre való odafigyelést a vállalatoknál.

Dr. Polonkai János

Egyenlőtlen esélyek

A mikor annak idején az oktatási kormányzat megindította az egyetemeken, főiskolákon az esti és levelező tagozatokat, azért tette, mert minél több mérnökre, tanárra, agronómusra volt szükség.

Ma már lassan elérjük a kívánt szintet, és az értelmiségiek, mondjuk inkább: a diplomások aránya olyan, amilyennek egy, hazánkéhoz hasonló társadalmi-gazdasági színvonalú országban lennie illik. Mégis, napjainkban alig csökken az esti, levelező tagozatokra jelentkezők száma. Nem mindenki teheti meg a középiskola befejezése után, hogy kívánsága szerint tovább tanuljon. Például azért, mert többször, egymás után nem vették föl, s dolgozni kezd. Lehet, hogy azért áll munkába, mert el kell tartania magát, esetleg a családját is, s nem teheti meg, hogy nappali tagozatra jelentkezzen... Az is előfordulhat, hogy csak később határozza el, tanulni akar, hiszen nem mindenki tudja eldönteni tizennyolc évesen, mivel foglalkozna a legszívesebben. Olyanról is hallottam már, hogy a környezete biztatott valakit: neked olyan jó fejed van, miért nem tanulsz?

Legyen tehát bármi is az oka, ki, miért akar dolgozva tanulni — az esetek nagy többségében adott erre a lehetőség. A munka melletti tanulás pedig nem könnyű. Amit a nappalisok — szinte egyedüli feladatként — „túlélésban" csinálnak, azt ők csak úgy, „mellékesen" tehetik.

Arról persze, hogy ez az esti, levelező oktatás manapság milyen hatékonysággal, milyen eredményesen funkcionál, sokat lehet vitatkozni. Kell is. De azért, mert hisszük, hogy szükség van rá és a jobbítás szándéka vezérel a vitában.

Különösen most, amikor egyre többet olvashatunk arról, hogy a társadalmi mobilitás csökkenőfélben van. Az egyenlő esélyek, az egyenlő lehetőségek újra és újra megkérdőjeleződnek. Szociológiai felmérések bizonyítják, hogy az inter- és intragenerációs mobilitás felére, negyedére csökkent az elmúlt években. Ez azt jelenti, hogy mind kevesebb azoknak a száma, akik apjuk foglalkozásához képest más társadalmi rétegbe kerülnének át, illetve a saját életpályájuk során változna az a réteg, ahová társadalmi megítéléseink szerint tartoznak. Különösen az utóbbi, az intragenerációs mobilitás egyik fontos oszlopa az esti, levelező tagozaton történő továbbtanulás. A SZET és az ÉSZET — viszonylag keveseket érintő rendszere — társadalmi méretekben aligha nevezhető jelentősnek.

Olyan ez az egész, mintha hosszas rendezgetés után beálltunk volna a fotográfus gépe elé — és úgy maradtunk volna. Elkezdődött megint valamiféle merevedés.

„Szegény gyereket nem vették fel az egyetemre, helyhiány miatt. Bezzeg, ha munkás származású lenne... pedig én az voltam. Gürcöltem, tanultam, és tessék, most az én gyerekemnek ez hátrány, ha én ezt akkor tudtam volna..." — ilyen dohogást valószínűleg nem csak én hallottam már. Miért természetszerű, hogy értelmiségi gyerekből csak értelmiségi válhat, mert különben kisiklik az élete, és szerencsétlennek érzi magát. Úgy hiszi, valamiből kizárták. Pedig nem zárták ki semmiből. Csak éppen a sokat emlegetett hátrányos helyzet ma is létezik, és az azonos szint egy rosszabb háttérrel — többet ér. Ez a természetes.

Ha minden értelmiségi gyerekből értelmiségi lenne — lévén éppen elegendő diplomás szülő — nemigen lenne a munkás- vagy parasztszármazásúak között olyan, aki még beférne a sorukba. A különféle felvételi előkészítő tanfolyamok szervezőinek minden igyekezete ellenére, alig több egyharmadnál az egyetemre, főiskolára bekerülő munkás-paraszt származású fiatal. Többnyire ők azok, akik még az ösztöndíjak, az olcsó kollégiumok segítsége dacára sem tudják vállalni a nappali tanulás költségeit.

Hogy miért elmélkedem én most itt mindezen? Azért, mert kezembe került néhány tanulmánytervezet, az oktatás fejlesztéséről, távlatairól, a munkaerő-gazdálkodás távlati koncepciójáról, és ezek mind azt bizonyították — többek között —, hogy az ezredfordulóra elsorvad mind az esti, mind a levelező tagozatos képzés, mert nem lesz rá szükség, éppen elég szakembert képeznek majd a nappali tagozatok.

A mai esti, levelező képzési formák valóban erősen kritizálhatók, de a megoldás talán mégsem az, hogy egyszerűen, tollvonással megszüntetjük...

Sokat beszélünk az oktatás gyakorlati hiányosságairól, ha egy hallgató kikerül az „életbe", évekre van szüksége, amíg beleráződik a valóságba, s megtanulja a dolgok gyakorlati részét is. Az estisekről sok rossz elmondható, de ez az egy vád még soha nem hangzott el ellenük. Legtöbbjük saját szakmájában tanul, és tudja, mit mire használhat, hol lehet rá szüksége, ha egyáltalán szüksége lesz rá. Egyszóval a szelektálásukkal, problémaérzékenységükkel, gyakorlatiasságukkal nincs hiba.

Az estisek azért tanulnak, mert szükségét érzik valamilyen okból, közöttük kevés a pályaelhagyó, és nem azért kínlódnak végig öt-hat évet, hogy legyen öt-hat jó évük. A nappalisok között pedig valószínűleg mindenki ismer egy-két „lébecolót", akinek az egészből leginkább a vidám diákélet tetszik. Persze, nem ez a jellemző, de több akad köztük, mint a munka mellett tanulók között, akiknél ez nem lehet szempont, amikor beadják a felvételi kérelmüket.

Azt hiszem, nem szabad becsukni a kaput azok előtt, akiknek nem adatik meg, hogy nappali tagozaton szerezhessenek diplomát. Sokkal inkább kézenfekvőnek tetszik az a megoldás, amely szerint csökkenteni kellene a nappali képzésben részt vevők arányát, és javítani az esti tagozatos oktatás színvonalát, bár ez lényegesen több munkát igényelne, mint a tollvonás, ezt elismerem. Mégis, azt hiszem, megérné. Mert ez lenne az igazán egyenlő esélyek kövezte út: tanulhasson mindenki, aki arra érdemes, és ha — mennyiségi gondok már nem lévén — a minőség a fontos, csak az tanulhasson, aki valóban alkalmas az előtte álló feladatok megoldására. Ez pedig aligha derül ki mindenkiről tizennyolc éves korában.

És végül: az is az egyenlő esélyek kategóriájába tartozik, miszerint megadatik-e valakinek a döntés lehetősége arról, hogy tanuljon-e, és mikor, vagy pedig eldöntik helyette mások.

Bertalanfy Judit

KELET–NYUGAT

Wolff von Amerongen: Jó minőségű, korszerű termékek kellenek

„A világkereskedelem a stagnálás éveiben is fejlődött. Ezt a növekedést ugyan nem teljesen támasztják alá a globális számok, de egyes ágazatok, termékek, sőt viszonylatok esetében egyáltalán nem elhanyagolható" — emlékeztetett a közelmúltban tartott budapesti előadásában — *Otto Wolff von Amerongen*, az NSZK Ipari és Kereskedelmi Kamarái Szövetségének elnöke.

A világkereskedelem fejlődésében az NSZK erőteljesen érdekelt, hiszen nemzeti összteremékének 30 százalékát exportálja. Ezt az álláspontot képviselték a közös piaci országok legutóbbi csúcskonferenciáján is, hangsúlyozva, hogy a világkereskedelem liberalizálása — a GATT szellemében — a továbbfejlődés elengedhetetlen feltétele. Véleménye szerint azonban nem annyira a „liberalizmus hiányairól", hanem inkább a túl nagy protekcionizmusról beszélhetünk. Ez viszont stagnáló gazdasági fejlődés esetén bizonyos mértékig *elfogadható*, hiszen nincs a világon olyan ország, amely ne védené saját iparát és egyéb termékeit.

A kereskedelemben az utóbbi években főleg a *kétoldalú kapcsolatokra* építve, felkutatva az árucsere-növelésének lehetőségeit érték el eredményeket. Ezek a kedvezően fejlődő kétoldalú kapcsolatok segítettek és segítenek a világkereskedelem fejlődéseinek meggyorsulásában.

További hajtóerőként említette még az *amerikai gazdasági* növekedést. A nagyarányú költségvetési deficit miatt — melyet sokan fejlődésfékező tényezőként említenek — nem lehet egyedül az Egyesült Államokat elmarasztalni, hiszen az utóbbi években szinten valamennyi ország gazdálkodását ez jellemezte.

Ezzel összefüggésben emlékeztetett arra, hogy: a konszolidáció jeleként csökkennek az inflációs ráták, javul majd a foglalkoztatottság aránya — s mindez már 1985-ben kihathat az egyes államok költségvetésére.

Várhatóan még *2-3 évig magasak lesznek a kamatok*. Az eladósodottság egyes országoknál olyan tekintélyes, hogy gyakorlatilag a magas kamat a bankok egyetlen biztosítéka. Ennek ellenére — mint ahogy az több ország esetében folyamatban van — a központi bankok, s a vezető bankkonzorciumok keresik a megoldás útját. A pénzügyi válságból való kilábalás, illetve a szükséges türelem pedig ismét csak egyik mozgatórugója lehet majd a világkereskedelem s így a kelet-nyugati kereskedelem újbóli fellendülésének.

A világkereskedelem jövőbeni kilátásait Amerongen *derűlátóan* ítélte meg. Optimizmusát arra alapozta, hogy az európai szocialista országok és Nyugat-Európa egyaránt ezt akarják; az amerikai választások után a mostani adminisztráció rákényszerül kereskedelempolitikájának felülvizsgálatára; az amerikai gazdaság élénkülése kihat Nyugat-Európára is, de a hetvenes évek illúziói nélkül, józanul mérlegelve a rendelkezésre álló lehetőségeket.

A kelet-nyugati kereskedelem — határozott megjegyződdése szerint — *újraéled*. Ennek okát három tényezővel indokolja: a recesszió enyhülhet; az egyes KGST-országok pénzügyi feszültségei csökkennek, a gazdasági fejlődésük némileg gyorsul, politikai tárgyalások kezdődnek, s ha nehezen is, de a józan megfontolás kereskedik felül.

Példaként említette, az NSZK—NDK között e szellemben több, korábban szintén megoldhatatlannak tűnő ellentétet sikerült megoldani. Hisz abban, hogy a többi szocialista országgal is folytatódik az élénk politikai és gazdasági eszmecsere, s az illetékesek megtalálják a megfelelő lehetőségeket. A szocialista és a fejlett ipari országok közötti kereskedelem a hetvenes évek első felében lendületesen fejlődött, majd ezt az időszakot a konszolidáció, később a stagnálás követte. Jelenleg a szocialista országok visszafogják importjukat, amit a felhalmozódott adósságállományuk és az azt terhelő magas kamatteher indokol.

Emlékeztetett arra, — hogy a világkereskedelem állandó változásban van, s jelenleg a *fejlődő országok* is egyre jobban bekapcsolódnak a nemzetközi munkamegosztásba. Ha tehát a szocialista országok meg akarják termékeik versenyképességét őrizni, sőt növelni: akkor elengedhetetlen a — KGST legutóbbi tanácskozásán is nyomatékosan hangsúlyozott — *teljesítménynövelés*.

Ehhez azonban nem mindig elegendő a belső tartalékok felhasználása, hanem *kooperációra*, sőt *technológiatranszferre* is szükség van. A hatékonyságnövekedés és a termékek minőségének javítása a piaci eredményekben gyümölcsözik majd. Ez összességében a kelet-nyugati kereskedelem újabb mozgatórugóját jelenti, a nyolcvanas évek második felében megszűnhet a kelet-nyugati kereskedelem stagnálása.

Mindehhez azonban mintegy befejezésül hangsúlyozta: a termékek minőségi és korszerűségi színvonalának növelése elengedhetetlen. Ez nemcsak a nyugati partnerek szempontjából lényeges, hanem megegyezik a Szovjetunió kívánságaival is.

(S. É.)

Viták az agrárkereskedelemben

A mezőgazdasági termékek kereskedelmében igen számottevő a termények és az országok szerinti koncentráció. A kelet-nyugati agrárkereskedelem döntő hányada hosszabb idő óta az *USA* gabona- és szójababeladásaira jut. Nagyobb mennyiségben értékesít még gabonát a KGST-országokba Ausztrália, Franciaország és Kanada. A koncentrációt más oldalról mutatja az a tény, hogy a KGST-országok gabona- és szójababimportjának 50 százaléka, ezen belül a szovjet bevitel 70 százaléka származott az USA-ból. A gabona és szójabab nélküli agrárkereskedelem döntően a KGST-országok és Nyugat-Európa között folyik, jelentősége viszonylag szerény, a kelet-nyugati kereskedelem 6-7 százalékának felel meg.

A mezőgazdasági kereskedelem ugyanakkor az utóbbi években a kelet-nyugati kapcsolatok egyik *legviharosabb fejezete* is volt. Az 1980 januárjában elrendelt korlátozás a Szovjetunióba irányuló amerikai agrárexportot abban az évben 60 százalékkal csökkentette 1979-hez képest. A gabonaembargó következtében azonban nemcsak az amerikai farmerok jövedelme csökkent, hanem a mezőgazdasághoz kapcsolódó más területek, mint a hajófuvarozás, a műtrágyaipar, a mezőgazdaságigép-gyártás is érzékeny veszteségeket szenvedett. Az embargó beszlések szerint az amerikai szövetségi költségvetésnek 2,5 milliárd dollárjába került.

Az embargó nagy költségigénye mellett még két dolog érdemel figyelmet. Az egyik: az amerikai *politikai rendszer* érzékenyen reagál a mezőgazdaságban végbemenő fejleményekre, s nem sikerült társadalmi egyetértést létrehozni a farmerek körében az embargó fenntartásáról. A másik: ilyen magas piaci részarány esetén az amerikai mezőgazdaság *nem talál alternatív felvevőpiacokat* gabonafeleslegei elhelyezésére.

John Hardt, a Kongresszusi Kutatószolgálat munkatársa felhívja a figyelmet arra, hogy „semleges" politika — vagyis a piaci erőkre a szabadversenyre hagyatkozni — általában sem, az agrárszférában pedig különösen nem kedvez a kelet-nyugati kereskedelem bővítésének. A nemzetközi gabonakereskedelemben az évenkénti nagy mértékű mennyiségi és áringadozások hosszú lejáratú szerződések hiányában nagyon sok termelő jövedelmét érintik, az ingadozások sok esetben a vásárlók szempontjából is kedvezőtlenek.

Korántsem véletlen, hogy 1983 augusztusában új ötéves *szovjet—amerikai gabonaegyezményt* kötöttek, amelyben az USA minimális eladásait a korábbi 8-ról 9 millió tonnára emelték. Előzetes konzultáció nélkül az egyezmény értelmében a Szovjetunió maximálisan évi 12 millió tonna gabonát vásárolhat. Egy hónappal később Kanada és az NDK is gabonaszállítási egyezményt írt alá, amely 1986-ig tart és amelynek értelmében a tengerentúli ország évente 3 millió tonna gabonát szállít. E kedvező fejlemények arra utalnak, hogy a kelet-nyugati mezőgazdasági kereskedelmet növekvő mértékben határozzák meg *gazdasági tényezők*, a politikai motivációk háttérbe szorulnak.

L. M.

Villamosenergia-csere

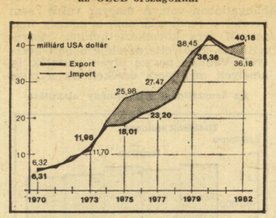
A szocialista és a tőkés országok közötti villamosenergia-kereskedelem *több évtizedes múltra* tekint vissza. Hosszú lejáratú egyezmény alapján a Szovjetunió 1965 óta folyamatosan szállít elektromos energiát Finnországnak: az északi állam tavaly 4,1 milliárd kilowattóráért vásárolt szomszédjától. Évi 50-600 millió kilowattóra elektromos energiát vett a Szovjetuniótól Norvégia, Görögország és Törökország. (Érdemes megjegyezni, hogy 1983-ban a Szovjetunió 23,2 milliárd kilowattóranyi exportjából a tőkés országok részesedése megközelítette az 5,5 milliárdot.) Lengyelország ugyancsak hosszabb ideje exportál áramot Ausztriába, Magyarország pedig 1971-ben kötötte meg első áramcsere-megállapodását nyugati szomszédjával.

Egy 1982-ben megkötött szerződés értelmében jövőre indul meg az áramcsere — a csehszlovák távvezeték-rendszeren keresztül — a Szovjetunió és Ausztria között. A tíz évre szóló együttműködés alapján a Szovjetunió évente 42,7, Ausztria pedig 590 millió kilowattóra áramot szállít partnerének. Az áramcserét az teszi indokolttá, hogy a két ország villamosáram-termelésének *szerkezete* számottevően eltér egymástól. A Szovjetunióban a szénbázisú hőerőművek télen képesek az oszták igény kielégítésére szükséges többletet előállítani, s így a Szovjetunió ebben az évszakban teljesíti szállítási kötelezettségét. Ausztriában viszont a vízi erőművek termelte energiából nyáron keletkezik felesleg.

A kétoldalú áramkereskedelem mellett kibontakozóban van a *többoldalú együttműködés* is a villamos energetikai szektorban. Ausztria földrajzi helyzete jó lehetőséget biztosít ahhoz, hogy az ország *áramelosztó*, illetve tranzitállomás lehessen a szocialista és a nyugat-európai államok között. Az elmúlt két esztendőben Svájc, az NSZK és Olaszország érdeklődött a szovjet villamos áram iránt.

Az osztrák elektromos művek vezérigazgatója több ízben kijelentette, hogy Ausztria *tudatosan törekszik* az áramtranzit növelésére. Ennek érdekében 1990-ig 380 kilovoltos távvezetéket építenek — mintegy 20 milliárd schilling beruházással. A vezeték megépítése azért

A. KGST-országok árucsere-forgalma az OECD-országokkal

szükséges, mert Európa mindkét felén ilyen rendszert használnak az áram továbbítására, s a 380 kilovolt gazdaságos továbbítást biztosít. (A nagyfeszültség ugyanis csökkenti a szállítási veszteségeket.) A tervek szerint Ausztria az ezredfordulón 6 ezer megawatt áramtranzitkapacitással rendelkezik majd. Ehhez viszont újabb áramátalakító állomások megépítésére van szükség: az előzetes elképzelések szerint az elkövetkező másfél évtizedben még két áramátalakítót építenek. Az egyik a Csehszlovákia, a másik pedig a Magyarország felől érkező áramot „dolgozza" majd fel, bővítve az áramcsere lehetőségeit.

Szakemberek véleménye szerint az Ausztriában folyó munkálatok — áramátalakítók és távvezetékek építése — jó lehetőséget teremtenek ahhoz, hogy a nem távoli jövőben a kelet- és a nyugat-európai távvezeték-hálózatok, illetve villamosenergia-rendszerek összekapcsolódhassanak. Összeurópai méretekben így fokozatosan *megvalósíthatóvá* válna a fölös kapacitások „levezetése", az időzónákból eredő eltérő csúcsidőszakok (termelés és fogyasztás) igényeinek egyenletes kielégítése. Gyakorlatilag az európai áramtermelés 5-8 százaléka kerülne majd exportra, illetve venne részt az áramcserében.

G. — ZS.

INTERJÚ KJELL-OLOF HELDT-TEL

„...ellene vagyok az állami támogatásnak..."

Késői és keserű volt az ébredés Svédországban is, mivel sok országhoz hasonlóan elmulasztották a gyors alkalmazkodást a hetvenes évek közepén bekövetkezett világgazdasági változásokhoz. Tény azonban; az északi ország gazdasága azóta nem csak behozta a lemaradást, de több mutató tanúsága szerint lassan lépéselőnyhöz jut a nyugat-európai — elsősorban francia, belga és nyugatnémet — versenytársaihoz képest. A pályamódosítás tapasztalatairól, a továbblépés lehetőségeiről és buktatóiról beszélgettünk *Kjell-Olof Heldt* pénzügyminiszterrel, aki a közelmúltban tárgyalt Budapesten.

● Svédország még a hetvenes évek második harmadában is a jóléti társadalom mintaképe volt, s ebben nem kis szerepet játszott a folyamatosan több mint negyven évig kormányzó szociáldemokrata párt. A kivülálló számára azonban úgy tűnik, hogy amióta ismét kezébe vette a párt a kormányrudat, ellene van a korábbi színvonalú béremeléseknek, vagy a szociális kiadások bővítésének. Miért?

— Az alapvetően beruházási javak előállítására szakosodott svéd ipar környezeti tényezői alapvetően és *tartósan megváltoztak a hetvenes évek közepére*. A beruházások visszafogása miatt jelentősen csökkentek a megrendelések a közlekedési eszközökre, a gépipari berendezésekre, a bányászati gépekre stb. Egyidejűleg a több mint tizszeresére nőtt energiaárak miatt mérsékelni kellett olyan hagyományos svéd iparágak termelését is, mint az acélipar, a papíripar, a vegyipar. Úgy gondoltuk (Kjell-Olof Heldt a hetvenes években a kereskedelmi tárcát vezette. A szerk. megj.), hogy csak átmeneti megtorpanásról van szó, s rövidesen vége lesz a nehéz időszaknak, a korábbi ütemben bővülnek a megrendelések és az előző húsz év átlagának megfelelően — évi 6 százalékkal — növekedhet a gazdaság. Ebből kiindulva 1974—77 között összesen 40 százalékos béremelésre került sor, amely a teljesítmények oldaláról megalapozatlan volt. A kijózanodást követően a korona három lépésben végrehajtott 45 százalékos leértékelésével, a reáljövedelmek mintegy 20 százalékkal csökkentek. A vitathatatlan termelékenység — és a versenyképesség javulása miatt elsősorban az exportra termelők úgy vélik, ideje lenne szakítani a kormánynak a korábbi évtizedekhez képest lényegesen szigorúbb bér- és szociálpolitikájával. Mi azonban úgy véljük: *még nem értünk az út végére*, s egy meggondolatlan lépés lassítaná vagy esetleg megtorpedózná a gazdaság — ezen belül is az ipar — utóbbi években tapasztalt erőteljes javulását.

● Tavaly kiugróan jó teljesítményt értek el az exportban, ami közrejátszott abban, hogy a GDP ismét 6 százalékkal nőtt. A jó eredmények mennyiben köszönhetőek a drasztikus valutaleértékelésnek és mennyi írható a szerkezetátalakítás javára?

— Tavaly kétségtelenül a korona 1982. évi, sorrendben harmadik leértékelése játszotta a nagyobb szerepet. De most már úgy látjuk, a szerkezeti változások a meghatározóak az export szempontjából. Sok példa van arra, hogy a korábban csak belföldön tevékenykedő kis- és középvállalatok *kiléptek a külpiacokra*, s nem csak a fejlődő országokba, hanem a távol-keleti és az észak-amerikai igényes piacokon is megvetették lábukat. Meggyőződésem, hogy hosszabb távon a két évvel ezelőtti leértékelés hatása egyre kisebb lesz.

● Vagyis a közeljövőben nem tervezik a svéd korona ismételt leértékelését?

— Ami bennünket illet, az 1982-es volt az utolsó leértékelés. Gazdasági gondjaink, problémáink megoldására más megoldást kell találnunk.

● És ha figyelembe vesszük: a svéd vállalatok exportját, nagymértékben megkönnyítette az amerikai dollár irreális árfolyama?

— Ha a mostani gazdaságpolitikánk megbukna, azon egy újabb leértékelés sem segítene, hiszen az emberek elvesztenék bizalmukat. Azt kérdeznék: először ugyan nagyon jó eredményeket hozott a leértékelés, de 12—18 hónap után ugyanott tartunk, ahol a leértékelés előtt voltunk, s akkor mi értelme volt az áldozatvállalásnak? Fenntartásokkal fogadnák lépésünket a külkereskedelmi partnereink is és a pénzpiacon ugyancsak nagyfokú értetlenségre számíthatnánk.

● Tavaly a költségvetési deficit az előző kormány dolgozta ki. Véleménye szerint miért nem tudták elképzeléseiket megvalósítani?

— A változtatások szükségességével, méreteivel, fő irányaival a szociáldemokrata párt is gyakorlatilag egyetértett. Ezért, amikor a kormányrúdhoz kerültünk, nem is változtattunk lényegesen az ipar átszervezésére kidolgozott elképzeléseken. De előbb elfeledkeztek arról, hogy meggyőzzék az embereket: Svédországban nem csak múltja, hanem jövője is van az iparnak. Mi ezt megtettük, s ez is közrejátszott abban, hogy 1982-től számottevően *meggyorsulhatott az átalakítási programok végrehajtása*. Sokan féltek attól, hogy az átszervezéssel „szakadék" keletkezik a gazdaságban. De az emberek meggyőződhettek arról, hogy nemcsak harmonikus marad a gazdasági élet, de a régi romokon létrejövő új ágazatokban „ — amelyek alapvetően a külföldi igényekre épültek — még több munkahely keletkezett, mintha a régi szerkezetet megtartottuk volna. Lényegesnek tartom továbbá azt is, hogy a kormány csak a kedvező környezet megteremtésével foglalkozott, s gyakorlatilag az ipari átalakítást az öntörvényekre hagytuk.

● Többször utalt arra; a kormány a nehezebb utat választja a gazdasági problémák megoldásakor. Milyen gondokkal, nehézségekkel számolnak?

— Az egyik: nem tudom, hogyan és honnan sikerült újabb és újabb forrásokat találnunk az állami költségvetés bevételeinek növelésére. A közismerten magas adóterhek már-már érdektelenné teszik a vállalatokat. Nem hiszem, hogy következmények nélkül tovább „csavarhatunk" majd a vállalatokon. A másik, ami a költségvetési hiánnyal is összefügg, hogy magas az infláció — jelenleg 6 százalék — és az a cél, hogy jövőre a legnagyobb kereskedelmi partnerünk, az NSZK szintjére csökkentsük le. A harmadik: a munkáltatók és a szakszervezetek egyre nehezebben jutnak egyezségre a bérek és a fizetések kérdésében. Úgy gondolom, hogy a *béremelések helyett* — ami alapvetően ronthatná versenyképességünket —, inkább az elért *nyereségből való nagyobb részesedés* jelenthetne hosszú távra megoldást.

● Kulcskérdés a költségvetés deficitjének a mérséklése. A meghirdetett program szerint a GDP 6 százalékát kitevő hiányt a következő pénzügyi évben 3,5 százalékra kívánják csökkenteni. Reálisnak tartja ezt a célkitűzést?

— Megkíséreljük a veszteséges állami vállalatok gazdálkodását rendbehozni — mert elemzéseink szerint a költségvetési kiadások, egyik legnagyobb tétele éppen az állami vállalatok megsegítésére folyósított kölcsön. A meghirdetett elvek szerint valamennyi veszteséges cégnek olyan programot kell kidolgoznia, amely biztosítja, hogy két éven belül nyereségesen gazdálkodik, és csak ezek számíthatnak kölcsönre, amelyet vissza kell adniuk. Személy szerint *ellene vagyok az állami támogatás minden fajtájának*, mert meggyőződésem, hogy az nem ösztönzi a vállalatokat az alacsony önköltségű és jó minőségű termékek gyártására, a technológia folyamatos megújítására. Ezért is támogatom annak a gyakorlatnak a széles körű elterjesztését, hogy az állami vállalatok pénzügyi nehézségeit *kötvények kibocsátásával*, s ne az állami költségvetésből való juttatásból oldják meg. A 6 hónaptól 7 éves lejáratra vásárolható különböző kamatozású értékpapírokat elsősorban a magánszektor vásárolja fel, s így megteremtettük a társadalmi szempontból szükséges *tőkeallokáció* gyakorlatát. A kötvényekre fizetett magas kamatokkal elértük azt, hogy a befektetésre váró szabadtőke átlagos hozama a gyakorlatban egyforma az ipari beruházásoknál és a pénzpiaci befektetéseknél. Most egyensúly van, de amit el szeretnénk érni, hogy a követlen ipari befektetések nagyobb hasznot hozzanak. Ennek érdekében vagy csökkentenünk kellene a kamatlábakat — ez az amerikai pénzügyi politika miatt igen nehéz — vagy növelnünk kell — ez a járhatóbb út — a vállalati profitokat.

● Sokan úgy vélik, visszafogják a beruházásokat. Egyetért ön ezzel?

— A korábbi időszakhoz képest kevesebb a beruházás. De a jövő szempontjából meghatározó területeken — például az infrastruktúrában, az oktatásban — nemcsak szinten tartjuk, de növeljük is a beruházási összegeket. Szemünkre vetik, hogy sokat költünk egy-egy állampolgár oktatására. A mostani sikereink talán legfontosabb zálogja: néhány évvel ezelőtt nem takarékoskodtunk az oktatási kiadásokkal...

Faragó András

A külföldi eladósodás várható következményei

Az amerikai vezető közgazdászok véleménye szerint az USA külföldi eladósodásának, a kamatok várható további emelkedése ellenére a dollár fokozatos leértékelődése lesz a következménye — írja az *Euromoney*. A külföldiek amerikai beruházásainak növekedési üteme 1982 óta jóval gyorsabb, mint az USA külföldi befektetéseinek bővülése. Az előrejelzések szerint a beáramló külföldi működőtőke 1985-ben meghaladja az USA külföldi befektetéseit. Az amerikai folyó fizetési mérleg hiánya az idén elérheti, sőt meghaladhatja a 80 milliárd dollárt, szemben az 1981. évi 5 milliárd dolláros aktívummal. A költségvetési deficit pedig az évi 200 milliárd dollár közül alakul. A hiányok finanszírozásában növekszik a külföldi hitelfelvételek szerepe.

Az Euromoney több közgazdászt kérdezett meg arról, hogy az USA külföldi eladósodása milyen következményekkel járhat a dollár, a kamatok és az infláció tekintetében. Ha az amerikai folyóméleg tovább romlik, mint ahogy ez biztosra vehető, akkor az USA 1916 óta először *nettó adóssá* válik. A tőkebeáramlás, ami jó az USA-nak, együttal akadályozza a világméretű gazdasági föllendülést. Az USA külföldi vásárlásai viszont ösztönzőleg hatnak a partnerek gazdasági fejlődésére, ami ellensúlyozhatja az előbbi negatív hatást. Igaz, hogy Amerika tőkeelosztó hatása erősödik, de a tőke, ellentétben a 70-es évek gyakorlatával, kiegyensúlyozott gazdasági növekedést szolgál nemcsak az USA-ban, hanem az USA külföldi vásárlásain keresztül a partnerországokban is. *E. Yardeni*, az ismert közgazdász szerint az USA világátlagot meghaladó gazdaságnövekedési üteme még egy évig minden bizonnyal fönnmarad: a hitelkereslet növekedése a nominális kamatok emelkedését és a dollár erősödését vonja maga után. Nem számít az infláció jelentős élénkülésére, miáltal a magas reálkamatok fennmaradását várja.

D. Balastos, a Manufacturers Hanover Trust gazdasági tanácsadója ugyancsak biztosra veszi a külföldi tőke beáramlásának folytatódását. Emellett szól az USA politikai stabilitása, gazdasági ereje, továbbá az amerikai befektetések kedvező jövedelmezősége. Képtelenségnek tartja, hogy az olyan országokból, mint Mexikó, Venezuela, Hongkong vagy éppen Franciország, az USA-ba menekített tőke visszatérjen. Ha a költségvetési deficit és annak inflációs következménye körüli hírverés meg is indítaná a tőkeáramlást, akkor sem változna sokat a helyzet. A magántőke visszavonulásával párhuzamosan növekednének a tőkés központi bankok amerikai kincstárjegy-vásárlásai, azaz a beáramló külföldi működőtőke *csak a forrása* változna. Ez a fejlemény érzékenyen érintené viszont a dollárt. A központi bankok dollártámogató akciója megingatná az amerikai valutába vetett bizalmat, s így jelentősebb *árfolyameséshez vezetne*. Balastos azonban úgy véli, hogy a folyó fizetési mérleg romlása már túljutott a mélyponton, megkezdődik az amerikai export növekedése, s így, legalábbis az év hátralévő részében, nem számít dollárellenes rohamra, legfeljebb arra, hogy az amerikai valuta 5 százalékot veszít értékéből a legerősebb partnervalutákkal szemben.

J. Hanna, a Salamon Brothers elnökhelyettese kevésbé optimistán ítéli meg a helyzetet. Szerinte az amerikai fizetési mérleg deficitje alapvetően strukturális jellegű; a mérleg javulását azonban a gazdasági növekedésnek az év hátralévő részében várható lassulása elősegítheti. Kamatemelkedésre és a dollár leértékelődésére számít. Az inflációs várakozások fényében a költségvetési politika szigorítására számít, ami azonban mindenképpen lemarad a várakozásoktól, s ezáltal tovább gyengíti majd a dollárt. A gazdasági föllendülés a hiteligény növekedésén és az infláció élénkülésén keresztül újabb kamatemelkedéshez vezet.

A Data Resources közgazdásza, *D. Wyss* szerint az európai és japán gazdasági fellendülés együttal a nemzetközi tőkeáramlás *diverzifikálódását* hozza magával. Növekvő kamatokra, és leértékelődő dollárra számít. A kamatemelkedés mértéke alapvetően attól függ, hogy a kongresszus mit tesz a deficit csökkentése érdekében. Ha semmit sem, akkor a 4 százalékos kamatemelkedés is optimista becslésnek látszik. Ha legalább 50 milliárddal sikerül csökkenteni a hiányt, akkor nem szabadul el a kamatemelkedési hullám. A dollár fokozatos leértékelődését prognosztizálja, ami a *márkával* szemben lenne a legnagyobb, mintegy 10 százalékos. Ha ez bekövetkezik, akkor fokozatosan, de 1983. végénél, 1986 elejénél semmiképp sem előbb helyreállna a folyó fizetési mérleg egyensúlya.

A dollárárfolyamnak hanyatlania kell, csak az a kérdés, hogy mi indítja meg azt a folyamatot, s milyen mértékben esik az amerikai valuta-árfolyama — mondja *L. Chimerine*, a Chase Econometrica vezető közgazdásza. Ezt az állítását arra alapozza, hogy a „dollárpiacon" ugyanazok a szabályok, mint a tőzsdén. Ha nincs megfelelő kereslet, addig kell csökkenteni az árfolyamot, amíg ismét megélénkül az érdeklődés. Ha a dollár leértékelődését a kamatcsökkenés és a deficitek mérséklődése váltja ki, az feltétlenül kedvező irányú változás. Ha viszont a kiváltó ok devizapiaci pánik, az mindenképpen kamatemelkedéshez vezet, annak összes következményével. Ha a költségvetési deficitet nem sikerül visszafogni, a kamatok 3—4 százalékkal emelkednek az év végéig, s ez az 1981. évi recesszió visszatérését jelenti.

D. Levin, a Sanford C. Bernstein and Co. elnökhelyettese szerint a dollár kereskedelmi forgalommal súlyozott árfolyama a következő 3—4 évben 5—6 százalékkal hanyatlik. Hamisnak tartja azt a feltételezést, hogy a FED a dollár érdekében fól fogja emelni a kamatlábat. A FED nem tekinti feladatának a dollár külső értékének védelmét, s valószínűleg csak akkor szentelne nagyobb figyelmet az árfolyam alakulásnak, ha az belgazdasági érdekeket sértene. Nem számít jelentékeny kamatemelkedésre, s a jelenlegi magas kamatszintet nem tartja érdemi tényezőnek az amerikai gazdasági növekedésnek — egyébként a ciklikus fejlődés lényegéből fakadó — lassulása szempontjából. Az európai országok és Japán konjunkturális föllendülésével összefüggésben az amerikai kereskedelmi mérleg javulását várja. Hosszabb távon a költségvetési kiadások visszafogásának és az adóemeléseknek a kombinációjára van szükség; az azonban politikai döntés kérdése, hogy melyik milyen arányban járuljon hozzá a költségvetési egyensúly javításához.

(—gó)

KÖRKÉP

VILÁGBANK

TÖBB HITEL

A Világbank most közzétett jelentése szerint a június 30-ával zárult 1983/84-es pénzügyi évben összesen 15,5 milliárd dollár fejlesztési hitelt nyújtott a fejlődő országoknak, 1,1 milliárddal többet, mint a megelőző pénzügyi évben. Ebből az összegből 3,6 milliárd dollárt tettek ki azok a kölcsönök, amelyeket a Világbank fiókintézménye, a Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség (IDA) kedvezményes feltételek mellett — hosszú lejáratra és kamatmentesen — folyósított a legszegényebb országoknak.

A jelzett időszakban a Világbank *43 országban* összesen *129 létesítmény* finanszírozásához járult hozzá, míg az IDA-kölcsönöket 106 létesítmény megvalósításához nyújtották ugyanennyi országban. A világbanki hitelek legnagyobb részét a *délkelet-ázsiai* országok vették igénybe, míg az IDA-kölcsönök legnagyobb hányada a Szaharától délre fekvő országokra jutott, elsősorban mezőgazdasági és energetikai beruházások céljaira.

A jelentés megállapítja, hogy az elmúlt pénzügyi évben a Világbank különféle forrásokból (a nemzetközi pénzpiacon, a tagországok kormányaitól és központi bankjaitól) összesen 9,8 milliárd dollár hitelt vett fel, a korábbinál kedvezőbb, átlagosan 9,42 százalékos kamat mellett, ami lehetővé tette az elmúlt két évben a fejlődő országoknak nyújtott Világbank-hitelek feltételeinek enyhítését. E szerint július 1-től 10,08 százalékról 9,89 százalékra csökkentette a változó kamatú hitelek kamatlábát, s további csökkentés várható 1985 elején is.

EGYIPTOM

EXPORTÖSZTÖNZÉS

Az egyiptomi kereskedelmi mérleg hiánya az 1932/33-as pénzügyi évben 4,8 milliárd dollárt tettt ki — 0,3 milliárddal többet, mint egy évvel korábban —, amiben jelentős szerepe van a kőolajexportból származó bevételek csökkenésének. Szemben az 1975. évi 65 millió dollárral, az olajkivitel az 1981/82-es pénzügyi évben az olajkivitel összege 4,1 milliárd dollárt tett ki, a teljes export csaknem háromnegyed részét. Egy évvel később azonban — az áresés következtében — az olajból származó exportbevétel *2,5 milliárd dollárra esett vissza*, így most egyéb termékek kivitelének bővítésére törekednek.

Ez annál is indokoltabb, mert a *hagyományos* exportcikkek exportja az utóbbi években számottevően visszaesett: a bőrexport 1975 óta 60 százalékkal, a rizsexport 80 százalékkal, a félkész termékek, köztük a textiláruké pedig 20 százalékkal, míg az egyik legfontosabb exportcikké, a gyapotié, a kívánatosnál lassabban, 40 százalékkal emelkedett. Az export hanyatlásának okai között olyanok szerepelnek, mint a belföldi igények növekedése a népességrobbanás következtében a mezőgazdaság fejlesztésének elhanyagolása és a feldolgozó állami vállalatok exportérdekeltségét visszafogó vámprotekcionizmus.

A kormány most különféle *exportösztönző intézkedésekkel* kíván javítani a helyzeten. Ezt lényegében már áprilisban megkezdte, amikor lehetővé tette, hogy az exportőrök szabadon rendelkezzenek devizabevételeikkel. 1985-től exportfejlesztési bank kezdi meg a működését, amely rövid lejáratú hiteleket folyósít exportbővítő beruházásokhoz.

EGK

ATOMENERGIA

Amíg az EGK-országok átlagában az atomerőművekben termelt áram részaránya a teljes áramtermelésben *14,8 százalék*, a fogyasztásban pedig 6,8 százalék, az egyes államok között számottevőek a különbségek. Mint a brüsszeli statisztikai hivatal most közzétett jelentéséből kiderül, 1983-ban legnagyobb volt a növekedés *Franciaországban*, ahol az atomerőművekben termelt áram részaránya megközelítette a 60 százalékot, szemben az előző évi 52 százalékkal. Az NSZK-ban ez az arány lényegében tavaly sem változott 1982-höz viszonyítva: 13,2 százalékról 13,8 százalékra nőtt a primer energiatermelésben. Az EGK-országok közül *Olaszországban* van a legkisebb jelentősége az atomenergiának: a nukleáris erőművek részaránya az áramtermelésben az 1982. évi 9,5 százalékról tavaly 8,5 százalékra esett vissza.

A PANNÓNIA
SZÁLLODA- ÉS VENDÉGLÁTÓ VÁLLALAT
PÁLYÁZATOT HIRDET

Az Atrium Hyatt Budapest
és a Volga Szálloda

gazdasági igazgatói

(főkönyvelői)

munkakörének betöltésére.

Feltétel:

– felsőfokú szakirányú végzettség és
– lehetőleg hosszabb vendéglátóipari gyakorlat.

Kereseti lehetőség: a gyakorlattól függően,
7000–8000 Ft alapbér plusz 40–50% prémium stb.

A pályázatokat, részletes önéletrajzzal,
a vállalat személyzeti főosztályára küldjék, cím:

Budapest VIII., Puskin u. 6. I. 19. 1088. Telefon: 138-617.

Szabad kapacitással rendelkező

kooperációs partnereket keresünk

modern és stílbútorok asztal- és székalkatrészeinek, lábazatainak gyártására,

felületkezelt kivitelben, fenyő, bükk, tölgy fűrészáru feldolgozásával.

Keresünk továbbá kooperációs lehetőséget

kárpitozott termékek, állványszerkezetek és fehérbe kárpitozott készültségi fokú bútorok gyártására

BUBIV

Budapesti Bútoripari Vállalat
termelési igazgatóság
Budapest VII., Rózsa Ferenc u. 4–6.
Telefon: 224-072.
Ügyintéző: Nyíri Miklós osztályvezető.

TERVEZŐK, ÉPÍTTETŐK, KIVITELEZŐK, ÜZEMELTETŐK!

Távfűtővezetékek energiatakarékos fektetéséhez alkalmas

vasbeton U-elemeket ajánlunk,

gazdag méretválasztékban, 50x25 cm-estől 300x120 cm-es szélességig, 300 és 200 cm-es hosszúságban.

VÁLLALJUK A HOZZÁJUK TARTOZÓ FEDLAPOK GYÁRTÁSÁT IS.

Térburkoló elemek

az 1,5 m^2-es felülettől a 3,6 m^2-es lapfelületűig, tetszés szerint vasalt kivitelben rendelhetők.

SIOME acélhajas betoncső

1000, 1250 és 1500 mm-es belső átmérővel, 2400 mm-es hosszúságban, gumigyűrűs csatlakozással.
A betoncső csatornázási, vízelvezetési célokra kiválóan alkalmas.
A SIOME csövek oldalán – megrendelésre – ágvezeték bekötésére alkalmas nyílást képzünk, amit – kívánságra – tokos betoncsonkkal is ellátunk.

A lehetséges átmérő: 300 mm. A rákötés 45 fokos lehet.

MEGBÍZÁS ALAPJÁN A KÖZÚTI SZÁLLÍTÁST ÉS A VASÚTI VAGONBA VALÓ BERAKÁST IS VÁLLALJUK.

Felvilágosítással, műszaki tájékoztatással készségesen szolgálunk.

Címünk:
Mélyépítő Vállalat betonipari főüzeme
Budapest XIII., Cserhalom u. 6. 1138.
Telefon: 496-792, Juhász József üzemvezető vagy 291-094,
Karcos Elemér főüzemvezető.

A Tiszántúli Cipőkereskedelmi Vállalat új elnevezése: *Topán*

Kereskedelmi Vállalat
A vállalat címe: Debrecen, Rigó u. 1.

Lerakatok és mintatermek:
Debrecen, Rigó u. 1.
Szeged, Fonógyári út 8.
Szolnok, Rékasi út 1.
Kecskemét, Czollner tér 5.
Nyíregyháza, Guszev tér 3.

Bemutatóterem:
Budapest V., Váci u. 24.

Csak a név változott...

TOPÁN KERESKEDELMI VÁLLALAT DEBRECEN

Normaügyetlenség

Megtörtént eset: adott munkaműveletre 30 percnyi időt írt elő a normás, s ezt rávezették a technológiai utasításra. Az érintett művezető azonnal tiltakozott, mondván: az akadozó anyag- és alkatrészellátás miatt, valamint a nem kielégítő szerszámellátás következtében, ez a normaidő *teljesíthetetlen*. S protestáltak az érintett munkások is mondván, hogy ezzel a normaidővel a „hideg vízre valót" sem keresik meg. Az „össznépi" vita után, a normás meghátrált, a 30 .perces normaidőből 41 perc lett, s ezt mindenki jóváhagyta, mert mindenki belátta, hogy a normás képtelen eleve bekalkulálni a szervezetlenségből adódó veszteségidőket.

A munkaráfordítás mennyiségének és az élőmunka időbeli hatékonyságának mérése, az irányítás és a szervezés legrégibb és legfontosabb feladata. A különböző munkafolyamatok — egymáshoz sokoldalúan kapcsolódva — időben zajlanak le. Közöttük az optimális összhang — amelytől alapvetően függ a munka hatékonysága —, elsősorban időbeli összehangolatlanság sohasem csupán a bérköltséget, illetve a fizetési boríték vastagságát befolyásoló veszteségeket idéz elő, hanem mindig együtt jár a termelési eszközök kihasználásának csökkenésével, a holtmunka-ráfordítások növekedésével, azaz a gépek és a termelőberendezések állását, célszerűtlen kihasználását, felesleges készletek, selejtek és hulladékok keletkezését okozza.

Vagyis: *a norma a munka mércéje.* A termelésben és a szervezésében úgyszólván mindenfajta normának és normalizált adatnak alapvető szerepe van, különösen a számítógépes irányítás elterjedésekor. Hibás, nagyvonalúan megállapított adatok használatával, az eredmény is torz, az ennek alapján való döntések pedig kellemetlen meglepetésekhez, beláthatatlan következményekhez vezetnek. Ha pedig a munkamérés anyagi következményekkel is együttjár — lásd a mai értelemben vett normázást —, akkor a laza és a túl szigorú normák alkalmazása egyaránt a teljesítmények csökkentését váltja ki. Az egyik esetben a *„mára ez már bőven elég..."* szemlélet érvényesül, a másikban a *„minek hajtsam magam, úgysem érdemes..."* típusú gondolkodásmód vezérli a munkavállalót.

Norma az irodában?

Az ötvenes évek első felét a formális normamunka jellemezte. Az akkori időkre jellemző feszültségek enyhültek, sőt többnyire megszűntek. Manapság nincs központilag elrendelt, kampányszerű normarendezési akció. Elfogadhatóbb határok között mozognak az egyéni és a vállalati normateljesítések, és ennek megfelelően a bérarányok szóródásai is. A termelékenység színvonala — ha nem is a kívánatos mértékben —, de állandóan emelkedik, miközben az *átlagos normateljesítések szívonala* lényegesebb változást nem mutat. Ez is arra utal, hogy a normakarbantartással nincsenek alapvető problémák.

Tovább boncolgatva a csupán címszavakban tömörített változásokat, voltaképpen egészen megnyugtató fejlődésvonalat lehetne felvázolni. A baj csak az, hogy e fejlődésvonal kiindulópontja túlságosan is alacsony. Magyarán: a hazai normamunka fejlődésének vizsgálatakor, nem az ötvenes évek adminisztratív gyakorlatát, hanem a valódi normamunka kritériumait kellene a mérce kiindulópontjaként használni. S ebből a szemszögből vizsgálódva, már sokkal aggasztóbb a helyzet.

A norma változatlanul — és szinte kizárólag — a *teljesítménybérezés* eszköze. (A normázottak köre gyakorlatilag megegyezik a teljesítménybérben dolgozók körével.) E kör az elmúlt években, s a legtöbb szakágazatban szűkült vagy változatlan maradt, csak néhány helyen tapasztalható némi javulás.

A normamunka hatóköre kizárólag a fizikai munkásokra terjed ki. Az alkalmazottak mindenféle munkanorma vagy teljesítménykövetelmény nélkül, dolgoznak. Érdemes e megállapításnál néhány mondat erejéig elidőzni, mert az alkalmazotti munkakörben dolgozók nagy többsége feltehetően meghökkenve kérdi: munkanorma az íróasztalok világában? Alighanem kevés, ennél bizarabb dolog létezhet az íróasztalok mellett ülők számára. Pedig akad erre példa jócskán, olyan országokban, ahol a belső tartalékok hasznosításával amúgy sem — vagy talán éppen ezért nem —, állnak rosszul. Minek következtében esetleg könnyebben megengedhetnék maguknak, hogy az adminisztratív munkaerőt a nálunk szokásos módszerek és ne szigorúan körülhatárolt teljesítménykövetelmények szerint foglalkoztassák.

Csakhogy: a normának, a pontosan megállapított és félreérthetetlenül megfogalmazott teljesítménykövetelménynek az eddigiek mellett, további feladata is van. *Minden vezető kötelessége és felelőssége, hogy munkatársai teljesítményét megítélje.* Ezt azonban — kézzel fogható, jól alkalmazható teljesítménykövetelmények híján —, sokszor megalapozatlanul teszik, mert rendszerint csak homályos elképzeléseik vannak arról, hogy az egyes munkakörökben voltaképpen mit is kell elvárniuk, megkövetelniük a beosztottaiktól. A teljesítménykövetelmények lényegében normák, amelyek a mennyiség, a minőség és a munka elvégzésének módja szerint határozzák meg az adott munkakörben dolgozóktól elvárható hatékonyságot.

E néhány bekezdésnyi — s nálunk még meglehetősen utópisztikusan hangzó —, gondolati kitérő után, visszakanyarodva az imént otthagyott tényekhez: megállapítható, hogy jelenleg az iparban, a fizikai munkaterületek alig kétharmadánál található valamennyire is számszerűsíthető teljesítménykövetelmény, de ez még nem jelenti a minden esetben műszakilag is megalapozott — tehát a termelés szervezését is segítő — munkanormát. Ha ez az arány történetesen nagyobb lenne — s ha az ily módon „normázottak" megbízhatóbb követelmények szerint dolgoznának, akkor sem lenne minden rendben. Más dolog ugyanis „normázni", és megint más használni ezeket a normákat. Az ötvenes években általános gyakorlattá vált a munkanormákból felépített „gyártmánynormák" létszámtervezésre való felhasználása. A gyártmánynormák időközben elavultak, újak alig-alig készültek és készülnek, s máris itt az „objektív hivatkozási alap": miért szorult fokozatosan háttérbe a munkanormák használata a létszámtervezésben? (Aminek persze szükségszerű velejárója a sokat emlegetett irreális vállalati létszámtervezés.)

A „stopperórás" ember

Marad még a norma néhány egyéb, *tradicionális felhasználási területe:* az elő-, az utó- és az árkalkulációban, az önköltség- és a kapacitásszámításoknál, valamint a programozásban — de ez is csak afféle adminisztrációs hagyomány, semmint megbízható, a gazdasági döntéseket alapvetően orientáló, befolyásoló, a szó valódi értelmében vett gazdasági tevékenység. Akik számára meg végképp ismeretlen fogalom a norma, mint a tervezés és a szervezés nélkülözhetetlen eszköze, módszere, azok a gyártmány- és gyártásfejlesztők, az üzem- és munkaszervezők. (Okkal feltételezhető, hogy például a valóban képzett szervezők *tudatosan mellőzik a meglévő normák alkalmazását*, mert számukra is nyilvánvaló azok pontatlansága, használhatatlansága. A szakma középszerű művelői pedig, a jelek szerint kevéssé ismerik, hogy mit is jelent egy megszervezendő munkafolyamat valamennyi elemének időbeli összehangolása, s hogyan is lehetne ehhez gyakorlatilag hozzákezdeni.)

Utalásszerűen szó esett már a normák megbízhatatlanságáról, ami megintcsak a jelenlegi — egyébként évtizedek óta változatlan normázási gyakorlat szükségszerű következménye. A „stopperórás ember" egyetlen feladata: regisztrálni egy-egy munkafolyamat idejét. Kritika nincs, mozdulatelemzés nincs (már nincs!...), a munkamódszerek és a munkafeltételek vizsgálata ismeretlen; a normázás nem a munkaszervezés része, hanem önálló tevékenység, némi túlzással élve: *csakis az időmérésre korlátozódott.*

A hatvanas évek elején-közepén még voltak bízató jelek: veszteségidő-feltárás, munkanapfényképezés stb. Ma sebb gondokat, lévén, hogy normaügyben nincs központi elképzelés, intézkedés, vagy ha úgy tetszik: akarat. A vállalatok pedig végzik, ahogy tudják a normamunkát. Például úgy — s ez következik a vállalaton belüli munkamegoszlás rendjéből —, hogy a technológus általában időtényezők nélkül, elsősorban a műszaki lehetőségek figyelembevételével tervezi meg a műveletet. A normás ezután kénytelen újra átgondolni, szinte újra alkotni a technológiát, mert csak így képes a művelet időszükségletét is megállapítani.

Ez a helyzet csak akkor változhat meg, ha a gazdasági egységek vezetői felismerik, hogy a szervezés, a vezetés és a munkaméréS (tehát a norma), a racionális gazdálkodás *egymással szorosan összefüggő* és egymást feltételező részei, s eszerint cselekednek.

Vértes Csaba

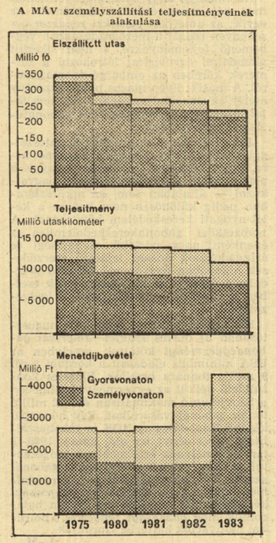
TÖBBÉRT – KEVESEBBET

Talán szokatlan, hogy statisztika-rovatunkban egyetlen vállalat gazdálkodásának mutatóit ismertetjük, de a MÁV — annak ellenére, hogy néhány éve már vállalatszerűen, nyereségorientált rendszerben dolgozik — tevékenysége egy egész ágazat eredményeit vagy éppen hiányosságait tükrözi.

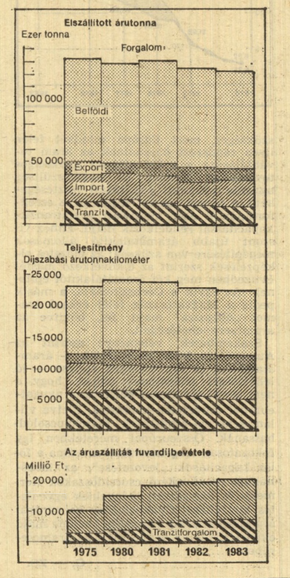
A vasúti szállítás csillaga világszerte hanyatlóban van. A magyar vasút sem kivétel e tendencia alól, s némely mutatóból arra következtethetünk, észrevette ezt, s fölvette az eléje dobott kesztyűt. Vannak persze olyan mutatók is, amelyek még nem érzékeltetik a piaci kényszerszabta reakciókat — mint például a kocsikihasználás jellemzői. Ezek azonban egyedül a MÁV berkein belül aligha javíthatók, hiszen a vasút csak azt „termelhet", szállíthat, amit földadtak a fuvaroztatók. S az, hogy a földadás ma is kampányszerű, ütemtelen, a fogadás pedig szervezetlen és lassú, az egész gazdálkodásunkra jellemző...

b. j.

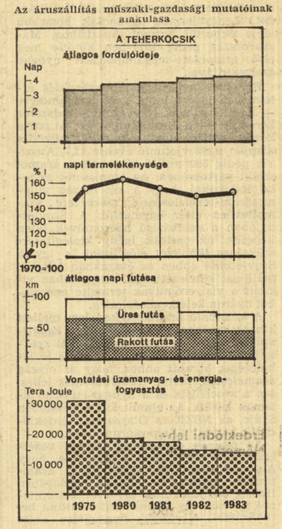
A MÁV személyszállítási teljesítményeinek alakulása

Az áruszállítási teljesítmény alakulása

Az áruszállítás műszaki-gazdasági mutatóinak alakulása

SZOVJETUNIÓ

VÁLTOZÁSOK A GAZDASÁGBAN*

Komplex intézkedések nyomán serény munka folyik a Szovjetunióban mindazon nehézségek és kedvezőtlen tendenciák felszámolására, melyek a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején jelentkeztek a népgazdaságban.

Ennek eredményeként sikerült mindenekelőtt megfékezni a gazdasági *növekedés ütemének* lelassulását, és ma már gyorsulásról beszélhetünk.

Néhány fontos mutatószám növekedése az előző évhez képest (százalékban)

	1982	1983
Ipari termelés	2,9	4,0
Termelékenység	1,9	3,5
Mezőgazdaság	2,0	5,0
Áruszállítás	1,0	4,8
Egy főre jutó reálbér	0,1	2,0
Lakásépítés millió m²	108	110

1983-ban először haladta meg a mezőgazdasági termelés volumene az eddig legjobb évnek tekintett 1978-as év termelése színvonalát. A szocialista szektorban egy év alatt az átlagos tejhozam 7, a sertéstenyésztésben a napi átlagos súlygyarapodás 4, a szarvasmarha-tenyésztésben 5 százalékkal növekedett.

Az ipari és mezőgazdasági termelésben mutatkozó pozitív eredmények sok tekintetben a *közlekedési* ágak jobb munkájának köszönhető. Sikerült úrrá lenni a vasúti közlekedés teljesítőképessége hosszú ideje tapasztalható stagnálásán.

A gazdasági sikerek főleg a termelés hatékonysága növekedésének köszönhetők. A 3,5 millió ember munkájának és mintegy 2 milliárdos anyag és energia megtakarítása *az intenzív* tényezők szerepe növekedésére utal.

A népgazdaságot nagyobb mértékben sikerült az *életszínvonal* emelése szolgálatába állítani. Ebben valamennyi vállalatnak részt kell vennie. Intézkedéseket kell kidolgozni a kiváló minőségű termékek gyártásának az ösztönzésére, gondoskodni kell arról, hogy a kereskedelem nagyobb követelményeket támasszon a vállalatokkal szemben a szerződéses szállítások teljesítésével kapcsolatban.

Az 1984-es terv legfontosabb, meghatározó vonása: a népgazdaság valamennyi ágazatának a figyelmét a szovjet társadalom életszínvonala további növelését célzó feladatok megoldására irányítani. Az egy lakosra jutó reáljövedelem 3,5 százalékos növekedése csak akkor valósulhat meg, ha az életszínvonalra hatást gyakorló minden termelési ágazat fejlődése jelentősen meggyorsul. Például a mezőgazdasági termelésnek 1984-ben 6,4 százalékkal kell növekednie.

Az SZKP KB februári ülésén elhangzott javaslat értelmében a munkatermelékenység terven felüli növelésével és az önköltség további csökkentésével *kigazdálkodott valamennyi eszközt és erőforrást* a szovjet emberek munkafeltételei és életkörülményei megjavítására kell fordítani. A hatékonyság növelését segíti az a stratégia, hogy a népgazdaság áttérjen az *intenzív* fejlődésre.

Az intenzív szakaszra való áttérés elkerülhetetlen, hisz az extenzív tényezők, az újabb erőforrások bevonása útján biztosítható lehetőségek nagymértékben leszűkültek. Erre utal a következő táblázat.

Öt év alatt elért növekmény az egyes ötéves tervek időszakában (százalékban)

Mutatók	9. ötéves tervidőszakban	10.	11.*
Végső mutatók			
Megtermelt nemzeti jövedelem	32	24	17
Belföldi felhasználás	28	21	17
Egy lakosra jutó reáljövedelem	24	18	13
Termelési források			
Termelő jellegű állóalapok	52	43	30
A termelést szolgáló beruházások	44	23	17
A kitermelőipar termelése	26	10	5
Az anyagi termelésben foglalkoztatott dolgozók száma	6	6	3
A termelés hatékonysága**			
Alaphatékonyság	—13	—11	—10
A beruházások hatékonysága	— 8	1	0
Az ipari nyersanyag felhasználásának a hatékonysága	5	13	12
A társadalmi munka termelékenysége	25	17	14

* Várható.
** Becslés a megtermelt nemzeti jövedelem mutatója alapján.

Mint látható, a termelési források növekedési üteme jelentős mértékben csökkent; a Nagy Honvédő Háború demográfiai következményei miatt a 11. ötéves terv időszakában egyharmadára, egynegyedére csökken a munkaképes korú népesség teljes növekménye, ami a foglalkoztatottak létszáma növekedésének a csökkenéséhez vezetett. Ezért minden valószínűség szerint a 12. ötéves terv időszakában a termelés teljes növekményét a munkatermelékenység növelése útján kell biztosítani.

Ugyanakkor felére csökken a termelő kapacitások létrehozását szolgáló *beruházások* és a termelési rendeltetésű állóalapok növekménye. Ez onnan adódik, hogy a felosztásra kerülő nemzeti jövedelmen belül *csökken a felhalmozás aránya a fogyasztási alap arányának a növekedése miatt.* (Ez utóbbi az 1970-ben 71, 1980-ban 75 százalék volt, az 1985-ös tervelőirányzat értelmében pedig 78 százalék lesz.) A felhasználásra kerülő nemzeti jövedelemnek ilyen újrafelosztása azzal magyarázható, hogy további erőforrásokat kell feltárni *az életszínvonal növelése* érdekében, és ennek fő forrása a fogyasztási alap. A kialakult feltételek között csak a termelési rendeltetésű beruházások hatékonyságának javítása, az alaphatékonyság növekedési ütemének gyorsulása mellett lehet biztosítani a nemzeti jövedelem szükséges növekedési ütemét.

Nagymértékben — mintegy egyötödére — csökkent a tüzelőanyagok és nyersanyagok kitermelésének a növekedése. A számítások szerint a nyersanyagki*termelés* bővítésénél előnyösebb, ha az eszközöket a nyersanyagokkal való sokoldalú *takarékossága* fordítják.

A 9. ötéves terv időszakában a termelés hatékonyságát főleg a társadalmi *munkatermelékenység növelésével* sikerült javítani. Ugyanakkor *csökkent az alapmegtérülés* (alaphatékonyság) és a *beruházások hatékonysága.* (Kisebb mértékben csökkent a termelés anyagigényessége is.)

A 10. ötéves terv időszakában sikerült jobban kihasználni az ipari nyersanyagokat, és valamivel nagyobb mértékben sikerült csökkenteni a társadalmi termelés anyagigényességét. Ugyanakkor a beruházások hatékonyságának a mutatója stagnált, s nem sikerült fenntartani a társadalmi munkatermelékenység korábbi években elért növekedési ütemét.

A 11. ötéves terv időszakában a hatékonyságnövelés fentiekben felsorolt tényezőinek kiegészítéseképpen valamelyest *javult az alaphatékonyság* növekedési üteme. Gazdaságosabb a tüzelőanyagok, nyersanyagok felhasználása, *stabilizálódott a beruházások hatékonysága.*

Általános formában a fejlődés kialakult tendenciái a következők:

A szovjet népgazdaság hatékonyságának a mutatói (öt év alatt elért növekmény, százalékban)

Mutatók	9	10	11*
	tervidőszakban		
Belföldi felhasználás	28	21	17
Termelési források	21	13	9
Termelés hatékonysága	6	7	7
Extenzív tényezők aránya	75	67	60 %
Intenzív tényezők aránya	25	33	40 %

* Várható.

A 10. és a 11. ötéves tervidőszak éveiben sikerült bizonyos fokig meggyorsítani a társadalmi termelés intenzív növelési tényezőinek jobb kihasználására való áttérést. Ez azonban nem ellensúlyozhatta a termelési források növekedésének nagyobb arányú csökkenését, ezért a gazdasági fejlődés üteme valamelyest csökkent — különösen a 10. ötéves terv időszakában. A népgazdaság fejlődése a 11. ötéves terv éveiben lehetővé teszi e tendencia leküzdését.

A 12. ötéves terv időszakában a szovjet népgazdaságnak határozottan rá kell térnie a fejlődés túlnyomórészt *intenzív útjára.* Erre annál inkább szükség van, mivel a 12. ötéves terv időszakában tovább csökken a termelő erőforrások növekménye (mindenekelőtt az anyagi termelésben és a termelési rendeltetésű beruházásokban foglalkoztatott dolgozók száma).

Csak az intezifikálás tesz lehetővé újabb nagy lépést a szovjet nép életszínvonalának emelésére.

A gazdasági és társadalmi fejlődéssel kapcsolatos tervek megvalósítása érdekében fel kell tárni minden tartalékot és lehetőséget. Mindenekelőtt a társadalmi, szervezeti és gazdasági tartalékokat kell mozgósítani. Az 1983-ban és 1984 elején szerzett tapasztalatok világosan megmutatták: nagy lehetőségek vannak arra, hogy a dolgozók munkahelyi és közéleti *aktivitásának* növelése útján tovább növeljék a hatékonyságot.

A gazdasági mutatóknak ezt a javulását eddig *a legkönnyebben feltárható* tartalékok feltárása biztosította. Az előbbrelépés megkövetelt: 1. a gazdaságirányítás továbbfejlesztését, a gazdasági mechanizmus átalakítását, 2. a műszaki-tudományos haladás jelentős meggyorsítását.

Az elsőt illetően intenzív munka kezdődött. Az új gazdasági formák, az agráripari egyesülések bázisán új gazdasági mechanizmus kerül bevezetésre *a mezőgazdasági* termelésben. *Öt iparágban* — nagyszabású kísérlet keretében — bővülnek az egyesülések és a vállalatok jogai, nő felelősségük a munka végső eredményeiért. Az első tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a kísérlet feltételei között dolgozó vállalatoknál javulnak a munka fő mutatói. Mindenekelőtt a gazdasági szerződések teljesítése terén tapasztalható lényeges fejlődés.

Ugyanakkor bővül és mélyül *a kollektív munkaformák* bevezetését szorgalmazó mozgalom. Egyre szélesebb körben terjednek a leghatékonyabb irányok: *a brigádok* áttérése az önálló elszámolásra, a vállalkozás rendszere, a vegyes, sőt, önálló vállalat és szervezet szintjén bevezetett kollektív vállalkozás, melybe a vezetőket és a műszaki dolgozókat is bevonják. A novoszibirszki szervezetek kezdeményezésére például a Munka és Szociálisügyi Állami Bizottság és a Szakszervezetek Központi Tanácsa 15 novoszibirszki vállalatnál és szervezetben indítottak kísérletet, melynek keretében áttérnek *a nagyobb részlegek munkájának kollektív vállalkozás formájában történő megszervezésére* a műszaki dolgozók bevonásával. A konstruktőrök és mérnökök munkájának hatékonyságnövelését célzó fontos kísérletet indítottak be a leningrádi szervezetekben.

Kiemelt figyelmet kell fordítani *a műszaki-tudományos fejlődést* meggyorsító gazdasági, szervezeti és erkölcsi feltételek megteremtésére. Ki kell dolgozni és szélesebb körben kell bevezetni az új generációs technikán alapuló új technológiai rendszereket. Ennek érdekében — meg kell erősíteni a népgazdaság kutatófejlesztő és kísérleti bázisát, át kell szervezni a gépipart, hathatósabban kell kihasználni az elektronikát.

— mj —

* A. G. Aganbegjan akadémikusnak, az EKO, 1984. 6. számában megjelent cikke alapján.

TŐKÉS ORSZÁGOK

A bérköltségek alakulása

Az amerikai cégek külföldi versenyképessége szempontjából kedvező folyamat, hogy erőteljesen *mérséklődtek* a béremelések, ugyanakkor számottevően nő az egy munkásra jutó egységnyi termelés. Noha néhány amerikai szakszervezet a munkanélküliség további terjedésének megakadályozására, valamint a vállalati gazdasági eredmények javítására az elmúlt esztendőkben visszafogta bérköveteléseit, illetve átmenetileg lemondott a bérek emeléséről, a nemzetközi összehasonlítások tanúsága szerint még mindig az Egyesült Államokban a legmagasabbak a bérek. (Az amerikai bérek emelkedésében bekövetkezett ütem csökkenést jól mutatja, hogy míg 1981-ben a béremelés mértéke országos átlagban 9,6 százalék volt, tavaly ez a mutató 4,5 százalékra mérséklődött.)

Svájc az élen

A kérdéssel foglalkozó több nyugati szakember véleménye szerint a nyugat-európai országok a gazdasági fellendülés mérsékeltségét és erőtlenségét az amerikaiakhoz képest annak „köszönhetik", hogy míg a hetvenes években az amerikai bérek növekedése elmaradt a gazdasági növekedés üteme mögött, addig kontinensünk nyugati felén éppen *fordított* volt a helyzet. E megállapítás értékéből mit sem von le, hogy a bérszintek közötti különbség még mindig igen jelentős az USA javára, csupán a szakadék szélessége csökkent. Az is kétségtelen, hogy a magas bérköltségek miatt is jócskán csökkent az USA-termékek versenyképessége a világpiacon.

Tavaly az *amerikai ipari munkások* órabére 4,5 százalékkal haladta meg az 1982. évit, Hollandiában 3,8, Japánban 4,3, az NSZK-ban pedig 4,7 százalék volt a megfelelő adat. Jól mutatja a bérek emelésének visszafogását az Egyesült Államokban, hogy 1980—83 között összességében 21 százalékkal növekedtek az órabérek, Svájcban viszont ugyanebben az időszakban 52 százalékos volt az emelkedés. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az elmúlt években a *dollár* a legfontosabb valutákkal szemben erősödött, s ez a pozíció a béremelések területén tapasztalható mérséklet adta előnyt csaknem teljesen eltüntette.

A Svájci Bankszövetség közgazdászai a kölni IDW gazdaságkutató intézet számításait is figyelembe véve, elkészítették a tavalyi évre vonatkozó bérköltségrangsort 15 országra. A bérköltséget svájci frankra számították át, az index kiszámításakor pedig a svájci bérköltséget tekintették bázisnak.

Bérköltségek a világ 15 országában 1983-ban

	Bérköltségek svájci frankban	(Svájc = 100)
USA	25,57	107
Kanada	25,31	106
Svájc	23,86	100
NSZK	22,54	95
Ausztrália	22,48	95
Hollandia	21,63	91
Belgium	20,20	85
Svédország	19,44	82
Olaszország	17,26	73
Franciaország	16,37	69
Ausztria	16,48	69
Japán	15,65	66
Nagy-Britannia	14,08	59
Irország	12,36	52
Spanyolország	10,79	45

A ranglistából kitetszik, hogy Nyugat-Európában 1983-ban a *svájci bérköltségek* voltak a legmagasabbak. Elsősorban a svájci frank magas árfolyama magyarázza, hogy az alpesi ország jelenleg a harmadik helyet foglalja el a nemzetközi összehasonlításban. 1981-ben még az NSZK volt a harmadik helyen, a változásra 1982-ben került sor. A svéd bérköltségek, amelyek hosszú időn át megelőzték a nyugatnémetet, a korona 1983. évi leértékelése miatt az NSZK-beli színvonal alá süllyedtek. Belgium a hetvenes évek végén és a nyolcvanas esztendők elején, Svédországgal váltakozva az első helyen állt a bérköltségtáblázaton.

A lelassított béremelés, a frank leértékelése folytán Belgium a hetedik helyre került a nemzetközi ranglistán.

Járulékos költségek

Figyelemre méltó, hogy az elmúlt évtizedben *Japán* felzárkózott az európai fejlett tőkésországokhoz a bérköltségek tekintetében. Ez a viszonylag stabil jenárfolyammal, valamint a bérköltségek nagy növekedési rátájával magyarázható. Az, hogy 1983-ban a szigetország bérköltség-színvonala nagyobb mértékben emelkedett, mint a nyugatnémet, elsősorban a japán valuta felértékelésének a következménye. Bérköltség tekintetében zsugorodik a távolság az NSZK és Japán között: a két ország bérköltségeinek egymáshoz viszonyított aránya az 1970-es 2,4-ről 1,4-re módosult.

A japán bérköltségek emelkedése ellenére a szigetország *árucikkeinek versenyképessége* tovább javult, ami többek között a termelékenység gyors növekedésének, az élenjáró technikák gyors alkalmazásának, az innovációs képességnek, a tudatos exportpolitikának, valamint a kiváló szervíztevékenységnek köszönhető. A japán példa is bizonyítja, hogy a bérköltségek erőteljes növekedését a versenyképesség szempontjából több, úgynevezett béren kívüli tényező ellensúlyozhatja. Ezt az is alátámasztja, hogy az ázsiai szigetország iparának exportcikkei átlagban jóval *versenyképesebbek,* mint a japánnal csaknem azonos bérköltségael termelő brit, osztrák vagy francia iparé. Ezek az államok ugyanis a viszonylag magas bérköltségeket kevésbé tudják az export során „lenyomni" egyéb, a versenyképességet meghatározó tényezőkkel.

A bérköltségek alakulása mellett fontos tényezője a versenyképességnek az *átlagos órabérek változása.* Nemzetj val·· iban kifejezve — tehát az árfolyamingadozások és az átszámolási bizonytalanságok kizárásával — 1970—83 között az átlagos ipari órabérek a legnagyobb mértékben Nagy-Britanniában emelkedtek.

Az órabérek alakulása 1970—83

	Átlagos órabér nemzeti valutában 1970	1983	Változás %-ban
NSZK	6,20	15,25	146
Franciaország	5,92	33,10	459
Nagy-Britannia	0,55	3,13	473
Japán	333,00	1387,00	311
Kanada	3,01	10,92	263
Svédország	12,17	41,87	244
Svájc	6,67	16,23	143
USA	3,36	8,83	163

A „letisztított" órabérek és az egy órára jutó bérköltségek közötti — egyes országok esetében számottevő — eltérések arra hívják fel a figyelmet, hogy a versenyképesség alakulásában nem kis szerepük van az olyan *járulékos költségeknek,* mint a társadalombiztosítási befizetésnek, az adónak, a munkavédelmi kiadásoknak, a szociális juttatásoknak stb.

A versenyképesség megőrzése

Visszatérve az amerikai vállalatok versenyképességére: minthogy a fejlett tőkés országok közül az Egyesült Államokban a legmagasabbak a bérköltségek, a jelenlegi világpiaci pozíciók megtartásához az szükséges, hogy a munkatermelékenység sokkal nagyobb ütemben növekedjék, mint a versenytárs országokban. A biztató jelek ellenére az USA munkaügyi minisztériumának egyik tanulmánya megállapítja, hogy az amerikai termelékenység növekedése 1981—83 között elmaradt 12 fejlett tőkés, illetve újonnan iparosodó ország átlagától.

Meglepő és egyben figyelmeztető adat az amerikai vállalati vezetők részére, hogy 1982-ben a nyugatnémet, az olasz és a francia ipari munkások teljesítménye az *egy órára jutó termelékenységben* mérve meghaladja az amerikait. Kérdéses, hogy sikerül-e hosszabb távon tartani a tavalyi harmadik negyedévben megindult kedvező változásokat az amerikai termelékenység alakulásában. 1983 harmadik negyedévében az egy munkásra jutó egységnyi termelés éves szinten 12,1 százalékkal növekedett. Ez volt a legnagyobb ütemű javulás 1980 utolsó három hónapja óta.

A versenyképesség alakulásának vizsgálatánál a fejlett tőkés országok nem hagyhatják figyelmen kívül az *újonnan iparosodó államok* bérköltségeinek és órabéreinek változását. Itt a munkaköltségek ugyan gyorsan emelkednek, de értékben még mindig számottevően elmaradnak az ipari országokétól. Mindehhez magas színvonalú termelékenység járul, tehát hosszabb távon a fejlett tőkés országoknak az újonnan iparosodók mostaninál erősebb versenyével kell számolniuk. A védekezés eszköztárában a mainál is fontosabb szerepet kap majd — *a termelékenység további emelése, az innováció, a korszerű vállalati szervezet és a marketingtevékenység.* Más választás nemigen kínálkozik, hiszen hosszabb távon nem lehet elejét venni a bérköltségek jelentősebb emelkedésének.

G.—Sz.

Prognózis a következő évtizedekre

A nyolcvanas években kibontakozó új fejlődési szakasz növekedési forrásai, hajtóerői, szerkezeti sajátosságai, cél- és intézményrendszeri keretei számottevő mértékben különböznek a megelőző negyed század irányzataitól. Az 1972—81. időszak világgazdasági viszonyaiban, az egyes országok és ágazatok világgazdasági helyzetében beköv tkezett legerőteljesebb változás a *természeti erőforrások felértékelődéséhez* kapcsolódott. A nyolcvanas évek és a kilencvenes évek elejének meghatározó világgazdasági kihívását az országok, s ágazatok közötti nemzetközi jövedelem-újraelosztás alapvető hajtóerejét a *pénzügyi és technológiai erőforrások* világméretű felértékelődése jelenti.

A világgazdasági változások az alábbi sávokon módosítják a természeti erőforrásokkal való gazdálkodás feltételeit, célszerűségét.

1 Már az elmúlt évtizedben is felgyorsult a gazdasági növekedés *természeti erőforrásigényének csökkenése.* A magasabb árak, ellátásbiztonsági problémák a korábbinál erőteljesebben ösztönözték a fajlagos megtakarításokat. A felgyorsuló szerkezeti változások, az anyag- és energiaigényes nehézvegyipar, kohászat, építkezések, járműipar stagnálása, visszaesése, illetve a nyolcvanas évek új növekedéshordozó ágazatainak rendkívül alacsony anyag- és energiaigényessége szintén korlátozza a természeti erőforrások korábbi szerepét. A fejlett tőkésországok átlagában az egységnyi gazdasági növekedés 1965—73 között a többi között a szénhidrogén-felhasználás 1,5 százalékos, a vasércfelhasználás 0,9 százalékos bővülésével járt együtt. Az 1974—82. időszakban az egységnyi növekedésre jutó felhasználás bővülése 0,26 százalék volt a szénhidrogének, 0,05 százalék a rézérc, s 0,8 százalék a bauxit esetében, 0,15 százalékkal csökkent a vasércfelhasználás.

2 A növekedés természeti erőforrásigényességének csökkenése s nagyszámú, természeti erőforrásokkal rendelkező, eladósodott ország exportkényszerei nyomán a nyolcvanas években *tartós túlkínálat* alakul ki a legtöbb ásvány világpiacán. Ez erőteljesen csökkenti az ellátásbiztonsági problémák jelentőségét a természeti erőforrásokkal való gazdálkodásban. A globális túlkínálaton belül az ellátásbiztonsági kényszereket tovább oldja a termelés és az export térbeli diverzifikálódása. Az előző évtizedtől eltérően az ellátásbiztonság stratégiai ára csökkenő irányzatú.

3 Módosul a természeti erőforrások *értéktermelő szerepe, jövedelmezősége.* A természeti erőforrások kiaknázása a leginkább tőkeigényes tevékenységek közé tartozik. A hetvenes években kialakult nemzetközi tőketúlkínálat a tőkeszegény országokban is éltünk ezzel meggyengítette a tőkeellátottsági korlátokat. A nyolcvanas években a tőketúlkínálat megszűnt, a finanszírozás kemény, s költsége növekedési korlátot jelent. Az euro-valutakosár alapján számított átlagos nominál-hitelkamat 1978-ban még 6,2 százalék, 1979-ben 8,5 százalék, 1980—83 átlagában pedig 11,1 százalék volt.

Az inflációs ráta erőteljes csökkenése következtében a nyolcvanas években gazdaságtörténelmileg is ritka mértékű *kamatszínvonal* alakult ki, amely előreláthatólag az évtized végéig fennmarad. Ez szelektálja a tőkeigényes fejlesztési programokat, s csak az átlagon felüli jövedelmezőségű létesítmények működési feltételeit biztosítja. A tőkeimportőr országokban nem teszi lehetővé, illetve célszerűvé a természeti erőforrások átlagosnál kedvezőtlenebb feltételek melletti kiaknázását. A tőketulajdonosok megnövekedett alkuerejével, s a nemzetközi szerkezeti átalakulással összefüggésben a hosszú lejáratú tőkekivitel érdekelődése is csökkent a természeti erőforrások kiaknázása iránt.

4 A természeti erőforrások nemzetközi értékelése, világpiaci árszínvonala sűrítve tükröz gazdasági, politikai, stratégiai, műszaki és természettörténeti tényezőket. A legtöbb nemzetközi prognózis azzal számol, hogy mérsékelt ütemű világgazdasági növekedés esetén is a fémek és ásványok árszínvonala a készítmékeknél lassúbb ütemben bővül. A hetvenes évektől eltérően a nyolcvanas években, s a kilencvenes évek első felében fokozatosan a *feldolgozott termékek* javára tolódnak el a cserearányok.

A fontosabb termékcsoportok közül az energiahordozók, mindenekelőtt a *kőolaj* nemzetközi megítélésében tapasztalható a legerőteljesebb változás a korábbi évtizedhez viszonyítva. A világmértékű energiaszűkére vonatkozó jóslatokkal szemben a világ energiagazdálkodását nagyobb mértékű kiegyensúlyozottság, diverzifikáltabb, bőségesebb kínálat és középtávon változatlan reálárszínvonal jellemzi. A KGST-térség igen lassú ütemben bővülő termelése és felhasználása a kialakult exportőri pozíciókat, illetve relatív regionális egyensúlyt nem befolyásolja. Földgáz esetében túlkínálat is kialakulhat.

Az *ásványi nyersanyagok* piacán a szerkezeti átalakulás nem valószínűsít tartósabb és több nyersanyagfajtára kiterjedő hiányjelenségeket. Átmeneti túlkereslet az ón, hígany, s bizonyos ipari gyémántfajták esetében jelentkezhet. A műtrágya-nyersanyagok, a vasérc, rézérc, a legtöbb vasötvöző és színesfém piacán váltakozó mértékű túlkínálat, s átlag alatti árdinamika várható. A KGST-térségben a termékek szállítási feltételeinek „keményítése" várható. A nemzetközi bauxit- és alumíniumtermelésben enyhén javuló irányzatú, középtávon a regionális együttműködés feltételrendszere nehezül.

A *vegyipari nyersanyagok,* féltermékek piacát a korábbi növekedési dinamika megtorpanása, átlagon aluli árnövekedés, a jövedelmezőségi feltételek romlása, túlméretezett termelési kapacitások és az új termelők kínálatának expanziója, valamint a kereskedelempolitikai protekcionizmus erősödése jellemzi. A piaci verseny kiéleződése a kőolaj-finomításban s a petrolkémiai ágazatokban a legerőteljesebb. Az energiagazdag országok az újonnan kiépített energiaintenzív termelési kapacitásokat, s ezek exportját egészen az energia önköltségi határáig hajlandók szubvencionálni.

K. B.

Csődrendelkezések az USA-ban

Módosították a csődtörvényt az Egyesült Államokban. Mind ez ideig — hasonlóan sok más fejlett ipari országhoz — a csődeljárás kezdeményezése a hitelezőket illette meg, amikor az adós fizetésképtelenné, vagy fizetőképessége kétségessé vált. A hitelezők elhettek jogukkal és kezdeményezhették az adós vállalat megszüntetését. Ugyancsak kérhették — és kérhetik — a csődnyitást saját maguk ellen a bajba jutott cégek, s ekkor a csődeljárási szabályok értelmében védelmet élvezhetnek a hitelezők rohamai ellen.

Ennyiben változatlan a törvény, mind a mai napig. Volt azonban az USA csődtörvényének egy 1978-ban született kiegészítő rendelkezése is, amelynek értelmében nemcsak a fizetésképtelen cégek kérhették védelmet hitelezőikkel szemben, hanem azok is, amelyeknek rendben vannak a pénzügyei. 1983-ban például két cég is, a Continental Airlines légitársaság és a Wilson Foods élelmiszer-kereskedelmi lánc is oltalmat kért hitelezőivel szemben. A szakszervezetek viszont azzal vádolják a két céget, hogy ezek nem akartak egyebet, mint kibújni a kollektív szerződések terhei alól. S valóban, a kedvező csődbírósági döntés után a vállalatok fel is mondták a kollektív szerződéseket. A másik hírhedt visszaélés a Manville Corporation nevéhez fűződik. Az azbesztgyártó vállalat számottevő nyeresége ellenére a csődeljárás fedezéke mögé vonult, mert állítása szerint fizetésképtelenné vált volna, ha a bíróságok helyt adtak volna a vállalat ellen indított, több tízezres nagyságrendű, tüdőrák és egyéb megbetegedések miatti kártérítési igénynek.

A nyilvánvaló visszaélések ellenére, az USA legfelsőbb bírósága *megerősítette* a vitatott paragrafust, mert állásfoglalása szerint a vállalatoknak a csődeljárás előtt úgyis bizonyítaniuk kell a bíróságon, hogy tarthatatlan terheket rójának a munkavállalókkal kötött megállapodás.

Most, 1984. június végén, a kongresszus jóváhagyta a törvénymódosítást és azzal felülbírálta a korábbi legfelsőbb bírósági döntést. A kongreszus legfrissebb döntése értelmében, a vállalatoknak többé *nincs joguk* arra, hogy átszervezési eljárást kérve maguk ellen, rúgjják a szakszervezetekkel kötött szerződéseket. Az új törvény rendelkezései szerint, a vállalatok még mielőtt a csődbírósághoz fordulnának, kötelesek javaslataikkal a szakszervezetekhez fordulni, s együtt kialakítani azt a programcsomagot, amelyik lehetővé teszi, hogy a cég átszervezésével kapcsolatos munkavállalói veszteségek minimálisak legyenek. Magának a csődbírónak pedig kötelessége lesz mérlegelni, hogy menynyire korrekt és fair a tárgyalófelek általi álláspontja. Arra tehát nem kerülhet többé sor, hogy megismétlődjön a Continental Airlines vagy a Wilson Foods esete, amikoris a két cég „ha nem tetszik, elmehet" alapon, alkudozás nélkül tárgyalhatott a munkavállalókkal, és gyakorlatilag maga szabta meg a feltételeket.

Most a szakszervezetek maguk is fordulhatnak a bírósághoz, hogy az döntse el a vitás ügyeket, és a bírónak 51 nap áll rendelkezésére ahhoz, hogy eldöntse: a vállalatnak jogában van-e felmondani a kollektív szerződéseket. Ez a viszonylag hosszú idő arra fogja késztetni a vállalatokat — mondják a szakértők —, hogy eleve kedvezőbb javaslatcsomaggal forduljanak a szakszervezetekhez. Várhatóan sok ügyet fognak lezárni már ézzel az előzetes alkudozással, s kevesebb ügy kerül a bíróságok elé.

Az új törvény a legfontosabb hitelezőket is kedvezőbb helyzetbe hozza, mint az eddig érvényben volt paragrafusok. A hitelezők ugyanis kérhetik, hogy ügyüket ne a szövetségi, hanem az adott állam bírósága tárgyalja. Ez arra késztetheti az adós vállalatot, hogy kedvezőbb feltételeket kínáljon hitelezőinek, annak érdekében, hogy elkerülje az ezzel járó időveszteséget. Ez a rendelkezés is abba az irányba hat, hogy a vitában álló felek keressék a megegyezés lehetőségeit még a csődeljárás előtt.

F. K.

Eladó

kompletten vagy részenként
Hitachi technológia alapján, 1982-ben felállított

vákuumformázó berendezés

Kapacitása: 1 kg–2,5 tonna/öntvénysúly

RÉSZEI:

vákuumformázó berendezés,
amely a következő egységekből áll:
- homokelosztó rendszer, szállítócsiga, emelőberendezés, homokhűtő, rázócsúszda, homoktölcsér
- rázóasztal
- vákuumszivattyúk (2 db, 45 kW, NASH gyártmány)
- öntecslehúzó asztal
- fóliamelegítő
- formaszekrény (12 db, 1200x1200x600/600)
- formaszekrény (10 db, 1200x1200x25/250)

ívkemence,
MET ELECTRIC gyártmányú, újra üzembe helyezve 1978-ban, 750 kVA, 1,8 tonna, inkl. traszformátor

nagynyomású kemence,
BIRLEC gyártmány (1971), 300 kVA, 0,6 tonna, inkl. transzformátor

Formaszekrényméretek:
1200 mmx1200 mmx600/600 mm és
1200 mmx1200 mmx250/250 mm
(4 láb négyszögx4 láb mélység)

Minőségek:
Minden acélfajta, beleértve a rozsdamentes és egyéb nemesacélokat is.
Szürkevas 10–23 sz.
Nikkelvasak
Króm- és vasötvözetek
Bizonyos nikkelötvözetek

Tipikus formák:
Csapágytokok, mérlegsúlyok, vasúti féktuskók, vasúti kerékagy, fogaskerékházak, sebességváltók és nyers fogaskeréktárcsák, lábcsapágyak és sapkák, hajtókerekek, házak, csőgyártó tartozékok (fúrővezeték-tartók és tekercsvezeték-tartók), szivattyú- és motorházak, minden szelepháztípus, vágófejek (bányászati berendezések), hengerművezetékek stb.

ÉRDEKLŐDNI LEHET:

»TECHNOIMPEX«

Telefon: 186-668

REMÉNYTELEN REMÉNYEK

Vajon miféle létszámtervezés folyik ott, ahol a tavalyi kilépési forgalom a vállalat szakemberei által becsült — tervezett! — érték tízszerese volt? Egyébként az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal által most vizsgált *105 vállalat* hatvan százalékánál ha nem is hasonló mértékben, de ugyancsak tőcskán alábecsülték a kilépések miatti létszámcsökkenést. S mert ez évről-évre ismétlődő jelenség, az ember már gyanakszik: nem is annyira a szakszerűtlenségből adódó tévedéssorozattal állunk szemben, hanem valamiféle sajátosan eltorzult tervezési gyakorlattal, amelynek lényege, hogy a lehető legoptimistább — és tökéletesen irreális, tehát teljesíthetetlen — létszámtervek egyrészt automatikusan indokolják az állandósult létszámbővítési igényeket, másrészt jól felhasználhatók a belső gazdálkodási bajok magyarázgatásakor. Nemcsak „kifelé" és „felfelé", hanem a vállalaton belül is.

Módszerek és indítékok

A szóban forgó vizsgálat alkalmával több munkaügyi vezető is elismerte, hogy nem figyelnek a munkaerőpiaci korlátokra, és jól tudják, hogy a mindenkori *létszámterveik teljesíthetetlenek.* De legalább — úgymond — a dolgozók látják a gondok envhítésével kapcsolatos vállalati törekvéseket, amelyek persze rendre kudarcba fulladnak. Ez esetben viszont a vezetők könnyebben fogadtatják el a munkaintenzitás növelésével, a teljesítménykövetelmények szigorításával kapcsolatos elképzeléseiket és döntéseiket.

Vannak még speciálisabb — értsd: még torzabb — munkaerőgazdálkodási *módszerek* is. Egyes gazdasági és munkaügyi vezetők azt sem titkolják, hogy vállalataik különböző részlegeinél — ellenőrzési és szervezési hibák miatt — válogatás nélkül *felvesznek minden jelentkezőt.* S hogy a létszámcsökkentéssel kapcsolatos központi óhajok mellőzése miatt se érje vád őket, az idei létszámcsökkentéseik vezérmotívuma: „nem támasztunk akadályokat azok elé, akik menni akarnak..." Aztán majd a helyükre ismét válogatás nélkül veszik fel az embereket...

Vannak persze a saját munkaügyi terveik megvalósíthatatlanságát mértéktartóbban kezelő vezetők is. Elismerik, hogy munkaerőgazdálkodási szándékaik voltaképpen megvalósultak, ugyanis a valóságos létszámigényeik a jelzettnél jóval kisebbek voltak. És mindehhez sajnálkozva teszik hozzá, hogy nem tervezhetnek másként, mert soha nem tudni, hogy az új belépők közül hányan maradnak viszonylag hosszabb ideig, s hányan állnak odébb néhány hónap után. (Ugyanakkor — mint már említettük — rendszeresen alábecsülik a kilépők számát, vagyis eleve a *tartaléksereg* kialakítására törekszenek.)

Ők, tizenöten

Hát itt tartunk a vállalati létszámtervezéssel, illetve azért mégsem ennyire vissza a helyzet. A 105 vállalat közül 15 (!) olyat is találtak, ahol a munkaerőgazdálkodási szándékok úgy valósultak meg, hogy megegyezett a tervezett és a tényleges létszámalakulás, sőt e vállalatok munkaügyi tevékenységét — legalábbis az idei tervek szerint — bizonyos és jó irányú *következetesség* is jellemzi.

Ahol a múlt évben a szándékoknak megfelelően csökkent a létszám, ott kivétel nélkül további csökkenést terveznek (például a Zalaegerszegi Ruhagyár). Ahol az új gazdálkodási formákkal valóban enyhíthető a munkaerőgondok, ott szorgalmazzák is az új formák elterjesztését (például a szerződéses üzemeltetést a Georgikon Áfész-nél). Ahol a termékösszetétel egyébként is megkívánja, ott szerkezetátalakításokat hajtanak végre, termelékenységnövelő beruházásokkal és élőmunka-takarékos technológiák honosításával összekapcsolva, s ennek alapján történik a tervszerű létszámcsökkentés (például a REMIX szombathelyi gyáregységében). Másutt — például a 26. sz. Állami Építőipari Vállalatnál — tudomásul veszik a relatíve kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzetet, s a megrendelők visszavonulását, ám a létszámcsökkenést mégsem bízzák a spontán mozgásra, megkísérlik tudatosan és tervszerűen irányítani és befolyásolni, hogy ily módon kedvezőbbé váljék a megmaradó létszám összetétele.

Sokkal több jó példát aligha idézhetnénk, jeléül annak, hogy a vállalati létszámtervezés és munkaerő-gazdálkodás többnyire még mindig a makacs reménykedésből, a munkapiaci valóság — sokszor nagyon is megfontolt — elutasításából indul ki. Ez a magyarázata annak, hogy *tavaly a vállalatok összesen 113 ezres létszámnövelést, illetve 55 ezres csökkenést terveztek;* végeredményben tehát 58 ezres növekedésre számítottak. Ezzel szemben a teljes vállalati kör létszáma (a szervezeti változásokat leszámítva) 76 ezerrel *csökkent.*

Csak extenzíven...

S mindebből mi a vállalatok által leszűrt tanulság? Az, hogy az idei tervek *változatlanul az extenzív munkaerőgazdálkodási* törekvésekről és szándékokról tanúskodnak. A létszámbővítés lehetőségében reménykedő vállalatok összesen 109 ezres növekedést, a többiek 58,4 ezres csökkenést terveznek, vagyis e remények szerint 50,6 ezerrel kellene gyarapodnia a foglalkoztatottaknak. Tegyük hozzá: ennek esélyei semmivel nem jobbak, mint az elmúlt évben.

Ráadásul: a vállalatok még az elmúlt évinél is jobban *alábecsülik a kilépések számát,* ami nem lenne baj, ha valóban kiemelt feladatként kezelnék a munkaerő-megtartó képesség erősítését. Erre azonban megint csak kevés jel utal. Annál a bizonyos — a vizsgált körből pozitív példaként kiemelhető — 15 vállalatnál ez ügyben is vannak figyelemre méltó kezdeményezések: ésszerűbb munkaidő-beosztás, az ingázás körülményeinek, anyagi feltételinek könnyítése, fiatal házasoknak munkásszállás, jelentős összegű és nem csökkenő lakásépítési támogatás stb. A vállalatok nagy többségére azonban az efféle erőfeszítések nem jellemzők. Még csak az sem, hogy figyelnének a részmunkaidős foglalkoztatás lehetőségeire. A nem teljes munkaidőben foglalkoztathatók, illetve a nyugdíjasok iránti kereslet 4,6 és 16,2 százalékkal kisebb mint tavaly. S vajon miért?

És miért, hogy a munkaerő-gazdálkodási eszközrendszer megannyi más elemét, lehetőségét sem vizsgálják komolyan? Megírtuk már korábban és — érdemleges változás hiján — csak ismételhetjük: gyakorlatilag értékelhetetlen a munkaerő-kölcsönzés, az ideiglenes munkaerő-átcsoportosítás. *Stagnál, illetve zsugorodik a bedolgozói rendszer.* Nincs érdemleges változás a létszámtakarékos technológiák kidolgozásában és alkalmazásában. Sőt: sok helyen még a vgm-k szervezését is csak afféle — a munkaerőpiac adott állapotához való — kényszeralkalmazkodásnak tekintik, és így is kezelik; de ugyanígy kezelik a hatékonyabb és megbízhatóbb kooperációs kapcsolatok kiépítését is...

És talán a legjellemzőbb, hogy a munkaerőgondokat, a kereslet és a kínálat különbözőségét a munkajogi szabályozás, a bérszabályozás, s általában a gazdaságirányítási rendszer egészének vélt vagy valós hibáira vezetik vissza még akkor is, ha a munkaerő-gazdálkodási szándékok és a tényleges gazdasági folyamatok nincsenek összhangban. A vizsgált 105 vállalat közül tavaly 26 elmaradt termelési előirányzatától, s ebből 12 a tervezett, illetve annál magasabb létszámmal dolgozott. Termelékenységi célját 15 vállalat nem érte el, közöttük hat a tervezettnél több, kilenc pedig annál kevesebb embert foglalkoztatott.

Egyszóval a vállalati munkaerőtervek gyakorta elszakadnak a gazdálkodás egészétől, szinte önálló életre kelnek és nemegyszer erősítik a munkaerő-kereslet *irracionális* vonásait.

A tényleges és a vállalati szándékok szerinti létszámváltozás a vizsgált 105 vállalatnál

Népgazdasági ágak	A munkajogi létszám tényadatok szerinti változása, %	A munkajogi létszám vállalati szándékok szerinti változása, %	
	1983. XII. 31. / 1982. XII. 31.	1983. XII. 31. / 1982. XII. 31.	1984. XII. 31. / 1983. XII. 31.
Ipar	97,2	101,2	101,2
Építőipar	97,7	100,8	100,1
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás	95,5	101,9	101,0
Közlekedés és hírközlés	100,1	102,2	102,5
Kereskedelem	97,9	100,8	101,0
Vízgazdálkodás	101,3	102,5	103,7
Anyagi ágak összesen	97,3	101,4	101,3
Nem anyagi ágak	102,6	102,5	102,3
Mind összesen:	97,6	101,5	101,3

Vagyis: semmi jel nem utal arra, hogy az iparvállalatok létszámgazdálkodása az elmúlt évhez képest aktívabbá válik. A részadatok szerint a munkáltatók által kezdeményezett munkaviszony-megszüntetés lesz valamivel gyakoribb: a múlt évben tervezett 8470-el szemben alig 11 ezer embert, az ipari foglalkoztatottak 0,7 százalékát érinti majd (az idei terveknek szerint).

A mező- és erdőgazdálkodás további 9 ezres létszámbővítést tervez annak ellenére, hogy tavaly 41 ezres csökkenést volt kénytelen elkönyvelni.

Az építőipar az egyetlen ágazat, ahol a létszám stabilizálása az idei cél.

A közlekedési és hírközlési vállalatok tavaly mindössze 500 fős bővítést valósíthattak meg. Ebből „tanulva" az idén 11 ezerrel szeretnék növelni a létszámukat.

Kereskedelem: a tavaly tervezett 5 ezres bővítéssel szemben 10 ezres csökkenés történt. Makacsul hisznek a tavalyi tervben: idén is 5 ezres bővítést terveznek.

Mindenki másnál nagyobb arányú létszámbővítésben reménykednek a vízgazdálkodási vállalatok. Tavalyi terveik csak felerészben valósultak meg: 900-zal növelhették a személyi állományukat. Az idén 2500-as létszámbővítést terveznek.

S végül a nem anyagi ágak: tavaly, a terveknek megfelelően az állomány 5 ezer fővel növekedett, s az idén is hasonlóak a tervek.

Még két mondat a területi munkaerőigényekről: tavaly csak Baranyában és Győr-Sopron megyében sikerült minimális mértékű létszámbővítés, bár minden megyében 0,9-től 2,5 százalékig terjedő bővítést terveztek. Az idén Pest megyében a stagnálásra rendezkedtek be, s ezen kívül mindenütt a tavalyihoz hasonló mértékű bővítéssel számolnak.

—tes

A kapu

mint határvonal — érthetőbben: a vállalati kapu, mint a reformhatások „végállomása" 1968 óta ismert és tömérdekszer tárgyalt, elemzett közgazdasági sztukció. Tünetei is jól ismertek: a tröszti kereteken belül atavisztikusan továbbélő tervutasításos irányítás, a nagyvállalatoknál sokhelyütt fennmaradt merev belső „lebontásos" rendszer, általában: az a szervezeti mozdulatlanság, amely szigetelő közeg a külső határokkal szemben.

Másfél évtizednek ezek a tapasztalati tényei mindenesetre azt igazolják, hogy a makrostruktúra közgazdasági változásai és a mikrostruktúra szervezeti rendszere között egyáltalán nincs automatikus összhang. Pontosabban: azt igazolják ezek a tapasztalatok, hogy bármennyire változzék is a vállalatot övező szabályozási köze, önmagától, mintegy kikényszerítő módon aligha igazodik ehhez a belső szervezet. Nem árt erre éppen most, a vállalatokat befolyásoló környezet átfogó változása előtt ismét utalni.

A példa, amely látványosan demonstratív, nemcsak saját érvényességi körében kínál tanulságokat. A kereskedelemről van szó, ahol az utóbbi évek változásai talán a legdinamikusabbak. „Jelenleg a kiskereskedelemben az összes bolt és vendéglátó egység 20 százaléka új üzemeltetési formában működik — olvasható a minisztérium közlönyében közzétett értékelésben —, s ezek bonyolítják le az össz kiskereskedelmi forgalom 30 százalékát. Ezen belül a boltok 12 százalékánál, a vendéglátóhelyek közel 40 százalékánál vegyesen alkalmazzák a bérleti, a szerződéses, az önelszámoló és a jövedelemérdekeltségű rendszereket."

Ha a közgazdasági prózában nem tartózkodnánk a patetikus kifejezésektől, azt mondhatnánk, valóságos földrengés mozgatta meg a kereskedelem hagyományos struktúráit. Ámde — a közlemény erre is utal — a vállalati központok erődrendszerét ez a tektonikus mozgás alig érintette. „A tapasztalatok szerint — így áll az értékelésben — ez a részesedési arány eddig még nem változott ki a vállalatok, szövetkezetek központjainak lényeges módosítását."

Az előirányzatok szerint 1985 végéig az új üzemeltetési formában működő egységek forradalmi részesedése eléri a 60 százalékot, az ezt követő két-három évben pedig ennél is magasabbra emelkedik. A központok szinte érintetlenül hagyományos gazdálkodási rendszere ilyen körülmények között működésképtelenné válik.

A tanulság, amire a példa utal, voltaképpen az, hogy a szervezeti rendszert nem a körülmények automatizmusa, hanem tudatos döntések sorozata igazíthatja a változó feltételekhez. Így van ez — helyeselhetően — a kereskedelemben is, ahol megkezdődött 14 önként jelentkező vállalatnál a módszerek kipróbálása. A részletek mellőzésével: a változások lényege, hogy a központokba úgynevezett vállalkozói csoportok alakulnak, amelyek immár nem igazgatnak és elosztanak, hanem a boltok, vendéglátóhelyek megbízásából — érdekeltségi alapon — szolgáltatásokat nyújtanak.

Kétségtelen, hogy ez a jövő útja, ez felel meg a boltok érdekeltségi rendszerének. S ettől várható az is, hogy — például — a kevés sört nem borravalóért osztják el a boltok között, s hogy a kereslet jelzési pontosabban érkeznek a központba és azon is túlra... Így találkozhat végül is érdekeltség, szabályozás és szervezeti rendszer.